

Eeva-Liisa Matinoli

ALASIIRAN TALOSTA MYLLYKIRJASTOON

Tyrnävän kirjaston vaiheita 1866–2013

ALASIIRAN TALOSTA MYLLYKIRJASTOON

Tyrnävän kirjaston vaiheita 1866–2013

Eeva-Liisa Matinoli
Opinnäytetyö
Syksy 2014
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusoh-
jelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Eeva-Liisa Matinoli

Opinnäytetyön nimi: Alasiiran talosta Myllykirjastoon: Tyrnävän kirjaston vaiheita 1866–2013

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Syksy 2014

Sivumäärä: 89 + 2

Opinnäytetyössä tutkitaan Tyrnävän kirjaston vaiheita vuodesta 1866 vuoteen 2013. Työn toimeksiantaja on Tyrnävän kirjasto. Tavoitteena on selvittää Tyrnävän kirjaston varhaisvaiheita, kehitystä ja kehityksessä vaikuttaneita tekijöitä. Näkökulmana on kirjaston sijainti sen eri vaiheissa. Tietoperusta käsittää yleisten kirjastojen kehityksen Suomessa ja kehitykseen vaikuttaneet tekijät kaupungeissa ja maaseudulla.

Tutkimus on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä on käytetty historiallista lähdekriittistä analyysiä. Aineistona on käytetty pääasiallisesti yleisten kirjastojen kehitystä käsittelevää kirjallisuutta ja Tyrnävän kirjastoa käsittelevää arkistoaineistoa. Lisäksi on haastateltu kahta Tyrnävän kirjaston johtajaa ja Tyrnävän aikaisempaa kunnanjohtajaa.

Tyrnävällä perustettiin lukuyhtiö Alasiiran talossa vuonna 1866. Lukuyhtiö hajosi pian, mutta sen kirjat sijoitettiin tulevaan kunnankirjastoon. Kirjaston perustamisvuotena pidetään vuotta 1871, jolloin lainaus alkoi. Kirjasto on sijainnut kansakoululla, Lukkarilassa, postiasemalla ja paloaseman yläkerrassa. Vuonna 1994 kirjasto aloitti vanhasta myllystä kunnostetussa rakennuksessa. Myllykirjastosta on tullut Tyrnävän päänähtävyys. Tyrnävän kirjasto on kehittynyt pienestä lainakirjastosta nykyaikaiseksi tietopalvelukeskukseksi, jonka tarjontaan kuuluvat myös taidenäyttelyt.

Tulevaisuuden haasteena on palvelutason säilyttäminen niin, että kaikki kuntalaiset voisivat tasa-arvoisesti käyttää kirjaston tieto-, sivistys- ja kulttuuripalveluja. Jatkotutkimusta voisi tehdä muun muassa Tyrnävän lähikirjastoksi kuntaliitoksen myötä muuttuneesta Temmeksen kirjastosta ja Muhkan kunnalta ostettavista kirjastoautopalveluista.

Asiasanat: yleiset kirjastot, kirjastohistoria, Tyrnävä

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Eeva-Liisa Matinoli

Title of thesis: From Alasiira House to Myllykirjasto: Library in Tyrnävä 1866–2013

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2014 Number of pages: 89 + 2

The aim of this thesis is to study the development of library in Tyrnävä from 1866 to 2013. The commissioner is Tyrnävä municipal library. The study covers the early stages, the development and the factors which have been affecting the development of the library. The perspective is the location of the library. The knowledge background of the study includes the development of public libraries in Finland and the factors which have been affecting the development in urban and rural areas.

The thesis has a historic-qualitative approach. The method employed is called historical source criticism. The material of the thesis consists mainly of literature covering the development of public libraries in Finland and archival material from Tyrnävä municipal library. Two library managers and the former municipal manager of Tyrnävä have been interviewed.

Tyrnävä library started as a book club from the initiative of a few people interested in books and education. Later on, the library has been located in various places including schools, post office and fire station. In 1994, the library started in a renovated old mill building. It has been developing into a modern and multifunctional information service unit which nowadays also offers art exhibitions. Myllykirjasto is the main attraction at Tyrnävä.

The challenge in the future is to preserve the level of service so that all the inhabitants of Tyrnävä have equal opportunities to use the services of Tyrnävä library for information, education and culture. Topics for further research could be for instance Temmes branch library and mobile library services which Tyrnävä is buying from the municipality of Muhos.

Keywords: libraries, history, Tyrnävä

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	9
2.1	Historian tutkimusprosessi.....	9
2.2	Tutkimusongelma	11
2.3	Historian tutkimusmenetelmät	12
2.3.1	Lähdekritiikki	12
2.3.2	Teemahaastattelu	14
2.3.3	Reliabiliteetti ja validiteetti	15
2.4	Historiantutkimuksen tutkimusaineisto.....	16
2.4.1	Asiakirjat ja asiakirjahallinto	16
2.4.2	Asiakirjat lähteenä.....	17
3	KIRJASTOJEN KEHITYSVAIHEET JA NIIHIN VAIKUTTANEET TEKIJÄT	18
3.1	Säätyjen Suomi	18
3.2	Kansanvalistus	20
3.3	Kansankirjastot.....	22
3.4	Kansakoulu.....	27
3.5	Kansanvalistusseura	28
3.5.1	Kansanvalistusseuran kirjastomalli, kansankirjastokomitea	28
3.5.2	Suomen kirjastoseura	30
3.6	Kirjastotoimi osana valtionhallintoa	31
3.7	Public Library Movement esikuvana.....	32
3.8	Vuoden 1961 kirjastolaki	34
3.9	Kirjasto osana koulutusta ja yleisiä kulttuuripalveluja	35
4	KIRJASTOT TILASTOJEN VALOSSA OULUN SEUDULLA JA MUUALLA SUOMESSA ...	38
5	TYRNÄVÄ.....	42
5.1	Tyrnävän historiaa.....	42
5.2	Tyrnävä 2000-luvulla	44
6	TYRNÄVÄN KIRJASTO ENNEN SUOMEN ITSENÄISTYMISTÄ.....	47
6.1	Lukuyhtiö Alasiiran talossa ja muutto kirkonkylän kansakoululle	47
6.2	Kunnankirjasto kansakoululla ja haaraosastot.....	51
7	TYRNÄVÄN KIRJASTO SUOMEN ITSENÄISTYMISESTÄ 1950-LUVULLE.....	56

7.1	Toiminta laajenee ja kehittyy: postiasema ja haarakirjastot 1920–1950	56
7.2	Kirjasto sodassa ja sodan jälkeen	58
8	TYRNÄVÄN KIRJASTO 1950-LUVULTA 2000-LUVULLE.....	60
8.1	Laajennettua kirjastotoimintaa paloaseman yläkerrassa 1953–1994	60
8.2	Suurten muutosten vuosikymmenet: ”maailman kaunein Myllykirjasto” 1994–.....	66
8.2.1	Rakennussuojelualue	67
8.2.2	Kirjasto vanhan myllyn ja meijerin tiloissa	71
8.3	Outi-kirjastoyhteistyö ja tulevaisuuden haasteet.....	76
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	78
10	POHDINTA	81
	LÄHTEET.....	84
	LIITTEET	90

1 JOHDANTO

Olen lähtöisin Tyrnävältä ja opinnäytetyössäni päätin tutkia sitä, miten Tyrnävän kaltaisen pienen maalaiskunnan kirjastolaitos on syntynyt ja kehittynyt nykyisenkaltaiseksi. Olen asunut lapsuuteni ja nuoruuteni Tyrnävällä, joten osa kirjaston historiaa on minulle omakohtaisesti tuttua. Tyrnävän Myllykirjaston vihkimisestä käyttöön tuli elokuussa 2014 kuluneeksi 20 vuotta. Kysyin Tyrnävän kirjasto- ja kulttuurijohtaja Arja Pulliselta, olisiko kirjastossa kiinnostusta ryhtyä opinnäytetyöni tiilajaksi. Tyrnävän kirjastolla ajatukseen suhtauduttiin myönteisesti. Mietin toki joitakin muitakin aiheita, kuten tietokonepelaamiseen ja -peleihin liittyviä mahdollisia ongelmia, mutta historiallinen aihe tuntui kuitenkin mielenkiintoisimmalta. Olen nuoruudessani opiskellut yhteiskuntatieteitä, mutta historiaa en ole koskaan opiskellut. Historian tutkimuksen menetelmiin perehtyminen mahdollistaa tietämyksen syventämisen kirjastolaitoksen historiasta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Tyrnävän kunnan pääkirjasto. Opinnäytetyössä käytetään Martinollin & Asunmaan (2005, 289–296) Tyrnävän kunnan historiakirjassa olevaa kirjaston historian osaa yhtenä lähteenä. Tyrnävän kirjasto saa opinnäytetyössä ”yksiin kansiin” koottuna tietoa yleisen kirjaston kehityksestä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä yleensä Suomessa ja erityisesti Tyrnävällä.

Suomen kaltaisen pienen, syrjäisen maan kirjastolaitoksen kehittyminen eri vaiheineen on maailmanlaajuisestikin merkittävää, onhan Suomi kirjastojen lainaaja- ja lainausmäärillä mitattuna yksi maailman johtavia maita (Tilastokeskus 2011, viitattu 24.11.2014). Tyrnävä taas on mielenkiintoinen esimerkki siitä, että pienellä maalaispaikkakunnallakin voidaan tehdä valtakunnallista ja kansainvälistäkin huomiota saavia tekoja. Tyrnävän kirjastopalveluissa tapahtui huomattavan suuria muutoksia, kun Myllykirjasto valmistui vuonna 1994. Kirjasto on rakennettu vuonna 1919 valmistuneeseen rakennukseen, joka vielä 1990-luvun alkupuolella toimi myllynä. Vuonna 2010 kirjasto sai lisätilaa käyttöönsä vuonna 1906 valmistuneesta meijeristä, joka ennen remonttia oli toiminut kunnan varastorakennuksena. Meijeriin siirrettiin kirjaston lehtisali ja asiakkaiden käytössä olevat tietokoneet ja myllyn ja meijerin väliin rakennettiin yhdyskäytävä. Hyppäys paloaseman yläkerrasta, jossa olen ollut kesätöissä, nykyiseen Myllykirjastoon on ollut valtava. Tyrnävän kirjastoon kuuluu nykyisin myös Temmeksen kirjasto vuoden 2001 kuntaliitoksen myötä. Kirjasto on sijoitettu entisen kunnantalon tiloihin.

Miksi historiaa tutkitaan? Historian tunteminen auttaa ymmärtämään omaa aikaamme. On hyvä tietää, miten Tyrnävän kirjastolaitos on saanut alkunsa ja millaisten vaiheiden kautta on tultu nykyiseen Myllykirjastoon. Yleisten kirjastojen historian tunteminen auttaa ymmärtämään nykyajan yleisiä kirjastoja. Oman ammattialan historian tunteminen vahvistaa ammatti-identiteettiä. Tyrnävän kirjaston historia heijastelee Suomen kirjastolaitoksessa tapahtuneita muutoksia. Kirjastolait ovat olleet merkittäviä kirjastolaitoksen kehitykselle. Niiden ansiosta pieniin maalaispitäjiinkin saatiin kunnalliset kirjastopalvelut. Ennen muuta poliittinen päätöksenteko on vaikuttanut kirjastolaitoksen kehittymiseen. Poliittinen päätöksenteko tapahtuu tietyissä taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa.

Tyrnävän kirjastolaitoksen vaiheita tarkastellaan Suomen yleisten kirjastojen 1800- ja 1900-lukujen kehitysvaiheiden taustaa vasten. Pyritään selvittämään, millaiset ovat olleet Tyrnävän kirjastolaitoksen synty- ja varhaisvaiheet ja miten se on kehittynyt vuodesta 1866 vuoteen 2013 tutkimalla, mitkä ovat Tyrnävän kirjastolaitoksen merkittävimmät tapahtumat. Tyrnävän kirjaston kehityksessä vaikuttavina tekijöinä on sekä yleisiä että paikallisia tekijöitä. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään sitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet eniten.

Näkökulmaksi valikoitui itsestään kirjaston sijainti kulloisenakin ajankohtana. Kirjaston sijainnilla on merkitystä kirjaston käytölle. Tyrnävän Myllykirjasto on menestystarina ja kirjaston sijoittamista suojelukohteeseen voidaan pitää kulttuuritekona. Tyrnävän kirjasto on mielestäni myös hyvää markkinointia sille, että toimivat kirjastopalvelut ja rakennussuojelu voidaan luontevasti yhdistää. Kirjastossa vanha ja uusi kohtaavat toisensa. Vanhat kiinteistöt kertovat olemassaolollaan Tyrnävän historiasta ja kulttuurista. Nykyaikaiset kirjastopalvelut näiden seinien sisällä palvelevat kuntalaisia heidän sivistys-, kulttuuri- ja tiedontarpeissaan.

Tutkimus on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytetään historiallista lähdekriittistä analyysiä. Työ sisältää myös joitakin taulukoita ja eli se on osittain kvantitatiivinen eli tilastollinen tutkimus. Aineistona käytetään lähinnä Suomen yleisten kirjastojen historiaa käsitteleviä teoksia ja arkistomateriaalia Tyrnävän kirjastosta. Näiden lisäksi lähteinä käytetään haastatteluja, Internet-lähteitä ja lehtiartikkeleita.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

2.1 Historian tutkimusprosessi

Historian esitykset

Kalelan (2001, 11–12) mukaan historia on jokapäiväinen ja arkinen asia. Se on yksi elinympäristömme hallitsemisen välineistä. Ilman historiaa elinympäristömme näyttäisi muotoutuneen mielivaltaisesti. Rakennukset, patsaat, kadut tai puistot eivät sellaisinaan anna tietoa historiasta, vaan niiden tueksi tarvitaan selostuksia tai kertomuksia. Asiakirjalähteet on sijoitettava asianmukaiseen yhteyteen, jotta niistä välittyvää informaatiota voitaisiin tulkita. Historian voidaankin ajatella syntyneen vastauksina ihmisen toiminnan jäljistä herääviin kysymyksiin, jolloin historiaksi tulevat kaikki noita jälkiä koskevat tulkinnat. Tämänmukaisesti voidaan ajatella, että historiaa voi kirjoittaa melkein pä kuka tahansa. Pääosa historian esitysten laatijoista onkin muita kuin historiantutkijoita, josta seuraa, että historian esityksillä on moninaisia muotoja. Erilaisten historian esitysten syntymekanismit eivät välttämättä ole ilmeisiä.

Paikallinen historiakirja on kertomus tietyn alueen tai yhteisön menneisyydestä. Ammattihistorioitsijat ovat lähes kokonaan unohtaneet tämän mikrohistorian, sillä aikaa ei ole riittänyt pienten yhteisöjen historian tutkimiseen ja kirjoittamiseen. Historian harrastajat ovat kuitenkin keränneet paikallista perinnetietoa. Paikallishistoriasta kertova kirja voi olla joko historiikki tai historiakirja. Historiikin ja historian ero on monen ihmisen mielessä häilyvä. Historiikkiin on saatu tietoa yleensä paikallisesta historiallisesta kirjallisuudesta, asiakirjoista ja paikkakunnalla asuneista ihmisistä ja heidän elämänvaiheistaan. Paikallishistoriallinen kirjallisuus on yleensä yhtenä historiikin lähteenä. Paikallinen historiakirja on historiikkia laajempi ja kattavampi teos. Se sisältää arkistotietoja ja muistiinpanoja kohteen historiallisesti merkittävistä asioista ja tapahtumista. Historiikissa samoin kuin historiakirjassa voi olla asiakirjatietoja, muistelmia, tarinoita, tapahtumia, karttoja, piirroksia ja valokuvia. Historiikin ja historiakirjan lisäksi voidaan erottaa perinnekirja, joka käsittelee ihmisen kädentaitojen perinteitä ja muistitiedon varassa säilyneitä henkisen kulttuurin perinteitä, esimerkkinä vaikkapa talonrakennus-, pukeutumis-, leikki- ja uskomusperinne, paikallistarinat, kaskut ja sananparret. (Katajala 1990, 18–19, 25, 43; Wahlroos 2000, 9–10.)

Luottamus lähdekritiikkiin on Kalelan (2002, 89–91) mukaan hallinnut historia-ammattilaisten historiantutkimusta. Asiakirjojen ja niiden kriittisen erittelyn välityksellä on katsottu voitavan esittää tutkimuskohde sen omien edellytysten mukaisena käyttäen välineenä lähdekritiikkiä. Historiantutkijan tehtävänä on tällöin ollut siivilöidä esiin tosi informaatio ja hylätä epätosi. Tavoitteena on ollut tutkimuskohteen tarkka kuvaus ja tehtävänä varman tiedon tuottaminen menneisyydestä. Asiakirjojen katsotaan silloin todistavan siitä tapahtumakulusta, josta ne aikoinaan ovat muodostaneet osan. Paljon epävarmimmalla pohjalla oltaisiin, jos asiakirjoja olisi käytetty traditiolähteinä, koska tällöin olisi tehty niiden antamien tietojen varassa päätelmiä, jotka koskevat asiakirjan syntytapah- tumasta erillään olevia seikkoja.

Siinä missä paikallishistoria pyrkii antamaan kokonaisvaltaisen kuvan kunnan tai pitäjän mennei- syydestä, on tieteellisellä historiantutkimuksella aina kohteenaan jokin menneisyyttä koskeva on- gelma. Näissä molemmissa lähteiden kattavuuteen ja käyttöön, esitystapaan ja näkökulmiin koh- distetaan tieteellistä kritiikkiä. Tieteellisesti hankitun tiedon sijaan historiikin tavoitteena on olla his- toriikin teettäjälle valmistettava luotettava esitys menneisyydestä. Vaikka sillä ei yleensä ole tutki- muksellisia erityistavoitteita, voidaan siinä tuoda esiin uusia näkökulmia asioihin. Joskus jää kirjoit- tajan itsensä arvioitavaksi, riittävätkö lähdepohja, käytetyt metodit ja esitystapa historian nimen käyttöön vai onko kyseessä historiikki. (Katajala 1990, 19.) Kalela (2001, 17–19; 2002, 37–39, 63) erottaa toisaalta historian julkisten esitysten monet eri muodot, kuten historiantutkijoiden teokset tai viranomaisten pystyttämät muistopatsaat, ja toisaalta kansanomaisen historian, perinteen his- toriaulottuvuuden. Kansanomainen historia on kotona ja työpaikalla kerrottua ja puhuttua ja suku- laisilta tai lähiympäristöstä omaksuttuja näkemyksiä. Se on yhteisössä elävää historiaa, johon kel- puutettavia asioita ja niiden esittämistä yhteisö kontrolloi. Näitä molempia väyliä pitkin ilmiöistä ja asioista tulee historiaa, koska historiaksi tulemisessa keskeistä on ilmiön tai asian pitäminen muis- tamisen arvoisena ja selitystä kaipaavana.

Historiantutkija ja historiantutkimus

Mitä tahansa kohdetta historiantutkija tutkiikin, on hänen kohteensa Kalelan (2001, 20; 2002, 46– 47) mukaan jo ajateltu historiaksi. Tulkinat eivät myöskään rajoitu aikaisempiin tutkimustuloksiin, koska tutkimuskohteesta on olemassa muitakin kuin tutkijoiden esittämiä näkemyksiä. Kohteella on jokin paikka tutkijan aikaisten tietoisuudessa, vaikka siitä ei olisi kirjoitettu mitään. Nämä nä-

kemykset vaikuttavat siihen, miten tutkija hahmottaa kohteen eikä tutkija ilman niitä pystyisi hahmottamaan tutkimuskohdettaan. Historiantutkijan työ on niiden väitteiden ja tulkintojen kestävyysarvioimista, joita on esitetty ilmiöiden ja asioiden välisistä yhteyksistä.

Historia on moraalinen ja poliittinen tiede, mutta Kalela (2001, 24–25) korostaa itse ”historiasta vapautumisen tärkeyttä”: kun ilmiöt ja asiantilat sijoitetaan asianmukaisen historiallisen tilanteen tai prosessin osiksi, nähdään yhteiskunta ihmisen toiminnan tuloksena. Tällöin historialla ei ole mitään väijäämätöntä kulkua eivätkä ihmisen toiminnan säännönmukaisuudet ole myöskään väistämättömiä.

Näin ollen historiantutkimuksessa on kolme alussa tehtävää ratkaisua, joiden mukaan tutkimusprosessin suunta määräytyy. Ensimmäinen on tutkimuskohteen valinta. Toinen on näkökulman valinta. Tällöin tutkija tekee päätöksen siitä asiayhteydestä, jonka osana tutkimuskohdetta tarkastellaan. Kolmas on valitun näkökulman merkittävyys. Nämä ratkaisut rajaavat tutkimustehtävän ja ovat samalla tutkimustyön lähtökohtia, tutkimusprosessin premissejä eli peruslähtökohtia. Kyse ei ole valinnasta oikean ja väärän välillä vaan valinnasta useasta eri mahdollisuudesta. Valinta on pystyttävä myös perustelemaan. Tutkija määrittää samalla oman paikkansa yhteiskunnassa ja myös oman yleisönsä. (Kalela 2002, 76–77.)

2.2 Tutkimusongelma

Tutkimusongelmani on, miten Tyrnävän kirjastolaitos on kehittynyt nykyisenlaiseksi. Tutkimusongelma voidaan edelleen jakaa tutkimuskysymyksiksi. Haluan opinnäytetyössäni saada vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitkä ovat Tyrnävän kirjastolaitoksen keskeisimmät / merkittävimmät tapahtumat?
2. Mitkä tekijät ovat olleet kehityksessä merkittävimpiä?
3. Miten Tyrnävän Myllykirjasto syntyi?

Tämä tutkimus on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytetään historiallista lähdekriittistä analyysiä. Työssä on tarkoituksena esittää myös joitakin taulukointia eli se on osittain kvantitatiivinen eli tilastollinen tutkimus. Haastattelujen avulla pyritään tuomaan tutkimusaineistoon syvyyttä ja kokemuksellisuutta.

2.3 Historian tutkimusmenetelmät

Historiantutkijan voi olla vaikeaa kuvata omaa tutkimusmetodiansa. Tosin tutkimuksen teoreettinen viitekehys tai teoreettiset lähtökohdat on metodiakin vaikeampi kysymys. Menneisyyttä ei voi koskaan rekonstruoida: historiantutkija voi vain lähestyä jotakin menneisyyden tapahtumaa ja väittää tietyllä todennäköisyydellä, miten asiat ovat saattaneet olla. Menneisyydestä kertovat lähteet ovat todistusvoimaltaan eritasoisia. Tieteellisessä tutkimuksessa vaaditaan aina tietojen luotettavuutta, verifioitavuutta ja edustuksellisuutta. Tämä tarkoittaa tutkijan rehellisyyttä lähteiden käytössä: toisen tutkijan oletetaan päätyvän samoihin johtopäätöksiin luettuaan lähteet tai ne kohdat lähteistä, joihin viitataan. Lähdeaineiston tulisi olla edustava niin, ettei mukaan ole otettu vain helpoimmin saatavilla olevaa, tietynkielistä tai sattumalta esiin tullutta aineistoa. Jos aineisto on osa jostakin kokonaisuudesta, toivotaan tutkijan kertovan kokonaisaineiston laajuuden. Milloin aineisto on riittävä? Historiantutkimuksessa asetetaan yleisesti tavoitteeksi kerätä kaikki relevantti aineisto. (Hietala 2001, 21–22.)

2.3.1 Lähdekritiikki

Pertti Alasuutarin (2011, 39, 41, 44, 50) mukaan historiallista tutkimusta on luonnehdittu ideografiseksi erotukseksi nomoteettisesta tutkimuksesta, koska siinä pyritään selittämään yksittäistä tapahtumaketjua tai ilmiötä eikä selityksen ajatellakaan edustavan mitään yleistä lainalaisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa on usein molempien tutkimusten piirteitä. Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, jotka ovat havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Käytännössä vaiheet nivoutuvat aina toisiinsa. Laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyyteen pyritään abstraktiotasoa nostamalla, ei keskivertoa tai tyypillisyyttä etsimällä. Havaintojen yhdistäminen nousee silloin keskeisemmäksi. Historiantutkimuksessa havaintojen pelkistäminen tarkoittaa sitä, että historioitsijan pääasiallisen metodin eli lähdekritiikin keinoin tutkija etsii esimerkiksi aineistona olevien kertomusten eri versioille yhteisiä piirteitä, joiden pohjalta tutkija konstruoi tarinan siitä, mitä voi olettaa todella tapahtuneen. Jos useat informantit antavat toisistaan riippumatta saman lähdetiedon, voi tietoa yleensä pitää luotettavana. Arvoituksen ratkaiseminen taas merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden avulla tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Voidaan puhua myös rakennekokonaisuuden muodostamisesta tutkittavasta ilmiöstä, jolloin historiantutkimuksessa selitysmallina voi olla esimerkiksi päämäärärationaalista toimin-

taa kuvaava selitysmalli. Tällöin edellytetään tavoitteiden ja toimenpiteiden sisäistä ristiriidattomuutta, jolloin tietyn henkilön kaikkien toimenpiteiden tulee olla tavoitteen mukaisia. Tavoite voi olla myös tiedostamaton.

Historiantutkimuksessa on tavallista, että eri lähteet antavat erilaista informaatiota, tiedon sirpaleita. Ne voivat olla enemmän tai vähemmän luotettavia ja voivat liittyä tai olla liittymättä siihen ilmiökokonaisuuteen, prosessiin tai tapahtumaketjuun, jota tutkija on selvittämässä. Käytettävissä olevat tiedon sirpaleet valottavat esitettävää selitystä omasta näkökulmastaan ja tutkittavaa kokonaisuutta eri puolilta. (Alasuutari 2011, 48–49.)

Muutaman viime vuosikymmenen aikana ajattelutavassa on tapahtunut selvä muutos. Paikkansa-pitävän tiedon sijasta on ryhdytty puhumaan validista eli pätevästä tiedosta. Lähteet ovat eri tavalla informatiivisia sen sijaan, että ne olisivat luotettavia tai epäluotettavia. Tällainen lähestymistapa on hyvin hyödyllinen ja hedelmällinen, koska tutkijan tarvitsee vain kysyä ”mikä ketunhätä kainalossa” lähde on laadittu. Tällaista arviointia voi kohdistaa asiakirjojen lisäksi mihin tahansa muihin lähteisiin. Tällainen lähdekritiikin suurena etuna on, ettei se syrji mitään lähdetyyppiä. Kun lähtökohtana on tutkijan kysymys, on selvittävä mitä lähteitä tähän kysymykseen tai näihin kysymyksiin vastaamiseksi tarvitaan. Kun tutkija tietää lähteen tehtävän, voi hän arvioida, tukevatko lähteen tiedot hänen olettamuksiaan vai onko päätelmiä korjattava tai jopa hylättävä. Lähteen tehtävää voi havainnollistaa siten, että se voi olla jotakin, mitä on katsottu järkeväksi kirjata. Lähteen tehtävä ei ole ”annettu”, se ei ole itsestään selvä asia, vaan tutkija päättelee lähteen tehtävän. Tässä päättelyssä hän joutuu tyytymään todennäköisyyteen. (Kalela 2002, 92–95.)

Päättelyn näkökulmasta lähde, olipa se asiakirja, haastattelu, rakennus tai jokin muu, on vain erittelyn apuväline. Lähteeksi nimitetään konkreettisen todistuskappaleen välittämien tietojen kokonaisuutta. Siksi olisikin erotettava toisistaan päättelyssä käytetty lähdetieto ja lähde lähdetietoa hyväkseen käyttävän päättelyn välttämättömänä edellytyksenä. Lähde on siis luonteeltaan abstrakti käsite, ei konkreettinen. Todistuskappaleella ja lähteellä on se ero, että todistuskappale on itsessään mykkä, mutta siitä tulee lähde, kun se puhuu. Lähde puhuu kuitenkin vasta, kun siltä kysytään jotakin. (Kalela 2002, 95–96.)

Tämän opinnäytetyön puitteissa ei ole mahdollista syventyä lähdekritiikin tietoteoreettisiin ongelmiin. Voidaan kuitenkin todeta, että lähdekritiikissä on Kalelan (2002, 96–97, 163–164, 233) mu-

kaan perustavanlaatuisia heikkouksia. Lähdekritiikki on ajattelutapa, joka peittää näkyvistä todistuskappaleen ja lähteen välisen eron. Peittämällä näkyvistä todistuskappaleen ja lähteen välisen eron lähdekritiikki kieltää tutkimuskohteelta oikeuden arvioida kriittisesti tutkijan oletuksia. Lähdekritiikki ei myöskään huomioi riittävästi sitä merkitystä, mikä lähteellä jälkeenä on sen käyttämiselle todisteena. Yhteenvetona voidaan kuitenkin todeta, että lähteen ”syntyprosessi” käynnistyy tutkijan tekemästä oletuksesta, että tietty todistuskappale mahdollisesti antaa hedelmällistä informaatiota. Tietoteoreettisesti ajatellen tutkija siis edeltää lähdetta ja sekä lähde että lähdetieto ovat tutkijan päätelmiä.

2.3.2 Teemahaastattelu

Haastattelussa haastattelija esittää kysymyksiä haastateltavalle koskien henkilön faktoja, ajatuksia, mielipiteitä tms. Kysymysten tulee liittyä tutkimuskysymyksiin, joilla varsinainen tutkimusongelma pyritään ratkaisemaan. Kysymyksillä pyritään saamaan tietoa varsinaisista tutkimuskysymyksistä. Haastattelut voidaan jakaa strukturoituihin haastatteluihin, puolistrukturoituihin haastatteluihin, teemahaastatteluihin ja avoimiin haastatteluihin. Strukturoitu haastattelu valmiine vastausvaihtoehtoineen vastaa kvantitatiivisen tutkimuksen lomakekyselyä, puolistrukturoidussa haastattelussa on lomakekyselyn kysymykset ilman vastausvaihtoehtoja. Teemahaastattelussa on määritelty ennakoon aihealueet, jotka haastateltavan kanssa käydään läpi. Ennakkovalmisteluilla pyritään varmistamaan, että koko ilmiön osa-alueet tulevat käsitellyiksi. Avoin haastattelu vastaa keskustelua valitusta aihealueesta. (Kananen 2008, 73–74, 76–77.)

Haastattelun muoto määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin ilmiö tunnetaan. Haastattelut ovat yleensä teemahaastatteluja, sillä niissä on väljyyttä, mutta toisaalta tutkija voi käyttää rajaamis- mahdollisuuksia teemoitteluilla. Haastattelun muotoja ovat syvähaastattelu, yksilöhaastattelu ja ryhmähaastattelu. Syvähaastattelu on haastattelun erikoismuoto, jossa pyritään mahdollisimman ”syvälliseen” tietoon. Menetelmää käytetään lähinnä psykologiassa. Teema- ja avoimessa haastattelussa informanteja on vähän. Saatu tieto on syvällistä, mutta tiedon syvällisyys riippuu haastattelijan taidoista ja kyvystä, sillä valmista kysymyspatteristoa ei ole käytettävissä. Tutkimus etenee ilman ennakkorakennetta aina tilanteiden mukaan kunkin haastateltavan osalta. Analysointi voi olla työlästä, sillä jokainen haastattelu on ainutlaatuinen. (Kananen 2008, 74–75, 78.)

Tässä opinnäytetyössä pyritään haastattelemaan kahta Tyrnävän kirjastossa työskennellyttä henkilöä, Taina Salmenhaaraa ja Arja Pullista. Taina Salmenhaara on työskennellyt Tyrnävän kirjaston palveluksessa yli 30 vuotta. Arja Pullinen työskentelee Tyrnävän kirjasto- ja kulttuurijohtajana. Heiltä pyritään saamaan kokemustietoa ja asiantuntijätietoa. Haastattelut on tarkoitus toteuttaa teemahaastatteluina ja yksilöhaastatteluina. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavat valitaan tiedon saantia silmällä pitäen. Tutkimukseen valitaan ne henkilöt, joilta saadaan ilmiön kannalta parasta tietoa. Haastateltavat voidaan valita asianomaisista tai asiantuntijoista. Haastateltavilla on hyvä olla ”aitoa kokemusta ilmiöstä”, jota saa elämällä ilmiön kanssa. Omat kokemukset lisäävät tietojen luotettavuutta. Haastattelutilanteessa ns. asiantuntija voi ottaa hyvin hallitsevan roolin. Haastattelijan kannattaa valmistella haastattelu ennakkoon ja teemoittaa aihe mahdollisimman hyvin, jotta haastattelu pysyisi hallinnassa eikä haastattelija toisaalta toisi aineistoon omia näkemyksiään. (Kananen 2008, 76–78, 122–123.) Vapaamuotoinen teemahaastattelu on Alasuutarin (2011, 144–145) mukaan tilanteena lähellä luonnollista keskustelutilannetta. Haastattelija toimii siinä paljolti siten kuin toimisi ketä tahansa ystävää tai tuttavaa jututtaessaan eli siis sen käyttäytymismallin mukaan, jota hän on sukupuolensa ja kulttuurisen ryhmänsä edustajana oppinut noudattamaan ”selkäydintietona”.

2.3.3 Reliabiliteetti ja validiteetti

Laadullista ja määrällistä tutkimusta voidaan käyttää samassa tutkimuksessa, jolloin kyse on monimenetelmäisestä tutkimuksesta eli triangulaatiosta. Useiden menetelmien käyttö voi tuottaa yhtä menetelmää paremman tulokinnan, koska jokaisessa tutkimusmenetelmässä on vahvuutensa ja heikkoutensa. Usean menetelmän käyttö voi kuitenkin tuottaa myös pintapuolista tietoa. Tutkija ja informantti ovat laadullisessa tutkimuksessa vuorovaikutussuhteessa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa molemmat ovat itsenäisiä ja pyrkivät siihen, että tutkija ei mitenkään vaikuta tutkittavaan. Laadullinen tutkimus on subjektiivista eikä se ole arvovapaata. Kvantitatiivista tutkimusta pidetään arvovapaana ja objektiivisena. Usean menetelmän käyttäminen lisää tutkimuksen tulosten luotettavuutta. (Kananen 2008, 25–28, 120, 121.)

Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan kuvausten, johtopäätösten, selitysten ja tulkintojen luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa tulosten siirrettävyyttä muihin vastaviin tilanteisiin eli tulosten yleistettävyyttä. Sisäinen validiteetti taas tarkoittaa tulokinnan ja käsitteiden virheettömyyttä. Reliabiliteetti kvantitatiivisessa tutkimuksessa tarkoittaa, että tulokset ovat

toistettavissa, pysyviä. Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetti voidaan ymmärtää tulkinnan riskitiedottomuutena eli samanlaisuutena tulkitsijasta toiseen. Analyysin arvioitavuudessa on kysymys tutkimusmateriaalista, tutkimuksen eri vaiheista ja tulkinnoista. Mitä paremmin ne on dokumentoitu, sitä paremmin ulkopuolinen arvioija voi niitä jälkikäteen tarkastella. (Kananen 2008, 123–125.)

2.4 Historiantutkimuksen tutkimusaineisto

2.4.1 Asiakirjat ja asiakirjahallinto

Historian tutkimuksen tärkein lähde ovat lähes aina asiakirjat. Asiakirjoja ovat muun muassa viranomaisten päätökset ja kokousten pöytäkirjat. Asiakirjat ovat yleensä luotettavia ja löytyvät arkistoista melko vaivattomasti. Arkistojen asiakirjalähteet voidaan jakaa kahteen ryhmään menneisyydestä antamansa tiedon laadun mukaan. ”Kovia” tosiasia-aineistoja ovat muun muassa pöytäkirjasarjat, tilastot, viranomaisten päätökset, virallisuonteinen kirjeenvaihto ja jossain määrin sanomalehtien uutisointi. Kohdetta tarkastellaan ikään kuin puolueettomasti ja ulkoa päin. ”Pehmeitä” lähteitä ovat muun muassa selonteot tapahtumista tai juhlista, polemiikkikirjoitukset ja yksityisluontoinen kirjeenvaihto. Tällainen aineisto tuo esiin kohteen menneisyydessä vallinneita arvoja ja käsitteitä ikään kuin sisältä päin. Muistitieto on ”pehmeä” lähde. (Katajala 1990, 26–27.)

Nykymuotoinen kunta syntyi kunnallishallinnosta maalla vuonna 1863 ja kunnallishallinnosta kaupungeissa vuonna 1873 annetuilla asetuksilla. Tuolloin pyrittiin oikeusjärjestyksen kaikilla sektoreilla lisäämään yksilön vapautta ja vähentämään julkisen vallan nojalla tapahtuvaa ihmisten yhteiselämän sääntelyä. Kuntien velvollisuudet ovat tämän jälkeen kuitenkin tasaisesti lisääntyneet, kun kunnat toisaalta ovat ottaneet vapaaehtoisesti hoitaakseen uusia tehtäviä ja valtio toisaalta määräsi lainsäädännöllä kunnille yhä uusia tehtäviä. Kunnallisten arkistojen systemaattinen rajaaminen valtiollisen tai yksityisen sektorin suuntaan onkin vaivalloista. Rajanveto on vaikeaa myös siksi, että eri toimielimet ovat hoitaneet myös toistensa tehtäviä. (Kuusanmäki 1994, 215–216, 219.)

Pappien johtamasta pitäjänkokouksesta eli kirkonkokouksesta tuli 1700-luvulla itsehallinnon keskeisin elin maaseudulla. Pitäjänkokouksissa käsiteltiin ajan valistusaatteisiin perustuvia uusia asioita kuten pitäjänmakasiineja, lastenopetusta, köyhäinhoitoa, sairaanhoitoa ja elinkeinojen edistämistä. Vaivaishoitoa, kansanopetusta ja pitäjänmakasiineja varten asetettiin erityisiä toimielimiäkin.

Pitäjänskokousten pöytäkirjat yleistyivät 1700-luvun alkupuoliskolla. (Kuusanmäki 1994, 218.) Kunnallisasetuksessa vuonna 1865 luotiin pohja Suomen paikallishallintojärjestelmälle. Aiemmin yhteisiä asioita oli käsitelty seurakunnan yhteisessä pitäjän- tai kappelikokouksessa, mutta vuodesta 1865 kunnan asioista päätti kuntakokous ja 1920-luvulta kunnanvaltuusto. Yksi tärkeimpiä kuntakokousten tehtäviä oli kansanopetuksen järjestäminen. Kuntakokousten pöytäkirjoja säilytetään useimmiten kunnanarkistoissa. (Katajala 1990, 115; Kuusanmäki 1994, 221.)

2.4.2 Asiakirjat lähteenä

Varsinkin maalaiskunnissa asiakirjojen säilyttäminen oli alussa ”kirjavia ja omintakeista”. Maalaiskunnan asiakirjoista vastasi vuoden 1865 asetuksen mukaan kunnallislautakunnan esimies, sittemmin kunnanhallituksen puheenjohtaja. Käytännössä vastuu alkoi jo 1910-luvulla siirtyä kunnankirjureille, kun nämä virat alkoivat yleistyä. Valtionarkisto antoi vuonna 1941 kunnille ensimmäiset arkistohoidon yleisohjeet. Arkistokaavat olivat erikseen kaupunki- ja maalaiskunnan arkistonmuodostajia varten. Ohjeiden mukaan kunkin kunnallisen toimielimen tai kunnallisen viranomaisen arkisto oli järjestettävä erillisenä. Jos kaksi kunnallista elintä käsitteli pääasiassa samoja asioita, salittiin niiden arkistojen muodostaminen yhdeksi kokonaisuudeksi. (Kuusanmäki 1994, 223–224.)

Arkistohoidon ohjeita täydennettiin vuonna 1946 ja uuden kunnallislain ja arkistolain voimaantulon jälkeen kuntien arkistointia koskevat ohjeet uusittiin vuosina 1979 ja 1984. Kaikkien kuntien oli valmistettava kuntien arkistointia ohjaava arkistosääntö, jonka kunnanhallitus vahvisti. Jokainen kunnan hallinto-organisaatioon kuuluva toimielin ja viranomainen on erillinen arkistonmuodostaja. Näitä elimiä ja viranomaisia ovat kunnanvaltuusto, kunnanhallitus, lautakunta, johtokunta, laitos ja yksittäisviranomainen, jolle on säädetty laissa tehtäväpiiri. (Kuusanmäki 1994, 224.)

Kalelan (2002, 91) mukaan on viime vuosikymmenten myötä muidenkin kuin arkistolähteiden arvostus lisääntynyt voimakkaasti ja olisikin loogista viedä muutos ”loppuun saakka” ja ”hylätä muutkin alkuperäiseen lähdekritiikkiin sisältyvän, hedelmällistä tietoa eliminoivan taipumuksen ilmaukset”. Jos ajatellaan, että tavoitteena on maksimoida lähteiden välittämä informaatio, olisi mielekkäämpää lähteiden ”kritiikin” ajattelun sijaan puhua lähteiden lukemisesta tai lähteiden erittelystä.

3 KIRJASTOJEN KEHITYSVAIHEET JA NIIHIN VAIKUTTANEET TEKIJÄT

3.1 Säätyjen Suomi

Lukutaidon leviäminen ja lukuseurat

Kirjoista ja kirjastoista ei ole hyötyä elleivät ihmiset osaa lukea. Suomalaisten lukutaidosta ei voitu vielä 1600-luvulla puhua kovinkaan laajassa mitassa. Tavallinen kansa ei osannut lukea. Lukutaito yleistyi kuitenkin 1600-luvulla. Lukutaidon yleistymistä edisti erityisesti Ruotsin valtakunnan vuonna 1686 saama kirkkolaki, joka sisälsi pykälän myös lukutaidosta. Pykälä on vuoden 1686 kirkkolain suurin ansio kansanopetuksen kannalta. Kansalaisten intoa opetella lukemaan pyrittiin kasvattamaan asettamalla katekismuksen osaaminen avioliittoon pääsemisen ehdoksi ja kehottamalla vanhempia, pappeja ja lukkareita huolehtimaan lasten lukutaidosta. (Häkli 1991, 34–38; Hietala 1999, 15.) 1700-luvulla valtiolta velvoitti seurakuntia hankkimaan tiettyjä nimettyjä kirjoja. Seurakunnat eivät kuitenkaan olleet kovin innokkaita käyttämään yhteisiä varoja kirjojen hankintaan. Kirkonkirjastoista myös lainattiin kirjoja seurakuntalaisille maksua vastaan. Kirkonkirjastoista tai -arkistoista lainaaminen on merkittävää, koska näissä tapauksissa kirjoja välitettiin alemmille säädyille, tavalliselle kansalle. Ylemmät säädyt saattoivat itse hankkia itselleen lukemista kirjakaupoista, lukuseurojen ja yksityisen välittämisen kautta. (Mäkinen 2009a, 31–33, 68–72.)

1700-luvun puolivälissä lukutaito alkoi olla jo yleinen esimerkiksi Lounais-Suomessa, vaikka sen tasossa oli runsaasti toivomisen varaa. Vuonna 1759 tuli Turun hiippakunnassa lasten osata 12-vuotiaina lukea sisältä. (Häkli 1991, 37.) Myös Okon (1991, 91) mukaan voidaan puhua 1800-luvun alkupuolella jo varsin laajalle levinneestä lukutaidosta, jota edistivät kaupunkien sunnuntaikoulut ja maaseudun kirkkopitäjien lukkarinkoulut. Hietalan (199, 15) mukaan 1720-luvulla oli Ruotsi-Suomen väestöstä 30 prosenttia lukutaitoisia.

Lukuseuroja perustettiin paljon Etelä-Pohjanmaalle. Pohjanmaa oli 1700-luvulla vaurasta ja sillä oli hyvät yhteydet Tukholmaan. Lukuseurat levisivät myös suomenkielisen talonpoikaisväestön keskuuteen. Vaasaan syntyi lukuseura vuonna 1794. Se piti yllä kiinteää kirjastoa, jota kutsuttiin lukukirjastoksi. Lukukirjastosta oli puhuttava erikseen, koska alun perin kirjasto ei ollut tarkoitettu niin

sanottujen tavallisten ihmisten lukuharrastusta varten. Lukukirjastot syntyivät reaktiona sitä edeltäneisiin kirjastomuotoihin, jotka eivät olleet ensisijaisesti lukemiseen tarkoitettuja. Lukuseurojen kulta-ajan katsotaan päättyneen 1830-luvulla, mutta niitä perustettiin vielä sen jälkeenkin. Myös Oulussa toimi lukuseura 1820-luvulta vuoteen 1830. Lukuseurojen toimintaa vaikeutti ja lopulta hiljensi sensuurihallitus. Lukuseuroissa toteutettiin eräänlaista ”perustuslaillista demokratiaa” tavalla, joka ei muualla sääty-yhteiskunnassa ollut tavallista, sillä lukuseurojen jäsenet olivat eri säädyistä, mutta saattoivat silti laatia seuralleen säännöt ja päättää asioista enemmistöpäätöksellä. (Mäkinen 2009a, 40–42, 45, 51, 53–55.)

Kirjallisuus

Mitä kirjallisuuteen tulee, oli suomenkielinen rahvas vielä 1800-luvunkin puolella kirjallisessa umpiossa. Tarjolla oli uskonnollista lukemista ja sellaisia käytännön opaskirjoja, jotka edistivät elinkeinon harjoitusta. Ruotsinkielisenkään rahvaan olemassaolosta ei oppineilla näyttänyt olevan minäkäänlaista käsitystä. Vuonna 1850 annettiin sensuuriasetus, jolla kiellettiin julkaisemasta suomen kielellä muuta kuin uskonnollista ja taloudellista kirjallisuutta, jotta vuoden 1848 kuohunnan heijastukset eivät leviäisi rahvaan keskuuteen. Ruotsinkielistä kirjallisuutta rajoitukset eivät sen sijaan koskeneet, koska ruotsinkielistä rahvasta ei muistettu olevan olemassa. (Häkli 1991, 39.)

Suomenkielisen kirjallisuuden vähitellen vahvistuessa ja 1880-luvun alussa ohittaessa ruotsinkielisten julkaisujen määrän kasvoi myös suomalaisten harrastus lukemista kohtaan. Suomalaisten innostumista lukemiseen ja koulunkäyntiin on selitetty pyrkimyksellä sosiaaliseen nousuun: opin saaminen näytti lähes ainoalta etenemistieltä paremmille paikoille yhteiskunnassa. Kirjallisuuden avulla oli myös mahdollista ilman muodollista opinkäyntiä hankkia valistusta, joka ”takasi kyvyn puolustaa omia etujaan” ja kohotti haltijan ainakin omassa tietoisuudessaan ”tasaveroiseksi parempiosaisten kanssa”. Suomalaiset ovat olleet kirjan kansaa, kirjan lukijoita, kirjan avaaman henkisen tasa-arvoistumisen takia. (Häkli 1991, 39–40; Hietala 1999, 15.)

Kaupungit ja maaseutu

Vuonna 1845 Suomen asukasluku oli 1 550 000, kaupunkeja oli 32. Väestöstä 6,4 % asui kaupungeissa. Kaikissa kaupungeissa oli alempi alkeiskoulu, postikonttori ja apteekki, korkeampi alkeiskoulu oli 12 kaupungissa ja lukio viidessä. Helsingissä oli yliopisto, Aleksanterin universiteetti. Myös

naisille oli koulutusta neljässä etelärannikon kaupungissa. Kaikissa oppilaitoksissa oli opetuskielenä ruotsi. (Okko 1991, 91.) Suomea puhuvien oppilaiden määrä ylemmän asteen oppilaitoksissa kääntyi ruotsia puhuvien määrää suuremmaksi 1900-luvun alussa. Kansan enemmistön koulutukseen kansakoulu toi suuren muutoksen. (Hietala 1999, 17.)

Suomen kaupunkeja yhdisti maantieverkko. Rannikolla oli satamia ja sisämaahan oli rakennettu kanavia ja lisäksi Saimaan kanava oli rakenteilla. Rautatieverkoston rakentaminen aloitettiin seuraavan vuosikymmenen loppupuolella. Postitoimistoja oli kaupungeissa ja muutamassa suurpitäjän kirkonkylässä. Valtaosa kansasta sai 1800-luvun puolivälissä elantonsa maataloudesta, metsästyksestä ja kalastuksesta. (Okko 1991, 91–92.)

Okko (1991, 92) kuvailee kirjamarkkinatilannetta, johon ensimmäiset kansankirjastot syntyivät sekä maaseudulle että kaupunkeihin. Vuonna 1845 Helsingissä oli 5 kirjapainoa ja lisäksi 2 kivipainoa, Turussa 2 kirjapainoa ja seitsemässä muussa kaupungissa 1 kirjapaino kussakin. Nämä 14 kirjapainoa huolehtivat kirjojen, sanomalehtien ja muiden painatteiden tuottamisesta. Kirjakauppoja oli kaikkiaan 13 maan suurimmassa kaupungissa, maaseudulla kulki kiertäviä kirjansitojia kauppaamassa vihkosia ja joskus myös kirjoja. Okon mukaan on luonnollista, että papit ja nimismiehet näkyvät maaseudun kansankirjastojen historiikeissa, koska heillä oli valmiuksia hoitaa kirjahankinta-asioita ja harrastuneisuutta lukemiseen sekä myötämielinen suhtautuminen kansankirjastoasiaan. Näistä syistä hankkeiden ajajat kääntyivät nimenomaan heidän puoleensa. Hietalan (1999, 19) mukaan Suomessa oli vuonna 1859 16 kirjakauppaa, mutta jo vuonna 1900 niitä oli 56 eli 1,5 kirjakauppaa jokaista maan kaupunkia kohti.

3.2 Kansanvalistus

1700-luku oli valistuksen vuosisata, mutta ajatus valistuksen tulosten levittämisestä ohuen sivistyneistökerroksen ulkopuolelle, rahvaaseen, vaati paljon pohdintaa ja keskustelua. Valistuskäsitteeseen sisältyi moraalinen velvollisuus tiedonhankintaan silloin, kun siihen oli mahdollisuus. Termi kansanvalistus otettiin käyttöön, koska haluttiin siirtää samanlaista moraalista velvoittavuutta rahvaan tiedontason nostamiseen. Kansanvalistuskeskustelu alkoi Ruotsissa ja Suomessa melko myöhään, 1800-luvun alun tienoilla. (Mäkinen 2009b, 74–75.)

Kansanvalistuksellisten uudistusten ja laitosten aikaansaamiseen oli muitakin syitä kuin pyyteetön moraalinen velvollisuus valistamiseen. Kansanvalistuksella tavoiteltiin alempien yhteiskuntaluokkien kontrolloitua sivistämistä. Taustatekijänä saattoivat olla hyvin ryhmäkuntaiset lähtökohdat ja oman edun tavoittelu. Sääty-yhteiskunnassa valtion ylläpitämät koulut oli tarkoitettu virkamiehistön ja papiston kouluttamiseen. Kansan koulujen ylläpito olisi kuulunut seurakunnille, mutta perustettujen pitäjänkoulujen merkitys oli vähäinen. (Mäkinen 2009b, 75.)

Saksassa oli kehitelty jo 1700-luvun puolivälistä alkaen uudenlaista kansanvalistusmuotoa, pitäjänlukuseuraa. Se oli kansansivistyksen patriarkaalinen muoto, jossa ylempien säätyjen tuli ohjata alempia. Jonkun pitäjän säätyläisistä tuli koota ympärilleen joukko talonpoikia seuraksi, jonka kokouksissa säätyläinen sopivaan kirjallisuuteen tukeutuen keskustelun avulla levittää talonpojille hyödyllisiä tietoja. Suomessa hyödyllistä tietoa sisältävät kirjat olivat pääosin ruotsinkielisiä, joten tämän kaltainen toiminta olisi voinut olla hyvä keino levittää valistusta. Myös Ruotsissa alkoi myöhemmin keskustelu pitäjänlukuseuroista. Muutaman vuoden viiveellä tämä keskustelu tuli Suomeenkin. Kanavana Suomessa oli ennen kaikkea Turun Kuninkaallinen Suomen Talousseura. Talousseura kehotti jäseniään omilla paikkakunnillaan levittämään rahvaalle tiedon valoa erityisesti talousasioista. Virikkeitä saatiin myös lehtikirjoituksista ja Talousseuran kilpakirjoituksista. (Mäkinen 2009b, 75–77.)

Keskustelu kansanvalistuksesta nimenomaan tätä termiä käyttäen avattiin Suomessa vuosisadanvaihteen 1800 tienoilla. Perinteisesti katsottiin rahvaan tarvitsevan tietoja, mutta tietojen tulee olla heidän tarpeidensa mukaisia, kuten maataloudellisia tai uskonnollisia tietoja. Yleisen, opillisen tiedon katsottiin kuuluvan säätyläisille (tai osalle siitä, oppisäädyille). Yleisen tiedon tarjoaminen edellytti myös rahvaalta itseltään halukkuutta omatoimiseen lukemiseen ja tiedonhankintaan. Suomalainen maalaisrahvas eli kuitenkin lähes täysin suullisen tiedonvälityksen varassa. Kansa oli tottunut paremminkin kuulemaan asioista papilta, muutamilta harvoilta säätyläisiltä tai nimismieheltä kuin lukemaan niistä. Traditionaalinen epäkirjallinen kyläyhteisö oli sulkeutuneempi sekä taloudellisen että henkisen vaihdannan osalta kuin kirjallinen kulttuuri, johon kuului omakohtainen lukeminen itsenäisesti. Yksi poikkeuksellista lukuhalu osoittaneista perinteen rikkojista oli Elias Lönnrot. (Mäkinen 2009b, 77–79.)

Poikkeusyksilöt oikeastaan vain vahvistavat Mäkisen (2009b, 79) mukaan säännön. Vain poikkeusyksilöt kykenivät omaksumaan uusia kulttuurisia käyttäytymistapoja, sillä vanhat mallit olivat haraa-

massa uusia elämäntapoja vastaan. Lopullisen sysäyksen kykenivät saamaan aikaan vasta sellaiset tapahtumat ja muutokset, joilla oli perustavanlaatuaista merkitystä. Näitä olivat Krimin sota, valtiopäivät, kansakoulu, suomen kielen tasa-arvo ja metsien muuttuminen rahanarvoiseksi. Ei Ruotsissakaan uskottu talonpojilla itsellään olevan lukuhalua, vaikka siellä oli rikas ja monipuolinen kirjallisuus romaaneineen ja paljon käytännöllisesti hyödyllistä kirjallisuutta. Tällaisen kirjallisuuden ei vain oikein uskottu olevan talonpojille tarkoitettua luettavaa, ja toisaalta talonpojatkaan eivät pitäneet sitä omana kirjallisuutenaan. Talonpojille suunnattu valistus ymmärrettiin kuitenkin tarpeelliseksi ja mahdolliseksi ja siksi siitä tuli siihen kykeneville velvollisuus. Vuosikymmenten myötä asia tuli ajankohtaisemmaksi ja 1840-luvulta, Snellmanin ajoilta, se oli keskeinen kysymys, jota pohdittiin koko yhteiskunnassa. Ratkaisukin oli periaatteessa tiedossa: kansakoulu ja kirjastot. Ajatukset vaativat kuitenkin paljon kypsyttämistä. (Mäkinen 2009b, 79; kts. myös 119–121.) Snellmanin tahdolla koulun tehtävän olevan tiedonhalun ja lukuhalun välittämisen. Kirjasto liittyi Snellmanilla kuitenkin luontevasti kansakoulun jälkeiseen lukuharrastukseen ja itseopiskeluun. (Mäkinen 2009d, 154–155, 164.)

3.3 Kansankirjastot

Kansankirjastot ennen Juho Pynnistä

Kirjastoaatteen ytimenä on tieto itseisarvona, tiedon käyttö oppimiseen ja ymmärtämiseen oppimisen ja ymmärtämisen itsensä vuoksi. Kirjastoaatteen käytännön sovelluksessa, kansankirjastoissa, yhdistyvät ajatus kirjallisuudesta oppimiseen ja ymmärtämiseen pyrkivän itsekasvatuksen välineenä ja usko siihen, että ihminen voi omatahtoisesti tavoitella sitä. Kirjastotoiminnasta on kuitenkin tehty myös muiden päämäärien kuin pelkästään itsekasvatuksen saavuttamisen keino. Tällaisia ovat työväenliikkeen ja nuorisoseurojen kirjastot, joihin kokoelmia kerättiin liikkeiden ihanteiden toteuttamisen tueksi. Ns. rahvaankirjaston ylläpito erillään muiden kaupunkilaisten kirjastosta taas osoittaa aatteellisen perustan rappeutumista. (Okko 1991, 84.) Okko (1991, 92) sanoo myös, että kirjahistoriallisessa kirjoittelussa on tuotu esille käsitystä säätyläisten luomista rahvaankirjastoista, mutta 1800-luvun jälkipuoliskon lehdistökirjoittelu on kaukana maaseudun olojen todellisuudesta.

Suomessa säätyläiset omaksuivat 1700-luvun aikana modernin lukemiskulttuurin, mutta rahvaan lukuhalusta oli erilaisia käsityksiä: oliko sitä ja jos on, pitääkö sitä tyydyttää ja pitääkö sitä ohjata. Ennen Ranskan vallankumousta vallinneessa sääty-yhteiskunnassa ei ajateltu, että rahvas voisi

olla kiinnostunut henkisemmistä asioista kuten omatoimisesta lukemisesta. Liiallisen ja vääränlaisen lukemisen pelättiin olevan vahingollista ja puhuttiin jopa lukukiihkosta ja -raivosta. Epäluuloisen lukemiseen suhtautumisen lisäksi monet käytännön hankaluudet hidastivat kehitystä. Rahaa ja sopivaa kansankielistä kirjallisuutta ei ollut, ja toiminnan organisoinnin muodot olivat hakusessa. (Mäkinen 2009b, 73–74.)

Kirjastoaatteellinen kansalaistoiminta johti kansankirjastojen perustamiseen. Tällöin aate irtautuu lähtökohdastaan, se sulautuu osaksi kirjastoa ja niitä arvoja, jotka kannattelevat kirjastossa tehtävää työtä. Muun yhteiskuntakehityksen myötä toiminta alkaa vähitellen institutionaalistua. Yleinen yhteiskunnallinen kehitys vaikuttaa kirjastotoiminnan kehityksen muotoutumiseen. Kansankirjastojen synnyn tarkastelussa onkin Okon (1991, 85) mukaan kysyttävä, millainen suomenkielinen kirjallisuusperusta oli tarjolla itsekasvatuksen rakentamiseksi ja millaisissa oloissa aatetta ryhdyttiin toteuttamaan.

Kansankirjastotoiminnan ”alkusoihtona” on Okon (1991, 85–86) mukaan pidetty 1700-luvun viimeisellä vuosikymmenellä moniin Suomen kaupunkeihin perustettuja lukuseuroja ja niiden kirjastoja. Toiset ovat pitäneet vapaaherra R.G. Wreden äitinsä testamenttivaroilla Anjalaan vuonna 1802 perustamaa Regina-koulua, kolmannet taas kirkon piirissä harjoitettua kirjalainausta seurakuntalaisille, josta on tietoja jo 1680-luvulta lähtien, kansankirjastojen alkuna. Sen sijaan vähän huomiota on saanut Viipuriin vuonna 1806 perustettu kaupungin saksankieliselle väestölle tarkoitettu, elinvoimaiseksi osoittautunut kirjasto. Viipuri kuului kirjaston perustamisaikaan Vanhaan Suomeen. (Anjalan Reginakoulun kirjastosta Kannila 1946, 76–101; Mäkinen 2009b, 82–88.)

Vuosista 1845 ja 1846 alkaa katkeamaton kansankirjastojen perustaminen koko maahan. Toiseksi varhaisin tiedossa oleva kirjallinen lähde on vuodelta 1827 oleva Suomen talousseuran sihteerin C.C. Böckerin laatima ”Betänkande om Ahlmanska skolor”. C.A. Gottlund kirjoitti vuonna 1831 erityisesti maaseudun kirjastotarpeista. Gottlund oli työskennellyt Ruotsissa Vermlannissa 1820-luvulla suomalaisten kielilojen parantamiseksi ja on varmaankin pannut merkille Ruotsissa virinneen kansankirjastojen perustamisen maaseutupitäjiin. (Okko 1991, 86–87; C.C. Böckeristä Mäkinen 2009b, 90–92.)

Kahdelle pitäjälle, ruotsinkieliselle Pohjalle ja Ahvenanmaan Hammarlandin pitäjälle voidaan antaa kunnia kansankirjastotoiminnan aloittamisesta. Pohjan pitäjään perustettiin vuonna 1837 luku- ja

lainakirjasto, joka oli tarkoitettu kaikille pitäjäläisille. Kyseessä oli kuitenkin enemmänkin kaupallisten lainakirjastojen perinteen jatkaja. (Okko 1991, 87; Mäkinen 2009b, 95, 97–98.) Hammarlandin pitäjään vuonna 1841 perustetulla kansankirjastolla on selkeät juuret lukuseuratoiminnassa. Näillä kirjastoilla oli kuitenkin käytettävissään ruotsalainen kirjallisuus, joten niillä oli paremmat lähtökohdat kuin suomenkielisillä pitäjillä. (Okko 1991, 87; Mäkinen 2009b, 98–99.) Lehdistössä kansankirjastoista alettiin kirjoittaa 1840-luvun alussa. Liperin kirkkoherra A. J. Europaeus esitteli vuonna 1841 Sanan Saattaja Wiipurista -lehdessä Ruotsissa virinnyttä kansankirjastotoimintaa ja ehdotti samanlaisen toiminnan aloittamista Suomessa. Kirjoituksessaan hän lupasi perustaa hetimiten kansankirjaston Liperiin. Kansankirjasto perustettiin vuonna 1845. Myös Helsingin ruotsinkielisessä lehdistössä aiheesta kirjoitettiin ja Borgå Tidning esitteli Tanskan kansankirjastotoimintaa. Tanskassa kansankirjastot olivat kohottaneet kansan taloudellista ja moraalista tilaa tarjoamalla kansalle hyödyllisiä tietoja. Vaikka kannanotot olivat sinänsä myönteisiä, epäiltiin keskusteluissa ajatusta kaikista säädyistä saman kirjallisuuden lukijoina. (Okko 1991, 87–88.)

Tähän saakka kirjastoajattelun taustalla oli 1700-luvun esiromanttinen valistushenki, johon ei kuuluut kieliperustainen kansallisuuden korostaminen. Hegelin valtiofilosofian ja Herderin kieli- ja kansallisuusajattelun sulautuminen Snellmanin kirjoituksissa 1840-luvulla muutti kaiken, sillä huomattava osa ylioppilaista omaksui hänen käsityksensä. Snellmanin vaikutus ilmeni ennen kaikkea vuonna 1844 ilmestyä alkaneen Saima-lehden ja vuoden 1845 alusta Pietari Hannikaisen toimittaman viipurilaisen Kanava-lehden välityksellä. (Mäkinen 2009b, 105.)

Juho Pynninen

Edellä kuvattua taustaa vasten viipurilaisen kansanmiehen Juho Pynnisen puheenvuoro lainakirjastojen aikaansaamiseksi koko maahan oli Okon (1991, 88) mukaan merkittävää. Tuolloin 27-vuotias kauppa-apulainen julkaisi Kanava-lehdessä kirjoituksen ”Pitäjän-kirjastoista” 21.6.1845. Kirjoitus sisälsi sekä innokkaan lukijan näkemyksen asiasta että alustavan menettelytapaehdotuksen. Vastakäiun puutteesta huolimatta Pynninen jatkoi kirjoittelua, vetosi lukijoihin ja papistoon saadakseen asialleen kannatusta. (Henriksson 1946, 7, 15, 22–23, 31–35; Okko 1991, 88; Mäkinen 2009b, 105–109.)

Pynninen puhui kirjoituksissaan paitsi hengellisen myös maallisen kirjallisuuden merkityksestä ja hyödyllisyydestä. Pynninen korostaa myös kirjojen lukemisen huvia tuottavaa merkitystä. Hän ei

ajattele vain oman ympäristönsä hyötymistä, vaan hänellä oli mielessään koko maan käsittävä kirjasto-ohjelma. (Henriksson 1946, 10–12, 16–20, 24–25, 29, 40.) Hän vetosi ”rakkaisiin maamielisiin”, ”kunnioitettaviin Kanavan-lukioihin” ja ”rakkaisiin ja kunnioitettaviin Seurakuntien opettajiin” saadakseen ihmiset edesauttamaan ja puolustamaan pitäjänkirjastojen perustamista. (Pynninen 1946, 44, 46, 48, 51, 54.)

Henrikssonin (1946, 10–12, 16–17, 26–27, 36), Okon (1991, 88–89) ja Mäkisen (2009b, 109–110) mukaan Pynnisen kirjoittelusta paljastuu kirjastoaatteen kaksi puolta, kirjojen saatavilla olo tiedon hankinnan lähteenä ja tiedon itsekasvatuksellinen käyttö. Myös tiedon itseisarvo tulee esille. Pynninen tiesi, että suomenkielistä kirjallisuutta oli vain vähän saatavilla. Hän painottikin, että kirjastojen kirjahankinnat lisääisivät kirjallisuuden levikkiä ja tämä taas rohkaisisi julkaisijoita tuottamaan enemmän suomenkielistä kirjallisuutta sekä nimikkeinä että painosmäärinä. Yhdessä keräämänsä 60 kaupunkilaisen joukon kanssa Pynninen keräsi 100 hopearuplan pääoman ja maaliskuussa 1846, sensuuriylivaltuutuksen annettua luvan perustamiseen, avattiin Viipurin suomalainen lainakirjasto. Viipurissa oli toiminut saksalainen kirjasto jo 40 vuotta, sinne oli perustettu vuonna 1841 myös ruotsalainen kirjasto ja kosmopoliittisessa Viipurissa oli suotuisa ilmapiiri myös suomenkieliseen kirjastolle. Viipurissa oli 8000 asukasta ja se oli laajan ympäröivän maaseudun keskeinen kauppapaikka, ja Viipurin suomalainen kirjasto nousikin Liperin kirjastoa merkityksellisemmäksi. Kansankirjastoja alettiin perustaa kaupungin talousalueelle ja vaikutus ulottui Pietariin asti, sillä siellä asuvat suomalaiset perustivat kirjaston tietävästi jo samana vuonna 1846. (Henriksson 1946, 10–12, 16–17, 26–27, 36; Okko 1991, 88–89; Mäkinen 2009b, 109–110.)

Kirjastoharrastuksen ohessa Juho Pynninen oli Viipurin kansakoulun perustaja ja toimi myös maaseurakunnan kirkkoväärtinä. Julkista sanaa modernilla tavalla hyödyntäneen Pynnisen kirjoitusten ja muun toiminnan merkitys yleisten kirjastojen varhaisvaiheissa oli merkittävä, vaikka kirjastojen perustamisesta ei aluksi innostuttukaan vaan toiminta hiipui. Ajatukset jäivät vaikuttamaan ylioppilaisiin ja papistoon. Aloite kirjastojen perustamiseen jäi edelleen säätyläisille, mutta Pynnisestä saatiin erinomainen symboli kansanvaltaistuvalla kirjastotoiminnalla. Pynnisen vaikutus jatkui hänen antamansa innoittavan esikuvan jälkeen välillisenä. (Henriksson 1946, 33, 37–39; Mäkinen 2009b, 110.)

Sivistyneistö ja kansankirjastot

Yliopistoissa kannettiin huolta suomenkielisen rahvaan sivistyksestä ja oikeudesta muuhunkin kuin uskonnolliseen kirjallisuuteen. Osakunnista erityisesti viipurilainen ja pohjalainen osakunta olivat aktiivisia kirjastoasioissa. Molemmat keräsivät rahaa pitäjänkirjastojen perustamiseksi. Pohjalaisen ylioppilaiden joukossa oli myös Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen, joka myöhemmin piti tätä toimintaa vähämerkityksellisenä ja suositteli voimakkaampaa painotusta paikalliseen aktiivisuuteen. (Mäkinen 2009b, 113–116; Mäkinen 2009c, 139; Mäkinen 2009d, 159–161.)

30-vuotias Vaasan lukion opettaja G.Z. Forsman (Yrjö-Koskinen) kirjoitti vuonna 1856, että todellinen sivistys on itsekasvatusta ja itseopiskelua, joka voi kukoistaa ilman kansakouluakin, mutta vaikeudet ovat silloin suuremmat. Itsekasvatusta edistää parhaiten mahdollisuus lukea kotona, joka taas on helpointa järjestää pitäjänkirjastojen ja kyläkirjastojen avulla, joiden tulee olla kunnan tai kyläneuvoston valvonnassa. Hän lisää, että ”kirjastojen viihtyisyyden ja kansan itseopiskelun edistämiseksi tarvitaan riittävä kansankielinen kirjallisuus kaikissa inhimilliseen tietämykseen kuuluvissa aiheissa”. (Okko 1991, 93; Mäkinen 2009d, 161, 164–165.) Yrjö-Koskinen katsoi kansan koulutustason paranemisen kaventavan kansan ja sivistyneistön välistä kuilua (Hietala 1999, 18).

Mäkisen (2009c, 136–138, 143) mukaan vasta poikkeusolosuhteet sysäsivät kehityksen vauhtiin. Krimin sota lisäsi sanomalehtien tilausmääriä, joka taas osoittaa lukuhalun läpimurtoa. Sensuuria jouduttiin lieventämään ja samalla lehtien kiinnostavuus ja levikki paranivat. Varoja kirjastojen perustamiseen pyrittiin keräämään kaikilta säädyiltä. Keskeisimpiä olivat kinkerikeräykset, joihin kaikki kansalaisryhmät saattoivat osallistua.

Lukukirjastot ja kaupalliset lainakirjastot eivät soveltuneet maaseudulle, koska asutus oli harvaa, ihmiset oppimattomia ja sopivaa kirjallisuutta vähän tarjolla. Maaseudulla elettiin edelleen pääasiallisesti luontaistaloudessa, joten käteistä rahaa ei ollut paljon käytettävissä. Ajan myötä, erityisesti 1870-luvulla, maata ja metsiä omistavat talonpojat alkoivat vaurastua. Maaseudulla kirjastoasiassa aktiivisia olivat nimenomaan papit. Kirkkoherrojen ja muiden pappien merkitys oli toiminnan juurtumisen kannalta keskeinen erityisesti 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Ennen vuoden 1865 kunnallishallinnon uudistusta kirkkoherra oli kunnallishallinnon johtomies ja useimmissa pitäjissä paikkakunnan sivistynein mies. Pappeihin kirjastoasioissa myös vedottiin. Niin teki myös Juho Pynnen. Pitäjänkirjastojen läpimurtoon vaikuttivat papiston ohella myös uudenlaiset keskitetyt palvelumuodot, joista merkittävin oli Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. Sen toimintamuotoja olivat

kirjojen välitys, neuvonta, mallisääntöjen ja luokituskaavan julkaiseminen sekä kirjastoon soveltuvien kirjojen luettelot. Seura lahjoitti kirjastoille kirjoja. Seuran vaikutus ulottui muuallekin Suomeen. (Mäkinen 2009c, 138–140, 147–148.)

3.4 Kansakoulu

Edellisessä alaluvussa viitattiin kansakouluasetukseen. Kansankirjastoja perustettiin vuoteen 1855 mennessä 50, vuonna 1861 niitä oli 100 ja vuonna 1866, jolloin kansakouluasetus annettiin, kansankirjastoja oli 200. Kansankirjastotoiminta ”laillistui” kansakouluasetuksessa. Yhden aatteen liikkeen kehitykseen alkoivat vaikuttaa muutkin tekijät. (Okko 1991, 89.) Laajoille kansalaispiireille tarkoitettut kansankirjastot yleistyivät kaikkialla 1860-luvulta alkaen (Hietala 1999, 19; Mäkinen 2009c, 148–149). Vuosisadan vaihteen tienoilla Suomessa oli noin 2000 omistuspohjaltaan vaihtelevaa kansankirjastoa, ja koulujen kirjastoille oli vuoden 1866 kansakouluasetuksessa säädöksellinen perustakin (Vatanen 1999, 39; Vatanen 2009, 235).

Vuonna 1797 perustettu Suomen talousseura jo kampanjoi kansan koulutuksen puolesta edistääkseen maatalousväestön taloudellista aktiivisuutta. Kun valtion taloudellisesti tukemia kansakouluja alettiin perustaa 1860-luvulla, myös tytöt pääsivät niihin ”lähes poikkeuksetta”. Yhteisopetus oli Suomessa usein ainoa vaihtoehto maan harvan asutuksen vuoksi. Vuosisadan loppuun mennessä valtionapuun oikeutettujen koulujen perustaminen tuli pakolliseksi. Vapaaehtoisia alkeiskouluja, kansakouluja, perustettiin joka puolelle Suomea. Yleinen oppivelvollisuus tuli voimaan vuonna 1921, mutta sen mukanaan tuoma muutos ei ollut suuri, sillä jo vuonna 1920 70,1 prosenttia väestöstä osasi lukea ja kirjoittaa. (Hietala 1999, 17–18.)

Kouluhallitus lähetti vuonna 1928 kunnille kiertokirjeen, jossa kehoitettiin perustamaan yläkansakouluille sekä käsikirjasto että myös tieto- ja kaunokirjallisuutta sisältävä lainakirjasto, jos lähellä ei ollut yleistä kirjastoa, jossa on tyydyttävä lastenosasto. Lasten lainakirjastojen perustaminen kouluille oli suuremman valtionavun vuoksi kunnille edullisempaa kuin kartuttaa yleisten kirjastojen lastenkirjallisuuden kokoelmaa. Kustantajista ainakin Otava oli aktiivinen koulukirjastoalalla. Opetajan toimiminen kunnan kirjastonhoitajana ja se, että kirjasto sijaitsi koululla, saivat ihmiset helposti mieltämään kirjaston, myös yleisen kirjaston, koulun toiminnaksi. (Eskola 1999, 137–139.)

Kirjastopalvelujen järjestämissuunnitelmiin 1950-luvulla, ”odotuksen vuosikymmenellä”, liittyi myös kysymys koulun ja kirjaston välisistä suhteista. Yhteistyö kouluilla sijaitsevien oppilaskirjastojen ja yleisten kirjastojen kesken mutkistui sotavuosien jälkeen, koska kansakoululainsäädäntöön tehtiin muutoksia ja toisaalta koulurakennuksiin sijoitettujen kirjastojen, lähinnä piirikirjastojen, määrä lisääntyi merkittävästi. Uusi kirjastolaki vuonna 1961 poisti pahimmat päällekkäisyydet. Käytännön toimenpiteet jäivät 1960- ja 1970-luvuille. (Järvelin 1999, 149, 158.)

3.5 Kansanvalistusseura

3.5.1 Kansanvalistusseuran kirjastomalli, kansankirjastokomitea

Keskeiseksi toimijaksi kirjastoliikkeessä ei kuitenkaan tullut koululaitos kouluviranomaisineen vaan Kansanvalistusseura. Fennomaaninen sivistyneistö perusti Kansanvalistusseuran vuonna 1874 halvan, kansantajuksen kirjallisuuden levittämiseksi ja herättämään kansassa halua tietoon ja sivistykseen. (Vatanen 1999, 39; Mäkinen 2009d, 171–173.) Kansankirjastot olivat sopivia kirjallisuuden levityskanavia. Kansankirjastojen tukeminen ja kirjastoharrastuksen herättäminen siellä, mistä kirjasto puuttui, tuli pian tärkeäksi osaksi seuran toimintaa. (Vatanen 1999, 39; Mäkinen 2009d, 175.)

Kansanvalistusseura tarttui amerikkalaiseen kirjastolaitoksen malliin kunnallisine kirjastoineen ja valtionapuineen, koska se halusi sivistää koko kansan. Kirjallisuuden nähtiin tyydyttävän moninaisia tarpeita, mutta kansalla ei ollut varaa hankkia kirjoja riittävästi. Ajatus kunnallisesta kirjastolaitoksesta esiintyi jo kansakoulunopettaja Kaarle Werkon vuonna 1879 julkaistussa kirjassa Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lastenkirjastoista. Kansanvalistusseuran virallista kirjastopolitiikkaa siitä tuli vasta vuonna 1899 seuran juhlakokouksessa esitetyssä suunnitelmassa. Kansanvalistusseura halusi saada aikaan kunnallisen kirjastoverkon, johon kuului keskuksena kantakirjasto ja piiri- ja lastenkirjastot. Amerikkalaisen mallin mukaan piirikirjastoja oli mietitty kiertäviksi, mutta olemassa olevat kirjastot olivat pääosin kiinteitä eikä kiertosysteemi käytännössä levinnyt laajalle. Kansakoulujen lastenkirjastot olivat sekä kansakoulujen oppilaskirjastojen että yleisten kirjastojen lastenosastojen edeltäjiä. (Vatanen 1999, 39–40; Vatanen 2009, 225–226.)

Kansanvalistusseuran jakamilla avustuksilla oli suuri merkitys kuntien kirjastotoiminnan tason nostamisessa. Seuran toiminnalla ja sen jakamilla avustuksilla oli kirjastotoiminnan leviämässä rat-

kaiseva merkitys. Varsinkin kylä- ja yhdistyskirjastot hyötyivät. Uusilla avustusmuodoilla ja -päätöksillä on selvä yhteys kirjastojen perustamiseen, vaikka osansa vaikuttivat valtiolliset tapahtumat kuten postimanifesti ja helmikuun manifesti. (Mäkinen 2009d, 175–181.) Kansanvalistusseuran oma julkaisu-toiminta oli kirjastoille tärkeää. Toiminnassa tärkeällä sijalla olivat myös kirjastoissa kirjavalintaa helpottamaan tarkoitettut suositusluettelot. (Mäkinen 2009d, 181–183.) Seuran kirjastovaliokunta, joka oli aloittanut toimintansa vuonna 1893, julkaisi suositusluetteloita säännöllisesti (Mäkinen 2009d, 183; Vatanen 2009, 236). Vuonna 1902 se alkoi julkaista Arvostelevaa luetteloa (Mäkinen 2009d, 184).

Koulutoimen ylläpidon aloitteesta Suomessa asetettiin vuonna 1906 kansankirjastokomitea, jonka jäseniksi tuli myös kirjastoasiain asiantuntijaksi katsotun Kansanvalistusseuran jäseniä. Komitea esitti kirjastoille koulutoimen ylläpidon sijasta erillistä viranomaista, jonka tärkeimmäksi tehtäväksi olisi tullut valtionavun jakaminen. Ehdotuksissa näkyi Kansanvalistusseuran amerikkalaisvaikutteinen linja ja tuolloin Pohjoismaiden kehittyneimpään Norjan kirjastolaitokseen tutustumisen vaikutus. Valtion avustuksilla kuntia haluttiin ohjata ja houkuttaa sijoittamaan kirjastoihinsa. Komitea esitti, että jokaisessa kunnassa ja kaupungissa piti olla yksi kunnallinen kirjasto, kantakirjasto. Se voi tukea koulukirjastoja siirtokokoelmilla. Komitean mielestä ainakin koulukirjasto opetusvälineenä oli välttämätön. Komitea otti kantaa vapaan, riippumattoman kirjastolaitoksen puolesta, mutta kunnan avustuksen piti tulla tavallisista verovaroista eikä erillisverosta. Valtion avustusten piti estää kirjastolaitoksen hajaannusta ja tukea kantakirjastojen syntymistä. (Vatanen 1999, 41–44; Vatanen 2009, 231–232.)

Kirjastojen ja demokratian kytkeminen toisiinsa oli keskeistä Public Library Movementille: kansa nähtiin aktiivisena osapuolena ja kansalla oli tarve ja oikeus tietoon. Kansankirjastojen tavoitteena taas oli valita kansalle sen käsityskykyä vastaavaa kirjallisuutta ja kansaa piti suojella huonolta kirjallisuudelta. Nämä Kansanvalistusseuran näkemykset kirjavalinnasta näkyivät myös kansankirjastokomitean lausumissa. Käsitelmä kirjastosta ja sivistystason nostamisesta yhteiskuntarauhan taakkeena yleistyi Suomessa 1900-luvun puolella, varsinkin yleislakon ja eduskuntauudistuksen yhteydessä, sivistyneistön petyttyä ihanteellisessa kuvassaan kansasta. Kansankirjastoihin ei hankittu työväenasiaa koskevaa kirjallisuutta, mikä taas vahvisti erillisten työväenkirjastojen syntyä. Erilaiset käsitykset kirjavalinnasta olivat merkinä suomalaisen yhtenäiskulttuurin hajoamisesta. (Vatanen 1999, 44–47; Vatanen 2009, 236–238.)

Kansakoululaitos oli yleisille kirjastoille sekä tuki että uhka. Varsinkin maaseudulla kirjastot tarvitsivat kansakoulunopettajien panosta. Kansakoulunopettajilla saattoi kuitenkin olla kirjaston ja koulun suhteista ja kirjastoaatteesta erilainen käsitys kuin kirjastoväellä. Kirjastoille vakiintui asema muodollisen koulutuksen ja vapaan valistustyön välimaastoon itsenäisinä kouluista ja irrallisena vapaasta valistustyöstä. ”Kirjastot ovat yhtä tärkeitä kuin koulut”, julisti J. A. Kemiläinen Kirjasto-lehdessä vuonna 1910. (Vatanen 1999, 52; Vatanen 2009, 240–242.)

3.5.2 Suomen kirjastoseura

Kirjastot olivat muodostuneet keskeiseksi osaksi Kansanvalistusseuran toimintaa. Se halusi edelleen tukea kirjastojen kehitystä. Kirjastolehti alkoi ilmestyä vuonna 1908. Perustettiin myös Suomen kirjastonhoitajien liitto, joka muutettiin pian perustamisensa jälkeen Suomen kirjastoseuraksi. Painotukset alkoivat muuttua siten, että suurten keskuskirjastojen sijasta painotettiin lastenkirjastojen ja kyläkirjastojen tärkeyttä. Tärkeintä oli kirjaston paikallinen kannatus, yhdistykset ja paikallinen toimeliaisuus, mutta kantakirjastoillekin piti toki antaa avustusta, kuten kansankirjastokomitea oli esittänyt. Kirjastoliikkeen sisällä taas kirjastoa pidettiin kokoavana voimana, joka tarjoaa palvelujaan niin yksityisille kuin yhteisöillekin, sekä ammatinharjoittamiseen tarvittavaa tietoa että virkistystä. (Vatanen 1999, 53–55; Vatanen 2009, 244–245.)

Varsinaiseksi välirikoksi erimielisyydet kehittyivät vasta Kansanvalistusseuran Väinö Voionmaata seuranneen sihteerin Niilo Liakan kaudella. Liakan mielestä kirjastot olivat valistusmuoto toisten valistusmuotojen rinnalla, eivät valistusliikkeiden työmuoto. Liakan tavoite oli levittää kirjastoverkko koko maahan sekä järjestää kirjastonhoito ja kirjastotekniikka ammatilliselle pohjalle. Hän kuitenkin kannatti kirjastoverkon rakentamista alhaalta ylös, kun taas Kirjastoseurassa uskottiin kunnollista kirjastoverkkoa tukemaan ja rakentamaan tarvittavan lujaa, itsenäistä keskusjohtoa. Liakka piti ihmiskuvansa mukaisesti kirjastoa välineenä saavuttaa tietty sivistysideali, kun taas kirjastoseuralaisille kirjasto instituutiona oli ensisijainen. Kaikille avoimena yleisenä kirjastona itsenäisenä pysyvän ja ammatillisesti pätevällä pohjalla olevan kirjaston katsottiin kehittyvän ja hyödyttävän valistustyötäkin eniten. Organisaatiokiista tuli tavallaan ratkaistuksi 1920-luvun alussa, kun valtion kirjastotoiminta järjestettiin ja seurojen asema muuttui muutenkin. Valtion kirjastotoimen malli noudatteli enemmän Kansanvalistusseuran ja Liakan kuin kirjastoseuralaisten käsityksiä. Kunnille ei kuitenkaan tullut velvoitetta perustaa kirjastoja eikä palkata päätoimisia kirjastonhoitajia. Moderni kirjas-

tolaitos kehittyi seuraavina vuosikymmeninä kuitenkin pääasiassa kaupungeissa. Niissä omakuttiin kirjastoseuralaisten näkemykset. (Vatanen 1999, 56–59, 79, 82, 85–87; Vatanen 2009, 245–250.)

3.6 Kirjastotoimi osana valtionhallintoa

Kirjastojen kehittämisen käynnisti valtion lisääntynyt taloudellinen tuki ja valtion järjestämä asiantuntija-apu. Vuonna 1921 perustettiin valtion kirjastotoimisto ja valtion kirjastotoimikunta. Toimiston päälliköksi nimitettiin maisteri Helle Kannila. Hänen vaikutuksensa Suomen kirjastotoiminnassa oli hyvin suuri seuraavien vuosikymmenten aikana. Alueelliset kirjastotarkastajat raportoivat kirjastojen toiminnasta. Kirjastot saattoivat hakea pienehköjä valtionapuja, jotka kannustivat ylläpitämään ja kehittämään kirjastoja. Sotien välisenä aikana ei vielä puhuttu ”yleisistä kirjastoista” vaan kansankirjastoista. Kirjastojen kehittäjät eivät pitäneet kansankirjasto-termistä sen vanhoillisen merkityksen takia. Suomessa puhuttiin kansalaiskirjastoista ja vuoden 1928 lain mukaan kunnallisista ja sivistysjärjestöjen omistamista kirjastoista. Vuoden 1928 kirjastojen toimintaa ohjaava laki nimettiin kirjastoväen pettymykseksi Kansankirjastolaiksi. (Eskola 1999, 118–119.)

Maaseudulla kunnan pääkirjastoa kutsuttiin kantakirjastoksi ja kylien kirjastot olivat piirikirjastoja. Tehostuneen avustusjärjestelmän ansiosta Suomeen kehittyi tiheä piirikirjastoverkko, jonka purkaminen ja korvaaminen kirjastoautotoiminnalla aloitettiin 1960-luvulla. (Eskola 1999, 119–120, 121.) Alanko (2006, 15, 17) sanoo kirjastojen perustamisen syrjäkylille olleen 1930-luvulla kulttuurisesti merkittävän kysymyksen, joka liittyi osaltaan myös keskustan ja reuna-alueiden suhteisiin. Ainakin joissakin osissa Suomea monet kunnanvaltuustot suosivat avoimesti piirikirjastoja. Maaseudun väestökadon ja teknisen kehityksen vuoksi maalaiskylien sivukirjaston tilalle tulivat 1960- ja 1970-luvulla kirjastoautot, joissa oli paremmat kirjavalikoimat. Lisäksi ne mahdollistivat kirjastopalvelujen viemisen uusille alueille. Tämä kehitys merkitsi monen kansakoulun sivuhuoneessa sijainneen kyläkirjaston lopettamista. Moni kirjallisuuden harrastaja on muistellut nuoruutensa kyläkirjastoa maailmankatsomuksen avartajana ja ilon tuojana. Marja-Riitta Vainikkala sanoo pienilläkin lainausasemilla olleen tärkeä merkitys pitkien välimatkojen ja vähäisten huvittelumahdollisuuksien aikana.

Valtionapua saavien kirjastojen kirjamäärä oli vuonna 1929 1,2 miljoonaa ja vuonna 1939 2,2 miljoonaa. Annettujen lainojen määrä lisääntyi mainittuina vuosina 2,6 miljoonasta runsaaseen 5 miljoonaan ja lainaajien määrä 194 000:sta 370 000:een. Vuonna 1939 yli puolet lainoista annettiin

kaupungeissa. Niissä oli runsaat 40 prosenttia kirjoista ja 37 prosenttia lainaajista. Maaseudulla oli asukkaita 3,5 kertaa niin paljon kuin kaupungeissa. (Eskola 1999, 120–121, 135.) Valtion avustuspoliitikalla motivoitiin perustamaan uusia kirjastoja Suomen eri puolille ja hoitamaan jo olemassa olevia. Vähäisetkin määrärahat auttoivat kehitystä monilla paikkakunnilla. Vähävaraisten kuntien kirjastomenoista valtio saattoi kustantaa jopa 90 prosenttia. Kaiken kaikkiaan kirjastorahoitus kuitenkin keskittyi kaupunkeihin: Helsingin kaupungin määräraha kirjastolleen vuonna 1939 oli määrältään puolet kaikkien maalaiskuntien yhteensä käyttämästä kirjastorahoituksesta. (Eskola 1999, 123–124.)

Kullekin maalaiskirjastolle suositeltiin nimitettäväksi oma johtokunta ja kaupungeissa yksi johtokunta vastaamaan kaupungin koko kirjastolaitoksesta. Kirjastojen mallisäännöissä maalaiskunnille johtokuntiin kehoitettiin nimittämään kirjallisuutta harrastavia henkilöitä. Johtokunnan tehtävänä oli kirjaston taloutta ja hallintoa koskeva yleisjohto. Piirikirjastojen johtokunnat olivat kantakirjaston johtokunnan alaisia. Kirjastonhoito oli pääsääntöisesti sivutoimi. Se miellettiin eräänlaiseksi harrastukseksi tai ”perheyritykseksi”, koska monet kirjastoista sijaitsivat kirjastonhoitajien kodeissa. Kirjastonhoito ei ollut professionaalistunut varsinkaan maaseudulla. (Eskola 1999, 124–127.)

Kirjastot toimivat monenlaisissa tiloissa. Maalaiskunnan kantakirjaston toimiminen huoneessa, jota isännöi jokin muukin taho, oli melko yleistä. Kirjat pidettiin lukollisissa kaapeissa. Kaapit avattiin kirjaston aukiolon ajaksi. Tilat olivat lämmitykseltään ja valaistukseltaan puutteellisia. Valtiovallan taholta ei katsottu voitavan edellyttää kirjastotiloilta paljoa. 1920-luvun puolivälissä tavoitteeksi asetettiin oman huoneen saaminen kantakirjastoille. (Eskola 1999, 129–130.)

3.7 Public Library Movement esikuvana

Nykyinen käsityksemme kirjastosta kaikkien kansalaisten vapaana tiedon, taidon ja virkistäytymisen jakajana alkoi vähitellen levitä yleiseen tietoisuuteen 1890-luvulla. Tuo vuosikymmen oli tärkeää aikaa kansalaisyhteiskunnan synnyn kannalta, koska venäläistämispaineet lisäsivät poliittista tietoisuutta ja voimakas nousukausi mahdollisti erilaista yhteiskunnallista ja taloudellista toimeliaisuutta. Kansallinen ja poliittinen herätys levisi myös kansan pariin, koska parantuva lukutaito ja elintason nousu lisäsivät sanomalehtien levikkiä. Muutokset suhtautumisessa kirjastoon olivat yhtenä osana kansakunnan luomisprosessia ja liberalisoitumis- ja demokratisoitumiskehitystä. Kir-

jasto nähtiin välineenä kansan sivistystason nostamiseen ja kansalaisliikkeiden tavoitteiden edistämiseen. Amerikkalainen yleinen kirjasto tarjosi esikuvan. (Vatanen 1999, 31–32; Vatanen 2009, 223.)

Amerikkalainen Public Library Movement sai alkunsa Bostonista 1850-luvun alussa, josta se levisi ensin muualle Uuteen Englantiin ja sen jälkeen myös muualle Yhdysvaltoihin. Kirjastoliikkeen perustana oli kasvatusoptimismi ja usko ihmisen kykyyn ja haluun kehittää itseään itseopiskelun avulla. Yleisen kirjaston tuli palvella kaikkia kansalaisia heidän iästään, säädystään, varallisuudestaan tai mielipiteistään riippumatta. Niinpä kirjastojen käytön tuli olla maksutonta ja niiden ylläpito oli yhteiskunnan velvollisuus. Kirjastoja pidettiin periaatteessa yllä verovaroin, mutta myös lahjoitukset olivat tärkeä tulolähde. Koska käyttäjät omistivat kirjastot, heillä oli oikeus saada haluaansa kirjallisuutta. Vain ala-arvoiseksi ja vahingollisiksi katsotut kirjat suljettiin pois kokoelmista ja toisaalta kirjastoissa ei saanut olla kirjoja, joita kukaan ei lukenut, vaikka ne olisivat olleet kuinka korkeatasoisia tahansa. Hankittiin myös vaikeana pidettyä kirjallisuutta, koska uskottiin, että helpomman kirjallisuuden avulla ihmisiä voitiin kasvattaa sen lukijoiksi. Toisaalta suvaittiin kevyttäkin kirjallisuutta, koska se nähtiin tienä parempaan lukemiseen. (Vatanen 1999, 32–33; Vatanen 2009, 223–224.)

Koulutettu kirjastonhoitajakunta ja kehittynyt kirjastotekniikka vakiintuivat lopullisesti vasta 1870-luvun puolivälissä perustetun American Library Associationin, ALA:n, ja Library Journalin sekä 1880-luvun lopussa perustettujen ensimmäisten kirjastokoulujen myötä. Monet amerikkalaiselle kirjastoliikkeelle erityisen luonteenomaiset piirteet, kuten erilliset lastenosastot ja avohyllyt, alkoivat kuitenkin yleistyä vasta 1890-luvulla. Monet Public Library Movementin periaatteet olivat jo ennestään tuttuja eurooppalaisten kirjastomuotojen, kuten lukuseurojen kirjastojen, maksullisten lainakirjastojen ja kansankirjastojen, käytänteistä. Uutta oli se, että kaikilla säädyillä oli yhteinen kirjasto, jossa kaikkia periaatteita sovellettiin. (Vatanen 1999, 33; Vatanen 2009, 224.)

Public Library Movement oli alun perin urbaani ilmiö. Kirjastojen käytännön kehitys lähti Suomesakin alkuun kaupungeista, koska niillä oli varaa kirjastoihin ja kirjastoja tarvitsevaa väestöä enemmän kuin maaseudulla. Kansankirjastot, joita oli perustettu köyhemmän väestön tarpeisiin, siirtyivät myöhemmin kaupungin omistukseen ja niitä täydennettiin kaikkien kaupunkilaisten kirjastoiksi. Kirjaston osana toimivia lukusaleja voidaan pitää amerikkalaisten vaikutteiden ensimmäisinä käytännön merkkeinä, vaikka niihin ei aluksi läheskään aina liittynyt käsikirjastoa. Kirjastoista haluttiin

tiedon tarjoajia, ei Ruotsin ja Englannin mallisia ”kahvilakirjastoja”. Vuoteen 1905 mennessä kaikissa kaupungeissa on kansankirjastokomitealle kerätyn tilaston perusteella lukusali. (Vatanen 1999, 35–36; Vatanen 2009, 224–225.)

Kirjastoliike oli yksi kansansivistysaihe toisten joukossa. Sitä ei käsitelty kovin usein, mutta kirjoittelu oli kuitenkin positiivissävyyistä. Vielä 1890-luvulla Suomi oli kaukana siitä näkemyksestä, että maassa pitäisi ja vielä joskus voisi toimia amerikkalaismallinen yleinen kirjastolaitos. (Vatanen 1999, 38.) Amerikkalaisen kirjastoliikkeen leviäminen Suomessa oli Vatasen (1999, 83–85, 87) mukaan osa kansalaisliikkeiden esiinmarssia ja vähittäistä kansalaisyhteiskunnan muotoutumista. Amerikkalaisista kirjastoista ei välttämättä omaksuttu keskeisiä periaatteita vaan otettiin se, mitä pidettiin soveltuvana, muun muassa amerikkalaisen kirjastotekniikan käyttöä perusteltiin käytännöllisillä seikoilla ja tehokkuudella. Kansanvalistusseuran kautta amerikkalaisvaikutteet kulkivat aikanaan Tuusulan kurssien välityksellä valtion kirjastohallintoon ja suomalaisiin kirjastoihin. Amerikkalainen kirjastotekniikka suomalaisella maaseudulla ei välttämättä tarkoittanut itse aatteen omaksumista. Resursseja oli niukasti lakisääteiselle koulullekin. Päätoimisia kirjastovirkoja ei perustettu. Maaseudun kirjasto oli kauan sääty-yhteiskunnan kirjasto. Amerikkalaisvaikutteet tulivat Suomeen pääasiassa epäsuorasti aluksi Norjan ja sitten Tanskan ja Englannin kautta. Kirjastoliike oli pääasiallisesti urbaani ilmiö Suomessakin. Kaupunkien kirjastoista tuli esikuvia, mutta maaseudun kirjastojen kehittämiseksi pyrittiin luomaan keskitetty tuki- ja ohjausjärjestelmä. Amerikkalaisen kirjastoliikkeen kolmas aalto on maaseudun kirjastojen ammattilaistuminen 1960- ja 1970-luvuilla.

3.8 Vuoden 1961 kirjastolaki

Suomen kunnallisten yleisten kirjastojen historiassa alkoi uusi aikakausi 14. maaliskuuta 1961. Eduskunta hyväksyi tuona päivänä hallituksen esityksen kirjastolaiksi. Eduskunta teki hallituksen kirjastolakiehdotukseen muutamia merkittäviä muutoksia. Tärkeimpiä niistä oli kirjastojen valtionapujen nostaminen samalle tasolle kuin kansakoulutoimelle annettavat. Maalaiskunnat saivat 2/3 ja kauppalat sekä kaupungit 1/3 kirjastojensa todellisista ja hyväksytyistä lain kuudennessa pykälässä luetelluista menoista. Laitoskirjastojen menoihin saataisiin avustusta 90 prosenttia. Myös kirjastoautot ja -veneet mainittiin erityisesti lopullisessa laissa. Ne eivät olleet mukana hallituksen esityksessä. Laissa osoitettiin valtionapuja myös kirjastohuoneistojen rakentamiseen ja kunnostamiseen. Useimpiin Suomen yleisten kirjastojen rakennuksiin on saatu valtion rahoitusta joko rakenta-

miseen tai peruskorjaukseen. Uudessa laissa kirjastotoimen hallinto joutui entistä suuremmin kouluhallituksen alaisuuteen. Kirjastotoimisto tuli suoraan kouluhallituksen alaiseksi toimistoksi vapaan sivistystyön osastossa. Entisen vuoden 1928 lain aikana oli välissä ollut Valtion kirjastotoimikunta. Sen tilalle tuli eri tahoja edustava Kirjastoasiain neuvottelukunta. Sillä oli vain aloitevaltaa. Kirjastolaissa luettiin jäsenten taustayhteisöt ja tähän vailla valtaa olevaan elimeen tuli aikaisempaa vahvempi edustus kirjastoalalta. Kirjastotoimen keskushallinto jäi edelleen Suomessa henkilökunnaltaan hyvin vähäiseksi sekä ministeriö- että lääninhallituksissa. Lääninhallituksille on siirtynyt yhä enemmän kirjastoalan alueellisia tehtäviä. (Mäkinen 1999, 165–168.)

Vuoden 1961 kirjastolaki oli nimenomaan valtionapulaki, joka koski pääosin rahaa ja sen käytön valvontaa. Se oli kuitenkin valtava edistysaskel, koska se poisti vuoden 1928 lain asettaman katon. Laki loi pohjan kunnallisten kirjastojen suotuisalle kehitymiselle. Laki myös vähensi alueellisia eroja. Vanha kirjastolaki oli kohdellut huonosti juuri suuria vähävaraisia kuntia. Laki synnytti erityisesti maaseudulle kunnankirjastojen järjestelmän sellaisena kuin se nykyään käsitetään. Valtion osuus koko maan yleisten kirjastojen vuotuisista kokonaismenoista lisääntyi yli 40 prosenttiin. Muutos merkitsi kulttuurivallankumousta. Maaseudulla kirjastoverkko uusiutui melkein täydellisesti. Maaseudulla sekä kirjastojen tarjonta että käyttö kohosivat keskimäärin kaupunkikuntien tasolle, vaikka myös kaupungeissa kehitys oli huomattavaa. Kotilainaus lisääntyi sitä enemmän mitä enemmän rahaa oli käytettävissä kirjaston tilojen, palvelujen ja kokoelmien kehittämiseen. Vaikka vuoden 1961 laki käynnisti suotuisan kehityksen, havaittiin laissa pian puutteita ja rajoitteita. Kuntien välille jäi edelleen eroja eivätkä jotkut kunnat päässeet edes kehityksen alkuun. Maaseudun kirjastojen keskinäinen eriarvoisuus lisääntyi. Yleisestä tasosta jäivät jälkeen alle 3000 asukkaan kunnat, joissa oli sivutoiminen kirjastonhoitaja. Kirjastotoiminnan alistamista kouluhallinnolle pidettiin sekä hallinnollisesti että ideologisesti vähemmän onnistuneena. Valtionapujen saamista säätelevä järjestelmä yksityiskohtaisuudessaan oli työläs sekä kunnille että valtion kirjastohallinnolle. Kunnallisen itsehallinnon ihanteiden mukaista ei ollut myöskään se, että valtion viranomaiset saattoivat kieltää valtionavun tietyiltä kirjoilta ja kirjailijoilta. (Mäkinen 1999, 169, 174–176.)

3.9 Kirjasto osana koulutusta ja yleisiä kulttuuripalveluja

1970-luvun ensimmäisinä vuosina eräiden valtion piiri- ja paikallishallinnon virkamiesten tehtävät liitettiin lääninhallitukseen. Näiden piiri- ja paikallishallinnon viranomaisten tehtävänä oli valvoa keskushallinnon määräysten toteutusta paikallistasolla sekä välittää valvonnan piirissä olevien, usein

kunnallisten toimielinten, esitykset ja muut kirjelmät keskushallintoon. Tällaisia viranomaisia ovat muun muassa kansakouluntarkastajat sekä autonomian aikaiset paikalliset sensuuriviranomaiset, painoasiamiehet. Lääninhallitukseen muodostettiin uusia yksiköitä osasto- ja toimistotasolla, jotka oman erikoisalansa osalta olivat asianomaisen keskusviraston tai ministeriön osaston alaisia. Eri-tyisen merkityksellistä oli kouluosastojen perustaminen lääninhallitukseen vuonna 1970. Kansakouluntarkastajille ja kirjastotarkastajille sekä kouluhallitukselle kuuluneet tehtävät, jotka koskivat oppikouluja ja vapaata sivistystointa, siirrettiin tuolloin lääninhallitukseen. Osaston päällikkö oli lääninkouluneuvos. (Onnela & Orrman 1994, 131, 141.)

Suuri muutos kirjastolaitoksen näkökulmasta oli se, että 1960-luvulla alkaneeseen ja 1970-luvulla voimakkaana jatkuneeseen koulutus- ja kulttuuripoliittiseen suunnittelu- ja kehittämistyöhön kirjastot otettiin mukaan osana koulutusta ja yleisiä kulttuuripalveluja. Tavoitteet johdettiin ympäröivän yhteiskunnan tarpeista ja mahdollisuuksista. Kirjasto alettiin nähdä myös elinikäisen opiskelun yhteydessä. 1970-luvulla alkoi kirjastoissakin tuntua valtionhallinnon keventämisen trendi. Sekä keskus- että piirihallinnon tehtäviä siirrettiin alaspäin kuntatasolle asti. Uusi valtiosuuslaki vuodelta 1978 vähensi lääninhallitusten tarkastajien valvontatyötä paljon. Valvonnan tilalle tuli ohjauksen antamista ja suunnittelua. Kuitenkin aina vuoden 1986 kirjastolakiin asti tarkastajat osallistuivat muun muassa kirjastonhoitajien virkojen täyttöön. Valtiosuuskien määrääminen muuttui laskennalliseksi. Valtiosuudet riippuivat kuntien väkiluvusta, kantokykyluokasta yms. muista ominaisuuksista kuin kuntamuodosta. Kirjastot joutuivat entistä tiiviimpään yhteyteen koululaitoksen kanssa. Valtionapulainsäädännön tavoitteena oli kirjastojen osalta niiden valtionapujärjestelmän sopeuttaminen kunnallislain muutokseen ja kuntien valvonnan vähentäminen. Myös menojen supistaminen oli tavoitteena. Pyrkimys kunnallisen itsehallinnon vahvistamiseen kirjattiin uuteen lakiin. Valtion kirjastohallintoviranomaisten työn painopisteeksi tuli valvonnan sijaan suunnittelu ja seuranta. Kirjastotoiminnan rahoitus integroitiin entistä tiukemmin muiden kunnallisten palvelujen rahoitukseen. Vuoden 1979 alusta kirjastot ovat saaneet valtionrahoitusta käyttömeneihin samoilla perusteilla kuin opetustoimi. (Mäkinen 1999, 185–186, 189–190.)

Vielä vuoteen 1992 asti kunnallisten kirjastojen käyttökustannusten valtiosuus maksettiin kunnille käytettäväksi kirjastotoimintaan. Raha oli ”korvamerkittyä” ja sen käyttöä valvottiin. Käyttökustannusten valtiosuus oli vuosina 1979–1992 51–86 prosenttia. Laitoskirjastot saivat valtiosuutena 86 prosenttia käyttökustannuksista. Valtion rahoitus oli sitä suurempi mitä vähävaraisempi kunta oli. Myös harvaanasutulla seudulla sijaitsevan kirjaston rahoituksesta valtiosuus oli suurempi. Kuntamuoto ei enää sinällään vaikuttanut rahoituksen määrään. Valtiosuutta saadakseen

kuntien tuli noudattaa henkilöstöä, kirjastotiloja ja aineistoa koskevia säädöksiä. Lääninhallitukset ja opetusministeriö valvoivat säädösten noudattamista. Vuoden 1992 valtionapu-uudistukseen kulminoitui paljon trendejä ja teemoja, jotka tuntuivat 1990-luvun alussa kirjastoa voimakkaammilta. Näitä olivat muun muassa yksityistäminen, käyttömaksut ja henkilökunnan pätevyysvaatimusten lieventäminen, rajoitusten ja määräysten vähentäminen, kelpoisuusehtojen väljentäminen ja ylipäänsä päätösvallan siirtäminen alaspäin. (Mäkinen 1999, 190, 202–203.) Monet Suomen kirjastoista alkoivat tehdä yhteistyötä naapurikuntien kirjastojen kanssa. 1990-luvun lopulla noin 80 prosenttia kunnista kuului johonkin ”kirjastokimppaan”. (Mäkinen 1999, 199.)

Valtiovalta on halunnut taata kirjastopalvelujen kohtuullisen tason myös lisääntyneen kunnallisen päätösvallan oloissa. Niinpä kirjastolakiin sisällytettiin maininta kirjastopalvelujen saatavuuden ja laadun arvioinnista. Arviointi on katsottu tarpeelliseksi, koska normit purettiin 1990-luvun alkuvuosina. Arviointia pitää toteuttaa paikallisella tasolla kuntien ja kirjastojen itsensä toimesta. Alueellisesta ja valtakunnallisesta arvioinnista vastaa opetusministeriö yhdessä lääninhallitusten kanssa. (Mäkinen 1999, 206.)

Vuosikymmenen kirjastokampanjoinnin kohokohta oli ehkä vuosi 1994. Silloin vietettiin Suomen kirjastoseuran aloitteesta Suomen yleisten kirjastojen 200-vuotisjuhlia. Aihe saatiin Vaasan lukuseuran lukukirjaston perustamisesta vuonna 1794. Lukukirjasto ei ollut kansankirjasto eikä edes kunnallinen kirjasto, mutta muutkin kaupunkilaiset kuin kirjaston varsinaiset osakkaat saivat käyttää kirjoja maksua vastaan. Tuon aikaisissa oloissa se oli niin yleinen kuin kirjasto saattoi olla. Se muistutti kokoelmiltaan enemmän nykyajan yleisiä kirjastoja kuin 1800-luvun pitäjänkirjastot. Juhlavuonna järjestettiin tilaisuuksia, tehtiin esitteitä, kerättiin kansalaisadressi ja kirjastot saivat paljon myönteistä huomiota. Myönteisyys näkyy myös vuoden 1998 kirjastolaissa ja tietoyhteiskuntasuunnitelmissa. Valtiovalta on linjannut Suomen suuntaa tietoyhteiskuntaan. Suomen pitämiseksi kehityksen kärjessä on laadittu strategioita. Yleiset kirjastot saivat erityiseksi tehtäväkseen taata verkkopalveluiden tasa-arvoinen saatavuus. Tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä. Tämä lisäys tehtiin eduskunnassa, joka jälleen, samoin kuin vuoden 1961 kirjastolain yhteydessä, osoittautui maan hallitusta rohkeammaksi. (Mäkinen 1999, 207–209.)

4 KIRJASTOT TILASTOJEN VALOSSA OULUN SEUDULLA JA MUUALLA SUOMESSA

K. J. Wickströmin eli Werkon (1850–1926) tavoitteena oli tehdä historiallinen ja tilastollinen esitys Suomen kansankirjastoista. Työ ei kuitenkaan onnistunut täydellisesti, koska vastaajilta saatiin useasti puutteellisia ja keskenään yhteen sopimattomia tietoja. Werkko joutui julkaisemaan tiedot sellaisenaan. Werkon työ on kuitenkin merkittävä ensimmäisenä yrityksenä julkaista kattavasti tietoja Suomen kirjastojen todellisesta tilasta. Keräämänsä aineiston perusteella Werkko sanoi Suomen kirjastojen tilaa melko kehnoksi. Suurimpana syynä kirjastojen rappiotilaan Werkko piti lukuhalun puutetta, jota ilmeni varsinkin vanhemmissa ihmisissä. (Mäkinen 2009d, 188–190.) Werkon keräämiä tietoja esitetään Tyrnävän kirjaston varhaisvaiheiden yhteydessä (luku 6.1).

Kansanvalistusseura lähetti maaseudulle kirjastostipendiaatteja tukemaan kirjastoharrastusta ja keräämään tietoja kansankirjastojen tilasta. Yksi kirjastostipendiaateista, Leo Schadewitz, koosti aineistosta yhtenäisen tilastokatsauksen, johon hän kirjoitti seikkaperäisen johdannon. Schadewitz arvioi saaneensa ”jokseenkin luotettavia tietoja 1,864 kirjastosta”. Hän arvioi kansankirjastojen lukumäärän olevan jo 2000:n tienoilla. Schadewitz määritteli kansankirjastoksi kirjaston, josta lainataan kirjoja kansalle, siis joko kaikille paikkakuntalaisille tai vieläkin laajemmalle lukijakunnalle ja tarkoituksena on lähinnä kansan alempien kerrosten eli varsinaisen kansan valistaminen. Schadewitz saattoi todeta, että kansakouluja ja kansankirjastoja oli lukumääräisesti saman verran, mutta ei sitä, kuinka suuri osa kirjastoista toimi kouluilla. 55,5 % kirjastoista oli kunnan, kyläkunnan tai koulupiirin omistamia ja 17,6 % seurojen omistamia. Noin neljänneksestä tiedot puuttuivat. Lähes 70 %:ssa kirjastoista oli alle 300 nidettä, mutta kaupunkien kirjastoista kuitenkin runsaassa puolessa oli yli 1000 nidettä. (Mäkinen 2009d, 191–193; Vatanen 2009, 235.)

Suomen asukasluku oli 31.12.1900 kaupungeissa 341 602 ja maaseudulla 2 370 960, yhteensä 2 712 562. Tämän mukaan oli Suomessa yksi kirjasto aina 1 455 asukasta kohden. Jos tiedot kirjastoista olisivat täydellisemmät, voisi luku olla mahdollisesti 1 200–1 300. Kaupungeissa ei ole kuitenkaan tarpeen olla paljon kirjastoja, vaan mieluummin vähemmän ja suuria. (Schadewitz 1903, 23.) Taulukossa 1 esitetään eri lääneissä maaseudulla olevat kirjastot ja asukkaiden määrä kirjasto kohden. Oulun läänissä on yhtä kirjasto kohden enemmän asukkaita kuin missään muussa läänissä. Ero Uudenmaan läänin on huomattavan suuri.

TAULUKKO 1. Suomen eri läänien kirjastokohtaiset asukasmäärät maaseudulla vuonna 1900 (Schadewitz 1903, 23)

Lääni	Asukkaita	Kirjastoja	Asukkaita / kirjasto
Uudenmaan	189 257	238	795
Wiipurin	373 835	344	1 087
Hämeen	259 571	215	1 207
Waasan	431 652	313	1 379
Turun ja Porin	382 788	262	1 461
Kuopion	285 010	185	1 541
Mikkelin	181 633	110	1 651
Oulun	257 214	127	2 025
Yhteensä	2 370 960	1 794	1 321

Maalaiskirjastot olivat heikossa tilassa: harvasta asutuksesta johtuen kirjastot olivat kaukana ja kirjastoja hoidettiin huonosti. Kirjastonhoito oli usein palkatonta sivutyötä. Kirjastojen epätydyttävä tilanne johtui paljolti siitä, että rahoituksesta huolehdittiin huonosti. Kuntien tuki oli vähäistä, mutta kaupungeissa kuitenkin kirjastoja tuettiin enemmän kuin maaseudulla. Schadewitzin katsauksessa oli myös käytännön ehdotuksia kansankirjasto-olojen järjestämisestä. (Mäkinen 2009d, 198–200.)

Valtiovallan taholta kirjastotiloille asetettiin 1920-luvun puolivälissä tavoitteeksi oman huoneen saaminen kantakirjastoille. 1920-luvun loppupuolella maaseudun kirjastoista 45 prosenttia sijaitsi kansakouluilla, 27 prosenttia yksityisten henkilöiden omistamissa tiloissa, 15 prosenttia seurataloilla ja 11 prosenttia kunnataloilla. Oulun läänissä opettajat hoitivat kirjastoja paljon harvemmin kuin muualla maassa, ja kirjastot myös sijaitsivat harvemmin kouluilla. Kirjaston yleisin sijoituspaikka oli yksityisen henkilön omistama talo. (Eskola 1999, 125,130.)

Schadewitzin (1903, 111) mukaan Tyrnävälle perustettiin Tyrnävän kirjasto vuonna 1864 ja Ängeslevän kirjasto vuonna 1893. Ängeslevän siteiden lukumäärä on 270 ja lainausten määrä vuonna 1899 on 200. Taulukossa 2 esitetään perustamis- ja eräitä muita tietoja joidenkin Oulun seudun maalaiskuntien kansankirjastoista. Limingan kirkonkylän kirjasto on perustettu jo vuonna 1855 ja siteitä siellä oli 738 vuonna 1899. Hailuotoonkin kirjasto on perustettu jo vuonna 1858.

TAULUKKO 2. Eräiden Oulun seudun maalaiskuntien kirjastojen perustamisvuosi, siteiden ja lainausten määrä ja kirjaston raha-arvo (Schadewitz 1903, 108–111)

Kirjasto	Perustamis- vuosi	Siteitä	Raha-arvo mk	Lainauksia ed. vuonna	Tiedot vuodelta
Hailuodon kunnan-	1858	250	670,00	115	1902
Haukiputaan kunnan-	1884	528	–	–	1896
lin-Haminan nuorisoseur.	–	25	75,00	–	1903
lin kunnan-	1883	475	800,00	434	1902
lin Olhavan	1895	80	170	185	1902
Kempeleen	1886	431	950,00	655	1901
Kiimingin	1893	170	1000,00	636	1902
Limingan kir- konkylän	1855	738	–	748	1899
Lumijoen kunnan	1877	322	1060,65	238	1903
Oulunsalon	1886	210	800,00	125	1900
Temmeksen Yli- Temmeksen	1879	225	–	172	1900
Tyrnävän	1864	–	–	–	1895
Tyrnävän Ängeslevän	1893	270	–	200	1900

Sunnuntai on ollut maaseudun kirjastojen perinteinen aukiolopäivä. Oulun läänin kirjastoista oli puolet avoinna sunnuntaisin. Kansankirjastolaissa annettiin ensimmäisen kerran määräyksiä aukioloajoista. Valtionapua saavan kirjaston tuli kaupungissa olla avoinna vähintään neljä kertaa viikossa ja maaseudulla vähintään kaksi kertaa viikossa. Maaseudulla tähänkin saatettiin hakea kirjaston vähäisen käytön takia poikkeusta. Aukioloajoista ei myöskään aina pidetty kiinni. (Eskola

1999, 130–131.) Yleisesti kirjaan esineenä suhtauduttiin kunnioituksella eikä niitä haluttu hävittää: lin kunnan Olhavan piirikirjastossa kirjat oli ryhmitelty kaunokirjallisuuteen, tietokirjallisuuteen ja loppuunkuluneisiin. (Eskola 1999, 121.)

1980-luvun loppupuolella kirjastoautomaatio alkoi levitä maaseudunkin kirjastoihin. Järjestelmien perustamiskustannukset olivat korkeita, joten monet kirjastot hakeutuivat yhteistyöhön naapurikuntien kirjastojen kanssa. Oulun seutu oli jälleen kehityksen kärjessä, kun 1980-luvun loppupuolella syntyi kymmenen kunnankirjaston välinen Outi-verkko. Verkko pohjautui Oulun kaupungin kirjastojärjestelmään. (Mäkinen 1999, 198.) Tyrnävää ei otettu Outi-kirjastoihin ”kimpan” perustamisen jälkeen aluksi silloin, kun hakivat siihen, koska ”kimppaa” ei jostain syystä laajennettu (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014).

5 TYRNÄVÄ

5.1 Tyrnävän historiaa

Tyrnävän historiaa tarkastellaan Kyllikki Matinollin ja Martti Asunmaan vuonna 2005 julkaistun pitäjähistorian ”Merestä noussut maa. Tyrnävä 1800–2000” pohjalta. Tarkastelussa keskitytään olennaisimpiin asioihin ja huomioidaan erityisesti sivistysolot.

Tyrnävän kunta sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla Liminganlahden pohjukassa Oulujoen ja Siikajoen rajoittamalla Rantalakeudeksi nimetyllä alueella. Alue on entistä merenpohjaa. Tyrnävä on lähes kokonaan laakeaa tasankoa, peltoja ja niittyjä, joten maisemallisesti se poikkeaa suuresti järvien ja metsien Suomesta. (Matinolli & Asunmaa 2005, 15.) Tyrnävän ja Ängeslevän kylät kuuluivat 1640-luvulta alkaen kappelina Limingan emäseurakuntaan. Vuonna 1889 kappeli sai itsenäisen seurakunnan aseman. Noina 300 vuotena, jolloin Tyrnävä oli osa Liminkaa, syntyi Tyrnävän ja Ängeslevän jokivarsille kiinteä asutus, joka vähitellen laajeni. Luonnonniittyjä, rämeitä ja soita raivattiin pelloiksi. Koko Pohjanmaalla oli 1700-luvulla eniten asutusta Oulun seudulla ja Limingan pitäjän alueella. (Matinolli & Asunmaa 2005, 15, 17.)

Tyrnävän alueen varhaisimman asutuksen tutkimusta on vaikeuttanut arkistolähteiden niukkuus. Tiedetään kuitenkin, että Tyrnävän ja Ängeslevän alueen vesijättömaat saivat ensimmäiset pysyvät asukkaat vasta 1500-luvun loppupuolella, ensin Ängeslevä alkaen 1550-luvulta ja Tyrnävä seuraavalla vuosikymmenellä. Ängeslevä mainitaan omana kylänään ensi kerran vuonna 1559. Tyrnävä esiintyy asiakirjoissa ensimmäisen kerran vuonna 1578 ja mainitaan omana kylänään vuonna 1581. (Matinolli & Asunmaa 2005, 29.) Tyrnävän kappeli oli aika ajoin 1800-luvulle tultaessa emäseurakuntaansa suurempi väkiluvussa ja viljelysten laajuudessa sekä karjajyksiköiden määrissä, ja Tyrnävä pyrkiin useaan kertaan irti emäseurakunnasta lupaa saamatta. Tyrnävän asukasluku oli vuonna 1805 2254 ja vuonna 1870 2704 henkeä. Taka-askelista huolimatta väkiluku suureni 1860-luvulle asti. Vuonna 1860 Tyrnävän asukasluku oli 3236, mutta 1860-luku oli säiden suhteen melkein kokonaan poikkeuksellisen huono, ja katovuosista johtuen väkiluvun menetykset olivat suuria. Toisaalta tuo vuosikymmen oli monien hyödyllisten uudistusten aikaa. Itsenäisen Tyrnävän kunnan historia alkoi 1860-luvulta. Vuonna 1918 Tyrnävän väkiluku oli jo 3915. (Matinolli & Asunmaa 2005, 43, 47–48.)

Sääty-yhteiskunta oli koko 1800-luvun vielä voimissaan. Ylemmistä säädyistä, aatelistosta ja papistosta, oli maaseutupitäjissä vuosisadan alussa yleensä edustettuna vain papisto. Näin oli Tyrnävälläkin, jossa vain kappalainen perheineen kuului eri säätyyn kuin seurakuntalaisensa. Suomi oli maatalousvaltainen maa, jonka väestöstä yli 90 prosenttia asui maaseudulla. Talonpoikaissäätyyn luettiin mukaan maata omistavat tilalliset. Sosiaaliselta asemaltaan Tyrnävän väestöstä suurin osa oli säätyjaon ulkopuolisia, torppareita, mäkitupalaisia, renkejä ja piikoja. (Matinoli & Asunmaa 2005, 50–53.)

Keisari Aleksanteri II:n koolle kutsumat säätyvaltiopäivät hyväksyivät vuonna 1865 pitkään valmistellun esityksen uudesta kunnallishallinnosta maaseutua varten. Uudessa asetuksessa oli kysymys seurakuntaa vastaavan maallisen yhteisön luomisesta eli kunnan ja seurakunnan erottamisesta toisistaan. Pitäjänkokousten tilalle tulisivat kuntakokoukset ja kirkonkokoukset. Asetuksessa määrättiin perustettavaksi päätöksiä valmistelemaan ja toimeenpanemaan kunnallislautakunnan. Asetus määräsi, että seurakunnan rajat ovat samalla myös kunnan rajat. Juuri näinä vuosikymmeninä kappelit pyrkivät irtautumaan emäseurakunnasta ja tätä arveltiin kunnallishallinnon uudistuksen edesauttavan. Useiden kokousten ja keskustelujen jälkeen Limingan pitäjän alueelle syntyi viisi kuntaa, Liminka, Lumijoki, Kempele, Temmes ja Tyrnävä. Uudistus koski vain maallista hallintoa. Kappelit jäivät edelleen kappeleina emäseurakunnan yhteyteen, mutta irtautumispyrkimykset jatkuivat. Kunnanvaltuusto (katso edeltä sivu 17) Tyrnävällä valittiin jo vuonna 1910. (Matinoli & Asunmaa 2005, 92–95, 145.)

Tyrnävän kunnan ensivuosilta on säilynyt vain vajaa 20 kuntakokouksen pöytäkirjaa, 1870-luvun jälkeen vain vuosilta 1916–1918. Niiden lisäksi on säilynyt 1870-luvulta köyhäinlaitokunnan eli köyhäin hallituksen luetteloita ja joitakin merkintöjä kokouksista. Alkaen 1880-luvulta aina vuoteen 1905 asti kaikki kunnan pöytäkirjat ja kunnan muut asiakirjat ovat tuhoutuneet. Kunnallislautakunnan, nykyisen kunnanhallituksen, pöytäkirjat ovat säilyneet vuodesta 1905 lähtien. Kunnanvaltuuston pöytäkirjat perustamisvuodesta 1910 lähtien ovat tallella. (Matinoli & Asunmaa 2005, 99, 139.) Tyrnävän kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjat alkaen vuodesta 1877 löytyvät kunnan arkistosta, mutta välissä on aukkoja. Arkistosta löytyy myös otteita kahdesta kuntakokouksen pöytäkirjasta, joissa käsitellään kirjaston asioita, vuosilta 1880 ja 1892.

Turussa vuonna 1797 perustetun Suomen Talousseuran jälkeen syntyi ensimmäisenä läänintason seurana Oulun Läänin Talousseura vuonna 1828. Säätyjen epätasa-arvo tyrnäväläisittäin merkitsi lähinnä maata omistavan ja maata omistamattoman luokan välistä eroa ja kuilua. Talousseuran

alaisuuteen syntyi 1880-luvun lopulla Oulun Seudun Maamiesseura. Sen ensimmäinen varsinainen kokous pidettiin Tyrnävällä 22. toukokuuta vuonna 1888. Talousseuran ja maamiesseurojen yhteinen tavoite oli maanviljelijäin tiedon tason lisääminen. 1900-luvun alussa Tyrnävälle perustettiin oma maamiesseura. (Matinoli & Asunmaa 2005, 126–127, 164.) Kunnallinen äänioikeus koski vuodesta 1917 alkaen myös torppareita, muita tilattomia ja palveluskuntaa. Niinpä 1920-luvulta alkaen kunnanvaltuustoon valittiin myös maataloustyöväen edustajia. (Matinoli & Asunmaa 2005, 139, 171.) Vuonna 1918 pidettiin ensimmäisen kerran valtuustovaalit, joissa äänioikeus oli kaikilla täysikäisillä tyrnäväläisillä (Matinoli & Asunmaa 2005, 146).

Tyrnävällä oli toiminut kiertokoulu vuodesta 1865. Kiertokoulussa opetettiin lukemista, kirjoitusta, laskentaa ja veisuuta. Vuonna 1890 perustettiin toinen kiertokoulupiiri Ängeslevän kylään ja vuodesta 1916 lähtien pidettiin Murrossa ”seisovaa” koulua. (Matinoli & Asunmaa 2005, 261.) Vuonna 1921 säädettiin laki yleisestä oppivelvollisuudesta. Tyrnävällä alettiin rakentaa kansakouluja. Kansakoulumenot tulivatkin kunnan menoarvion suurimmaksi eräksi moneksi vuosikymmeneksi, vaikka myös köyhäinkassan ja vaivaistalon menot olivat edelleen suuret. (Matinoli & Asunmaa 2005, 140–142.) Tyrnävällä oli osoitettu myönteisyyttä koulua kohtaan, sillä jo ennen kuin oppivelvollisuuslaki tuli vuonna 1921 voimaan, oli Tyrnävällä viisi toimivaa koulupiiriä. Suuri rakentamiskausi oli alkamassa. Koulujen rakentaminen jatkui 1930-luvulla. Myöhemmin on Suomen lainsäädäntö vaikuttanut ratkaisevasti kuntien koululaitoksen kehitykseen. (Matinoli & Asunmaa 2005, 152, 262–264.)

Sivistystä sekä opinto- ja harrastusmahdollisuuksia Tyrnävän kunnan asukkaille on tarjonnut vuodesta 1967 toiminut Lakeuden kansalaisopisto. Se on Limingan, Tyrnävän, Lumijoen ja Kempeleen yhteinen opisto. Toiminta on kehittynyt vaatimattomasta alusta asukkaiden suosimaksi opiskelupaikaksi. Opisto on myös tarjonnut harjoittelumahdollisuuksia kuoroille sekä kirjallisuus- ja kirjoittajapiireille. Vuonna 1973 perustetussa Limingan seudun musiikkiopistossa voivat tyrnäväläisetkin opiskella musiikkia. Opistoon on myöhemmin perustettu myös aikuisosasto. (Matinoli & Asunmaa 2005, 287–288.)

5.2 Tyrnävä 2000-luvulla

Tyrnävä on moderni, kehittyvä maalaiskunta, jonka väkiluku on viimeksi kuluneen 30 vuoden aikana lähes kaksinkertaistunut. Vuoden 2014 huhtikuun lopussa asukasluku oli 6692. (Tyrnävän

kunta 2014a, viitattu 11.11.2014.) Väestörakenteen merkittävä piirre on sen nuoreneneminen (Tyrnävän kunta 2014b, viitattu 12.11.2014).

Tyrnävän kunnan pinta-ala on 494 km². Rajanaapureita ovat Oulu, Kempele, Liminka ja Muhos. Maanviljelys säilyy Tyrnävällä edelleen tärkeänä, mutta myös palvelualat ovat tulevaisuudessa tärkeitä elinkeinoja.

Kunta panostaa yrittäjyyden ja elinkeinotoiminnan vahvistamiseen ja monipuolistamiseen. Painopistealueena on perunan tuotantoon ja jalostamiseen tukeutuvan matkailukonseptin kehittäminen, johon sijainti Oulun seudulla ja nelostien varrella luo hyvät edellytykset. Tyrnävä osallistuu aktiivisesti elinkeino yhteistyöhön myös muiden seudun kuntien kanssa. (Tyrnävän kunta 2014b, viitattu 12.11.2014.)

Taulukossa 3 on eräitä tietoja Tyrnävän väestöstä verrattuna koko maan väestön vastaaviin tietoihin. Huomattavaa on 0-14-vuotiaiden suuri osuus väestöstä ja ruotsinkielisten ja ulkomaan kansalaisten vähäinen määrä.

TAULUKKO 3. Tietoja Tyrnävän väestöstä vuosilta 2013 ja 2012 (Tilastokeskus 2014, viitattu 20.11.2014.)

	Tyrnävä	Koko maa
Väkiluku 31.12.2013, joista	6 642	5 451 270
0-14 –vuotiaita	32,7 %	16,4 %
15-64-vuotiaita	56,2 %	64,2 %
65 vuotta täyttäneitä	11,1 %	19,4 %
Ruotsinkielisiä	0,2 %	5,3 %
Ulkomaiden kansalaisia	0,3 %	3,8 %
Eläkkeellä, 31.12.2012	14,8 %	24,2 %
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	24 390	26 555

Keskiasteen tutkintojakin ovat Tyrnävällä asuvat suorittaneet saman verran kuin Suomessa asuvat keskimäärin. Työttömyysaste on suunnilleen sama kuin koko Suomessa. Elinkeinorakenteeltaan

Tyrnävä eroaa muusta Suomesta, sillä merkittävä osuus väestöstä saa Tyrnävällä edelleen toimeentulonsa alkutuotannosta, maa- ja metsätaloudesta. Taulukossa 4 on tietoja Tyrnävän väestön koulutuksesta, työttömyysasteesta ja elinkeinorakenteesta verrattuna koko maahan.

TAULUKKO 4. Tietoja Tyrnävän väestön koulutuksesta ja Tyrnävän elinkeinorakenteesta ja työttömyysasteesta (Tilastokeskus 2014, viitattu 20.11.2014.)

	Tyrnävä	Koko maa
Vähintään keskiasteen tutkinto, 31.12.2012	15 vuotta täyttäneistä 68,3 %:lla	15 vuotta täyttäneistä 68,5 %:lla
Korkea-asteen tutkinto, 31.12.2012	15 vuotta täyttäneistä 21,5 %:lla	15 vuotta täyttäneistä 28,7 %:lla
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	17,9	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	19,9	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	60,2	73,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	11,0	10,7

6 TYRNÄVÄN KIRJASTO ENNEN SUOMEN ITSENÄISTYMISTÄ

6.1 Lukuyhtiö Alasiiran talossa ja muutto kirkonkylän kansakoululle

Historiantutkimuksessa asiakirjalähteet ovat keskeisiä. Otin Tyrnävän kunnan asiahallintavastaava Johanna Visuriin yhteyttä puhelimitse 18.9.2014. Hän vastaa Tyrnävällä asiakirjahallinnosta ja arkistotoimesta. Hän kysyi opinnäytetyöni näkökulmaa ja lupasi hakea minulle Tyrnävän kirjastoa koskevaa aineistoa. Kävin Tyrnävän kunnantalolla perehtymässä asiakirjoihin syys- ja lokakuussa yhteensä seitsemänä päivänä, ensimmäisen kerran 24.9.2014 ja viimeisen kerran 16.10.2014. Seuraavissa luvuissa käytettyjen arkistomateriaalien lyhennemerkintöjen selitykset ovat liitteenä (liite 1).

Tyrnävän kirjaston historia heijastelee niitä muutoksia, joita Suomen yleisten kirjastojen historiassa on tapahtunut. Suomalaisen kirjastoliikkeen juuret eivät ole kaupunkien paikallisten palvelujen kehittämistarpeessa ja kehittämishalussa. Fennomaaninen sivistyneistö perusti vuonna 1874 Kansanvalistusseuran levittämään halpaa, kansantajuista kirjallisuutta ja herättämään kansan tiedon- ja sivistyksenhalua. Kirjastoverkon ja maalaiskirjastojen kehittäminen oli toisin kuin Yhdysvalloissa suomalaisessa kirjastoliikkeessä alusta alkaen tärkeää, sillä kansa oli maalla. (Vatanen 2002, 46; Vatanen 2009, 223, 225.) Tyrnävä on pieni maalaispaikkakunta Oulun kaupungin läheisyydessä. Sielläkin kansalliseen herätysliikkeeseen liittyneet sivistämispyrkimykset olivat vaikuttamassa, ja ihmisillä itsellään oli monia syitä saada hyödyllistä luettavaa kuten uskonnollisia kirjoja ja ammatin harjoittamiseen liittyviä kirjoja ja sanomalehtiä. Tyrnävän heränneillä kerrotaan 1860-luvun alussa olleen käytössä noin 20 hartauskirjaa. (Matinoli & Asunmaa 2005, 289.) Myös Laitisen (1991, 23–24) mukaan luettiin hyödyllistä ja uskonnollista kirjallisuutta. Kirjallisuus oli tietolähde ja käytännön opas.

Yleisten kirjastojen aatteelliset juuret ovat 1700-luvun lopun vanhoissa lukuseurojen kirjastoissa. Nykyisen kirjastoverkkomme alku on kuitenkin niissä vanhoissa pitäjän- ja muissa kansankirjastoissa, joita 1800-luvulla vuoroin syntyi ja kuihtui eri puolilla maatamme. Ensimmäinen kukoistuskausi oli 1860-luvulla tsaari Aleksanteri II:n hallituskauden alussa, jolloin ne hyötyivät ajan liberaalista politiikasta. 1890-luvun nousukausi antoi taloudellisia mahdollisuuksia myös kirjastojen perustamiselle, ja ne alkoivat saada amerikkalaisten vaikutteiden myötä uutta merkitystä kansallisessa

sivistyspolitiikassa. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa kirjastoja oli jo lähes 2000. (Hietala 1999, 19; Vatanen 2002, 46–47.) Ensimmäiset kansankirjastohankkeet ovat myös Okon (1991, 93) mukaan nähtävä reaktiona suomen kielen arvon nousuun sekä omassa maassa että ulkomailla.

Vuonna 1860 Suomessa oli jo yli 90 pitäjänkirjastoa. Tyrnävän emäpitäjässä Limingassa oli pitäjänkirjasto vuodesta 1857. Tyrnävällekin sellaisen perustamista ajettiin eräässä sanomalehtikirjoituksessa. Nimimerkki Kalle ajoi kirjaston perustamista Tyrnävälle. Hänellä oli suunnitelma kirjaston rahoittamiseksi, nimittäin uhkasakko nuorten miesten yöjuoksusta: ”Kootkaa rahaa, ostakaa kirjoja, antakaa nuorten lukea, niin luulen juoksuhalut heissä vähenevät”. Nimimerkin aloite lienee ensimmäinen aloite lainakirjaston perustamisesta Tyrnävälle. (Matinolli & Asunmaa 2005, 289.) Tyrnävän emäpitäjään Liminkaan olivat muutamat pohjalaiseen osakuntaan kuuluvat ylioppilaat lähettäneet vuonna 1849 kirjoja, yhteensä 23 nidosta. Kirjastoa lisättiin, mutta se hävisi. (Werkko 1879, 208.)

Werkon (1879, 218–219) mukaan Tyrnävälle perustettiin lukuyhdistys vuonna 1866. Jäsenet kokoontuivat pyhäiltoina Alasiirin taloon. Kesän aikana käynnit harvenivat hyvin vähiksi ja syksyllä lakkasi lukuyhdistys kokonaan vaikuttamasta. ”Tämän lukuyhdistyksen jätteet pantiin perustettavaan kirjastoon.” Matinollin & Asunmaan (2005, 289) mukaan lukuseuroja oli kehoitettu perustamaan sanomalehdissä. Tyrnävälle lukuyhtiö lienee perustettu vuonna 1866. Jäsenet kokoontuivat pyhäiltoina Alasiiran talossa. Luonteeltaan toiminta oli siis yhdistysluonteista. Lukuyhtiö hajosi pian. Kirjallisuuden tarve lisääntyi kuitenkin sen vaikutuksesta. Lukuyhtiön esimies Isak Alasiira järjesti yhdessä A. Jaakolan kanssa vuosina 1869–1870 keräyksen lainakirjaston perustamiseksi. Keräyksen tuotto oli 144 markkaa. Kunnalta saatiin 100 markkaa. Lukuyhtiön julkaisut liitettiin tulevaan kirjastoon. (Matinolli & Asunmaa 2005, 289.)

Kirjastojen perustaminen oli suuresti sidoksissa kansanopetukseen. Vuoden 1866 kansakouluasetuksen § 122 velvoittaa varustamaan koulut tarpeellisilla opetusvälineillä ja perustamaan niihin vähitellen myös kirjasto. Kunnat eivät kuitenkaan saaneet kirjastoihin avustusta. Ne eivät aina olleet kunnan omistamia eivätkä edes kunnan tukemia. Vatanen (2002, 47) sanoo, että niissä oli kuitenkin julkisessa omistuksessa olevan kirjastolaitoksen alkio, johon Kansanvalistusseura tarttui kiinnostuksessaan kirjastojen mahdollisuuksista.

Lukutaito ja sen parantaminen uskonnollisista tai kansallisista syistä tai hyödyn vuoksi oli keskeistä. Kirjastojen avulla katsottiin voitavan torjua huonoa kirjallisuutta ja huonoja harrastuksia. Lukuhalusta tuli toivottavaa. Koulun tehtävä oli herättää lukuhalu ja kirjaston ylläpitää ja kehittää sitä. Oma-kielinen sivistyneistö ja omakielinen kirjallisuus olivat erityisesti pienen kansakunnan turva. Kirjastot voivat edistää niitä molempia. Kirjastot voivat olla myös välineenä säätyjen tasa-arvoistumiseen. Kirjastojen tukeminen ja kirjastoharrastuksen herättäminen tulivat 1880-luvulta alkaen merkittäväksi osaksi Kansanvalistusseuran toimintaa. Se oli toisaalta hyvä ”innovaatioalusta” kirjastoatteleelle. Kirjastoissa yhdistyivät tieto, taito ja isänmaallisuus. Etenkin kaupungeissa tuli kansankirjastojen muuttua lainakirjastoiksi kaikille säädyille, ja siksi kokoelmassa tuli olla myös tieteellistä ja ulkomaista kirjallisuutta. Tällainen kirjasto on selvästi amerikkalaisten esikuvien mukainen. Amerikkalaisesta kaiken kansan kirjastosta tuli Kansanvalistusseuralle sopiva kirjastotoiminnan malli. Kirjastopoliittisen ohjelman mukaan kirjastojen piti olla tasokkaampia kuin lukijansa, joten niitä oli kehitettävä. Säätyläistenkin piti tehdä kirjastoille hankintaehdotuksia ja alkaa käyttää kirjastoja. (Vatanen 2002, 48–50.)

Kirjastoasiain harrastajien kokouksessa 13.9.1870 valittiin lisäksi Alasiira Tyrnävän kirjastonhoitajaksi kolmeksi vuodeksi omasta suostumuksestaan ilman palkkaa. Se oli tavallista Suomessa tuohon aikaan. Kirjasto toimi hänen omissa huoneissaan Ängeslevän kylässä. Seuraavana vuonna, 1871, kirjasto rekisteröitiin. Edellä mainitussa kokouksessa valittiin viisijäseninen komitea tekemään kirjastolle sääntöjä. Säännöt hyväksyttiin vuonna 1877. (Matinoli & Asunmaa 2005, 289, 476.)

Matinollin & Asunmaan (2005, 289–290) mukaan kirjaston ensimmäisiä johtokunnan jäseniä vuodesta 1871 olivat A. Jaakola, J. Siira ja P. Siira ja itseoikeutettuina johtokunnan jäseninä kirjastonhoitaja ja seurakunnan kappalainen. Tästä johtuen kirjasto pysyi pitkään hengellisen ja yleissivistävän kirjallisuuden työssijana. Vuotta 1871 voidaan pitää kirjaston perustamisvuotena. Kansanvalistusseuran kirjastorekisteriä varten Tyrnävältä ilmoitetaan tuo vuosi kirjaston perustamisvuodeksi, siksi vuodeksi, jolloin lainaus alkoi. Kantakirjaston sidosten luvuksi ilmoitetaan 465 kappaletta. Lisäksi sanotaan, että ”kirjastonhoitajina ovat olleet kukin opettaja oloaikalansa”.

Kirjasto on saanut alkunsa ja kehittynyt seuraavalla tavalla: Vuonna 1869 ovat Isak Ala-siira y.m. sivistystä harrastavat henkilöt panneet toimeen vapaaehtoisen keräyksen. Joka on tuottanut 144 mk, joilla varoilla on hankittu kristillisiä y.m. hyödyllisiä kirjoja.

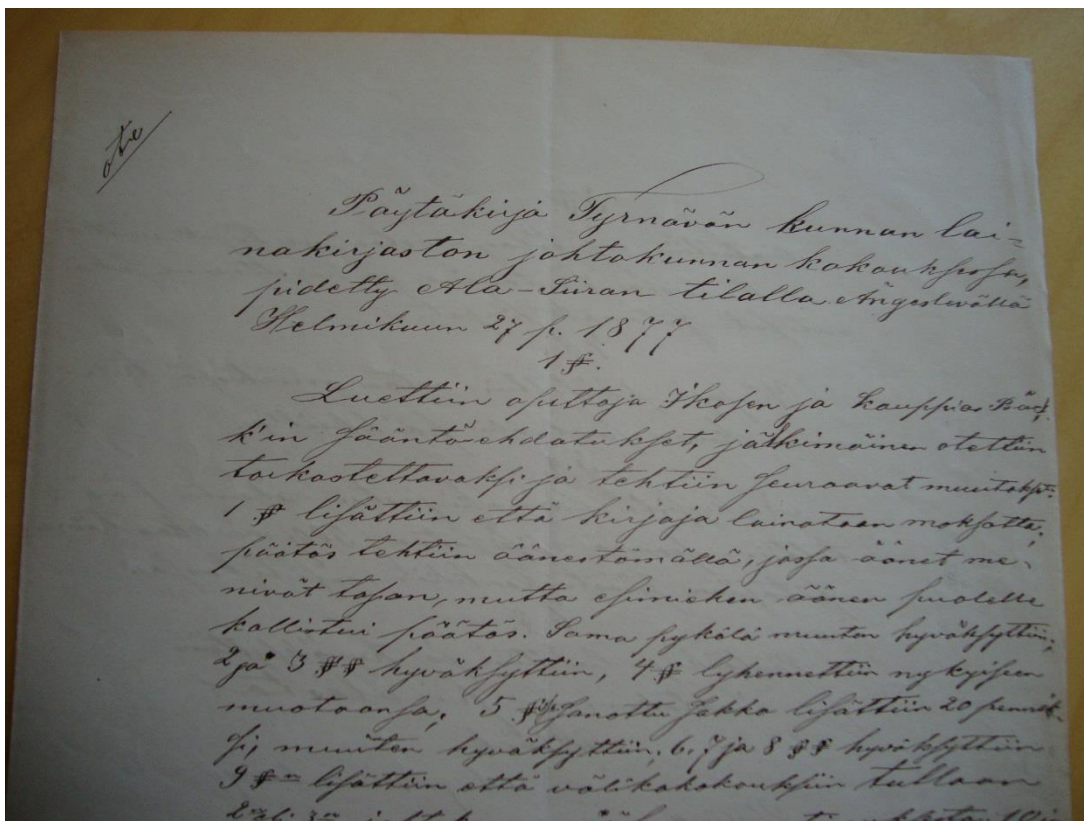
Kunnan todetaan avustaneen joinakin vuosina ja kunnan avustuksen tulleen säännölliseksi, tehden vuosittain 75 tai 100 markkaa ja lisäksi kirjasto saa kaikki koiraverorahat, noin 150 markkaa vuodessa. (Rekisteri-ilmotus, 10.1.1913.) Kirjastolautakunta päätti kokouksessaan vuonna 1970 tiedustella kunnanhallituksen mielipidettä kirjaston 100-vuotisjuhlan mahdollisesta järjestämisestä syksyllä 1971. ”Perustamisvuosi 1871 ilmenee vuosikertomuksissa, muuta tietoa ei perustamisvuodesta ole tiedossa.” (TKLP, 1.7.1970.)

Werkon (1879, 218) mukaan kirjasto perustettiin Tyrnävän kappelissa vuonna 1872. Perustajina olivat talolliset I. Alasiiri, G. Hjulbeck ja A. Punttala, joista viimeksi mainittu asui Limingan pitäjässä. Kirjasto on pantu toimeen 143 markan lahjoituksilla ja kuntakannossa saadulla 100 markalla. Alussa nidoksia oli 81 ja nykyään 102. Lainaaminen maksaa 50 penniä vuodessa. Sääntöjä ei ollut. Lukijoita on ollut 10, jopa allekin, ja korkein määrä on ollut 15. Talolliset A. Punttala ja I. Alasiiri ovat lahjoittaneet kirjastolle. Kirjaston raha-arvo oli arviolta 300 markkaa. Kirjastonhoitaja on talollinen I. Alasiiri palkkiotta. Vuonna 1876 pidetyillä arpajaisilla saatiin kerätyksi 1100 markkaa. Vertailun vuoksi mainittakoon Werkon (1879, 220) Oulun läänin maaseurakuntiin antamat luvut keskimäärin 168 nidosta ja kirjaston raha-arvo keskimäärin 287 markkaa. Uudenmaan läänin maaseurakuntien kirjastoissa oli keskimäärin 243 nidosta ja kirjaston keskimääräinen raha-arvo oli 421 markkaa. Waasan läänin maaseurakuntien kirjastojen vastaavat luvut olivat 198 nidosta ja 291 markkaa. (Werkko 1879, 54, 200.)

Matinollin & Asunmaan (2005, 290) mukaan toiminta aloitettiin kirjallisuuden hankinnalla. Kirjoja saatiin hankituksi 102 kappaletta. Alasiira toimi kirjastonhoitajana vuoteen 1876. Tämän jälkeen kirjasto siirrettiin muhkeaan kirjakaappiin kirkonkylän kansakoululle, jossa opettaja hoiti sitä. Kirjaston asiakkailta kerättiin asiakasmaksuja eli lukurahoja. Lukuraha oli suuruudeltaan 50 penniä vuodessa. Puolen vuoden ja kolmen kuukauden maksut olivat sitä pienempiä. Lukurahoista saaduilla varoilla hankittiin teoksia täydentämään kirjastoa. Kirjaston käytön maksullisuus aiheutti valituksia ja vaatimuksia, että köyhien pitäisi saada lainata ilmaiseksi. Muita tuloja kirjasto sai sakkomaksuina myöhästyneistä kirjoista. Kirjastolaitoksen yhtenä ohjaajana Tyrnävällä kuten muissakin maamme kunnissa toimi vuonna 1874 perustettu valtakunnallinen Kansanvalistusseura. (Matinollin & Asunmaa 2005, 290.)

6.2 Kunnankirjasto kansakoululla ja haaraosastot

Sanomalehdissä keskusteltiin vilkkaasti kirjaston toiminnan hajottamisesta kirkonkylän ulkopuolelle (Matinolli & Asunmaa 2005, 291). Vuonna 1877 kirjasto päätettiin jakaa kahtia niin, että toinen puoli kirjoista tulee olemaan kansakoulussa ja toinen puoli jaettavaksi siten, että Tyrnävän ylipäähän viedään 30 nidettä, Mälliselle 40 nidettä, Ängeslevälle Ojalaan 30 ja Säisälle 40 nidettä. Lukuhuone päätettiin pitää auki joka sunnuntai kaksi tuntia iltapäivällä ja samoin keskiviikkona. Samoin päätettiin asettaa aikakauskirjoja lukuhuoneeseen: Kyläkirjasto, Suomen kirkkosanomien, Kansan ystävä, Suomen lähetysSanoma ja Pääskynen. (TKP, 26.3.1877.)

KUVA 1 Kunnankirjaston perustamispyöytäkirjan alkua vuodelta 1877 (Eeva-Liisa Matinolli, 16.10.2014)

Lainakirjaston johtokunta oli esittänyt kirjaston eri osastojen yhdistämistä, mutta kuntakokouksessa tätä ei hyväksytty. Kuntakokous päätti pitää haaraosastoja edelleenkin Tyrnävän ylipäähän ja Ängeslevän ylipäähän sekä Ojakylässä, joihin piireihin kirjaston johtokunta sitten ottaa soveliaat henkilöt hoitamaan osastoja. (TKkP, 14.2.1880.)

Tyrnävällä osalta lainaajista jäi kirjoja palauttamatta, sillä eräessä kokouksessa ”Päätettiin kirkossa kuuluttamalla kaivata kirjastosta poissa olevia kirjoja.” (TKP, 12.1.1882.) Kokouksien yleisimpiä asioita olivat päättää, mitä sanoma- ja aikakauslehtiä tilataan ja mitä kirjoja hankitaan sekä paljonko haaraosastoihin annetaan niteitä. Lukurahamaksi päätettiin poistaa kaikilta lainakirjaston kirjoilta. Kirjastoon päätettiin tilata Suometar, josta puolet maksoi kirjasto ja toisen puolen opettaja lehden jäädessä lopuksi kirjastoon. (TKP, 22.12.1884.) Lukurahan poisto jo vuonna 1882 tai 1884 oli ensimmäisiä askelia yleisen kirjaston suuntaan. ”Siis on aita siirretty pois kirjastomme eestä”, kirjoitettiin Kaiku-lehdessä. (Matinoli & Asunmaa 2005, 290.)

Kirjaston hyväksi kerättiin varoja arpajaisilla. Kirjastoa täydennettiin niin, että vuonna 1888 siinä oli 535 kirjaa. Vuonna 1888 kirjoista tehtiin kirjaluettelo. Sanoma- ja aikakauslehtiä, muun muassa Teollisuuslehti, oli kirjastoon tilattu vuodesta 1876. Vuonna 1888 kirjastolla oli rahaa 740 markkaa, josta nimimerkki J. sanoi sanomalehdessä:

Kirjastomme ei ole suuren suuri, vaan onhan siinä kumminkin sievä alku ... Suotavaa olisi että yleisemmin ja ahkerammin ruvettaisiin vähäistä aarrettamme hyväksi käyttämään, sillä vähäinenkin siitä saatu omaisuus on jalostuttava lääke itse kunkin ihmisen henkiselle ja ulkonaiselle elämälle. (Matinoli & Asunmaa 2005, 290.)

Nimimerkki Riks kirjoitti, että kaikki kirjastoon käytetyt varat on koottu vapaaehtoisilla lahjoituksilla, nuorten toimeenpanemilla iltahuveilla ja arpajaisilla. Hän oli huolissaan kirjaston tulevasta rahoituksesta:

Mutta nyt on kirjastomme jäänyt tuloitta, kun nuorisollamme on ollut muita puuhia, joihin on varoja tarvittu. Ei ole enään viime vuosina voitu ostaa kirjallisuutta kun vähemmässä määrin ja sitenpä onkin kirjastomme jäänyt paljon jälkeen ajastaan. Kirjat vanhenevat sekä sisällöltään että ulkomuodoltaan, kirjaston wiljelijät kyllästyvät aina samoihin kirjoihin eikä kirjasto siten voi täyttää tarkoitustaan. Nuorisomme ei woi niitä hankkia huveilla, sillä on kyllin työtä maksaakseen soittotorwien wielä welkana oleva hinnan jäännös ja muutakin ylläpitääkseen torwisoittokuntaa. Olisipa jo aika kunnan ruweta waroillaan kannattamaan kirjastoa. Kun kunta on ilmaiseksi saanut niin suuren kirjaston, että harwassa maaseutukunnassa lienee wertaista, on kunnan welvollisuus pitää sitä kunnossa. (Matinoli & Asunmaa 2005, 290.)

Myös kirjastonhoidollisia uudistuksia tehtiin, sillä aikaisemmin käytetyn lainauskirjan sijaan päätettiin kirjastolle hankkia painettuja lappuja, joihin lainaukset merkitään (TKP, 13.3.1892). Kirjat päätettiin järjestää sisällön suhteen kolmeen jaksoon: hengellisiin, oppikirjoihin, joihin luettiin maantieteelliset, luonnontieteelliset ja historialliset kirjat sekä romaaneihin ja kertomuksiin (TKP, 11.12.1892). Tyrnävän kunnan kuntakokouksessa oli jo aikaisemmin keskusteltu lainakirjaston

kuntoon laittamisesta ja tultu siihen päätökseen, että kunnalta kannetaan 100 markkaa, ja myös valittu johtokunta. Sen esimieheksi oli valittu kansakoulunopettaja M. Manner. (TKkP, 18.1.1892.)

Vuonna 1894 Tyrnävällä sijaitseva lainakirjasto päätettiin jakaa kahteen osaan, joista toinen osa päätettiin sijoittaa Ängeslevän kansakoululle. Ängeslevän kirjaston hoitajaksi valittiin opettaja A. Paasonen. Molemmilla kirjastoilla tuli olemaan yhteinen rahasto ja yhteinen johtokunta. Ängeslevän kirjastolle päätettiin hankkia kirjakaappi ja opettaja Paasonen valittiin hankkijaksi. (TKP, 18.1.1894.) Ängeslevän kirjastossa oli tuolloin noin 270 kirjaa (Matinoli & Asunmaa 2005, 291). Kirjastolla ei ollut rahoitusta ja niinpä tammikuussa 1895 kirjaston johtokunta päätti esittää kunnankokoukselle, että koska lähitulevaisuudessa koirat tulevat verotettavaksi niin eikö kunta suostuisi luovuttamaan koiraverosta tulevat rahat kunnan lainakirjastoille, koska kirjastoilla ei ollut mitään varsinaista tulolähdettä (TKP, 30.1.1895). Vuodesta 1895 kunta rahoitti kirjastoa koiraveron tuotolla ja vuotuisella maksulla. Kirjaston taloudellinen asema kohentui. (Matinoli & Asunmaa 2005, 290.)

Kansanvalistusseuran ”kirjastolähettiläistä”, kirjastostipendiaatteista, kävi Oulun seudulla edellä mainitun Leo Schadewitzin lisäksi myös E. V. Siikanen. Hänen mukaansa Oulun läänissä kirjasto toiminta oli vilkkainta Kempeleessä, mutta muualla kirjastoihin suhtauduttiin melko välinpitämättömästi. Tyrnävällä kunta kuitenkin luovutti koiraverot kirjastoille. Koiravero oli kaksi markkaa koiralta, joita oli 25–30 kappaletta. Kempeleenkin kirjastotoimintaa rahoitettiin koiraveroilla, mutta siellä koiria oli enemmän. Noin 50 koiran koiraveroista kertyi vuosittain 100 markkaa. (Karjalainen 1977, 85, 124.)

Venäläistämistoimenpiteet vaikuttivat Suomessa 1890-luvulle tultaessa myös kirjastoihin. Vuoden 1890 postimanifesti pakotti lisäämään ponnisteluja kansallisen tietoisuuden levittämiseksi yhä laajempiin kansankerroksiin. Yksi kielikiistaa laajemman toiminnan ala oli kansanopistoate. Se levisi Suomeen muista Pohjoismaista, erityisesti Tanskasta. Kansanopistojen avulla ajateltiin voitavan syventää kansan sivistyksellistä tietoisuutta, tietoa ja tieteellistä ajattelua. Kansanopistoja perustettiin vuonna 1891 Espooseen ja Kruunupyhyyn ja seuraavina vuosina Liminkaan, Ilmajolle, Joroisiin ja Huittisiin. Vuosisadan vaihteessa toiminnassa oli 21 kansanopistoa ja uusia oli tulossa. Ylioppilaat alkoivat uudelleen perustaa kansankirjastoja ja tukea syrjässä sijaitsevia kunnankirjastoja. (Mäkinen 2009e, 214–216.) Kirjastot olivat Vatasen (2009, 279) mukaan 1920-luvun alussa opistojen varjossa ja kirjastojen kehittämisen suunnasta oli eduskunnassa erimielisyyttä.

Erityisesti työväestö, mutta myös maaseudun tilaton väestö ei ollut kovin vastaanottavaista kansalliselle herätykselle, koska heillä ei ollut siitä odotettavissa sen enempää aineellista hyötyä kuin poliittisia vaikutusmahdollisuuksia. Venäläistämisvuosina yksi väylä päästä kosketuksiin maaseudun eri väestökerrosten kanssa oli osakuntien yhteistyö nuorisoseuraliikkeen kanssa ja sekä nuorisoseurojen kirjastoja että monia kyläkirjastoja perustettiin. (Mäkinen 2009e, 219–220.) Matinollin & Asunmaan (2005, 292) valtionapujärjestelmän myötä monien vuosikymmenien aikana toimineet nuorisoseurojen ja työväenyhdistyksen kirjastot alkoivat kuihtua. Tyrnävän Osuusmeijerilläkin on ollut oma osuustoiminnallisia ja taloudellisia kysymyksiä käsittävä kirjasto. Muina yleisölle avoinna olevina kirjastoina mainitaan Tyrnävällä toimivan Osuusmeijerin Maatalouskirjasto ja Nuorisoseuran kirjasto (Tyrnävän kunnan kantakirjaston vuosi- ja tilikertomus toiminnasta vuodelta 1912). Tyrnävän Osuusmeijeri avusti taloudellisesti monia järjestöjä sekä Tyrnävällä että sen ulkopuolella. Myös kirjastoa Osuusmeijeri tuki avustuksilla. (Matinolli & Asunmaa 2005, 220, 242.)

Limingan kansanopiston rehtorina vuosina 1899–1906 ollut Kaarlo Kerkkonen toimi Tyrnävällä innokkaasti osuuskuntien ja niitä tukevien maamiessseurojen hyväksi. Hän kulki talosta toiseen jakamassa osuustoimintamateriaalia, kuten Pellervo-lehteä. (Matinolli & Asunmaa 2005, 207–208.) Alun perin kansanopisto oli kansakoulun käyneiden vapaaehtoinen jatko-opetuspaikka. Limingan kansanopisto sijaitsi lähellä Tyrnävää. Vuoden 1916 tienoilla laskettiin yli sadan tyrnäväläisen nuoren käyneen kansanopiston. Sen anti katsottiin tärkeäksi kunnallisten, osuustoiminnallisten ja muiden paikallisten asiain johdossa toimimisessa. Kansanopisto ei ollut kaikkien mieleen, vaan siellä opiskelleita moitittiin Tyrnävän nuorisoseuralehdissä ylpeiksi. Limingan kansanopiston merkitys tyrnäväläisten jatko-opintopaikkana väheni myöhemmin oppikoulun tulon myötä. (Matinolli & Asunmaa 2005, 280.)

Vuoden 1911 alussa kirjaston johtokunta päätti huomauttaa kunnallislautakunnalle siitä, että aseuksen mukaan koiraverorahat olisi perittävä kaikki, koska johtokunnan mielestä niitä oli jäänyt osa perimättä. Kirjastolehden tilaamisen lisäksi päätettiin, että kirjasto rupeaa Kansanvalistusseuran jäseneksi. (TKP, 4.1.1911.) Vuoden 1911 lopulla kirjastoon päätettiin tilata seuraavaksi vuodeksi Kansanvalistusseuran Kirjastolehti. Uusia kirjoja päätettiin tilata 200 markan edestä, ja tämän vaatimat lisävarat päätettiin hankkia iltaman pidolla. Söderströmiltä Porvoosta päätettiin ostaa kirja-kaappi, ”jos saadaan 4 vuoden maksuajalla”. (TKP, 27.12.1911.)

Marraskuun lopussa 1912 johtokunnan kokouksessa todettiin, että noin 180 markan suuruiseen kirjalaskuun ei ollut rahaa. Rahaa päätettiin kerätä iltamain pidolla. Kirjasto päätettiin liittää Kansanvalistusseuran jäseneksi vuoden 1913 alusta alkaen. Päätettiin myös ”toimia siihen suuntaan, että kirjastoon saataisiin eduskunnan pöytäkirjat y.m. viralliset julkaisut”. (TKP, 27.11.1912.) Vuoden 1914 lopussa johtokunta päätti pyytää kunnanvaltuustolta kunnankirjastolle 75 markkaa vuotuista apua siinä tapauksessa, että kunnallislautakunta ei olisi menoarvioonsa mainittua apua merkinnyt (TKP, 15.12.1914.)

Taulukossa 5 esitetään tietoja Tyrnävän kunnan kantakirjaston toiminnasta aikana, jolloin kirjasto oli sijoitettuna Lukkarilaan vuonna 1910 ja Tyrnävän kansakoululle vuonna 1911 ja todennäköisesti myös vuonna 1915. Tyhjinä olevien kohtien tietoja ei ole ollut asiakirjoissa.

TAULUKKO 5. Tyrnävän kantakirjaston toimintaa kuvaavia lukuja vuosilta 1910, 1911 ja 1915 (Vuosikertomus vuodelta 1910; Vuosikertomus vuodelta 1911; Vuosikertomus ja talouskatsaus vuodelta 1915)

	1910	1911	1915
Siteitä	73	259	730
Lainaajia,	90		195
joista alle 15-vuotiaita			70
Lainauksia	400	980	1433
Kirj.-piirin väkiluku			noin 3600
Avoinna	joka päivä	joka lauantai-ilta 5-6	lauantai-ilta 4-6

Tyrnävän kantakirjaston pöytäkirjat antavat kuvan virkeästä ja aikaansa seuraavasta toiminnasta. Kunta halusi pitää yllä haaraosastoja syrjemmälläkin asuville. Ajoittain rahaa ei kuitenkaan ole ollut uusien kirjojen hankintaan eikä edes kirjalaskun maksamiseen. Kunnan apuun ei voinut aina luottaa. Rahaa kirjojen hankintaan ja muihin menoihin pyrittiin keräämään järjestämällä iltamia. Lainaaajien määrä on alhainen, mutta he ovat sitäkin ahkerampia: vuonna 1910 73 siteeseen kohdistuu 400 lainausta ja vuonna 1915 730 siteeseen 1433 lainausta. Siteiden määrä on edellä mainittujen vuosien välillä kymmenkertaistunut, lainausten määrä yli kolminkertaistunut, ja lainaaajienkin määrä on noussut. Kirjasto on auki pari tuntia lauantai-iltapäivisin.

7 TYRNÄVÄN KIRJASTO SUOMEN ITSENÄISTYMISESTÄ 1950-LUVULLE

7.1 Toiminta laajenee ja kehittyy: postiasema ja haarakirjastot 1920–1950

Kansakoulun lisäksi pääkirjasto on myöhemmin toiminut muuallakin, esimerkiksi Lukkarilassa ja postiasemalla (1920–1950). Postinhoitaja Hilja Pylkäs toimi pitkän ajan kirjastonhoitajana. Kirjastonhoitaja ei saanut paljon palkkaa: palkka oli aluksi 1/3 lukurahasta, lukurahan lopettamisen jälkeen 1880-luvulla palkka oli puolet Suomettaren tilausmaksusta. Kirjastonhoitajan piti jättää lehti lainattavaksi ja pitää kirjastoa auki kahdesti viikossa tunnin kerrallaan. (Matinolli & Asunmaa 2005, 291.)

Vuoden 1916 alun kantakirjaston johtokunnan kokouksen alku on pöytäkirjan mukaan pidetty Lukkarilassa, josta kokousta on siirretty jatkamaan Kirkonkylän koululle (TKP, 5.1.1916). Osuustoiminta on ollut yksi merkittävä tekijä Tyrnävän kehityksessä. Kirjaston johtokunnan kokouksia on pidetty myös Tyrnävän Osuuskaupan tiloissa, ensimmäisen kerran tammikuussa 1923. Valtionavustuksia on alettu hakea vuonna 1923. Pöytäkirjasta käy ilmi, että Valtion Kirjastotoimikunnalle laadittiin ja lähetettiin valtioavustusanomus vuodelle 1923 kunnan myöntämän 2550 markan perusteella sekä kirjastonhoitajan palkkaan palkka-avustusta 360 markkaa, koska kunta maksaa puolet eli 30 markkaa kuukaudelta. (TKP, 27.1.1923.)

Kirjaston kasvu jatkui. Vuonna 1916 niteitä oli 820 ja lainauksia 1 433. Vuodesta 1921 alkaen eduskunta myönsi avustuksia kirjastoille. Maamme ensimmäinen kirjastolaki säädettiin vuonna 1928. Kirjastot alkoivat saada säännöllistä valtionapua kirjastonhoitajien palkkaukseen, minkä seurauksena palkka nousi hieman. Vuoden 1929 lopussa Tyrnävän kirjastossa oli 2 020 nidettä ja lainauksia 3 795. Taloudellinen lama näkyi myös kirjastossa, sillä vuonna 1935 kirjastossa oli 1 423 nidettä, mutta lainauksia tehtiin 4 811. (Matinolli & Asunmaa 2005, 291–292.)

Tyrnävän kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjoissa on aukkoja. 27.1.1923 päivätyistä seuraava on päivätty 3.12.1932 ja sitä seuraava 4.1.1938. Vuosikertomuksista, vuosi- ja tilikertomuksista ja toimintakertomuksista löytyy kuitenkin tietoja väliin jääviltä vuosilta. Vuoden 1936 lopulla perustettiin kaksi lainausasemaa, toinen Suutarinkylälle ja toinen Murron kylälle. Molempiin vietiin toistasataa kirjaa. (TKT, 1936.) Vuonna 1938 Ängeslevän Ylipäähän päätettiin perustaa uusi

haarakirjasto ja Murron ja Suutarinkylän kirjastoihin päätettiin siirtää kantakirjastosta uusia teoksia (TKP, 4.1.1938). Taulukossa 6 esitetään kirjaston toimintaa kuvaavia lukuja kirjaston toimiessa postiasemalla. Tyhjinä olevien kohtien tietoja ei ole ollut asiakirjoissa. Vuodelta 1920 eikä vuodelta 1921 ei arkistosta löytynyt minkäänlaista kertomusta, joten taulukko alkaa vuodesta 1922. Vuosien 1940 ja 1945 luvuissa ovat mukana myös Murron ja Suutarinkylän kirjastot.

TAULUKKO 6. Tyrnävän kantakirjaston toimintaa 5-vuotiskausittain kuvaavia lukuja vuosilta 1922–1945 (Vuosi- ja tilikertomus vuodelta 1922 ja 1925; Toimintakertomus vuodelta 1930 ja 1935; Vuosikertomus vuodelta 1940 ja 1945)

	1922	1925	1930	1935	1940	1945
Siteitä	1188	1316	1946	1423	1607	1717
Lainaaaja,	197	264	398	200	251	120
joista alle 15-v.	65	56	36	8	14 (kir- konkylä)	15 (kir- konkylä)
Lainauksia	1188	2479	4141	4811	3062	1131
Kirj.-piirin väkiluku	noin 4000	4091				
Avoinna	la 7–12 ja kun hoitaja kotona	joka arkipäivä 4–5 iltapäivällä	joka arkipäivä 17–18	ma 10–12 ja ke 18–20	ma 8.30– 10.30 ja to 18–20	ma 18–20 ja to 18–20

Siteiden määrä on lisääntynyt edeltävistä vuosista, mutta 1930-luvun laman vaikutus näkyy kirjastohankinnoissa, jotka kuitenkin taas kääntyvät nousuun. Myös lainaajien määrä lisääntyy edeltävistä vuosilta, mutta laskee 1930-luvulla. Sotavuonna 1945 lainaajien ja lainausten määrä on selvästi alempi kuin sotavuonna 1940. Vaikka vuonna 1935 sekä luettavaa että lainaajia on edeltäviä vuosia vähemmän, lainausten määrä on edeltäviä vuosia suurempi. Lama-aikana kirjastosta haettiin luettavaa. Aukioloajat vaihtelevat, mutta alkavat kuitenkin lisääntyä.

7.2 Kirjasto sodassa ja sodan jälkeen

Kirjasto jatkoi edelleen toimintaansa postiasemalla. Kirjastonhoitajana toimi Hilja Pylkäs. Suutarinkylältä oli jätetty pyyntö kantakirjastolle saada 50–100 kappaletta lainakirjoja sinne lainattavaksi. Aikaisemminkin oli kirjoja sinne lainattu, ja ne oli palautettu. Kirjoja päätettiin antaa 100 kappaletta. ”Ja päätettiin samalla, että annettavien kirjojen valitseminen ja luetteloiminen suoritetaan lähitulevaisuudessa johon tilaisuuteen kutsutaan koko johtokunta.” (TKP, 25.1.1946.)

Erikoiseen tilanteeseen maamme kirjastot joutuivat jatkosodan jälkeen, kun niiden täytyi vuonna 1946 valtion määräyksestä hiljaisesti poistaa Neuvostoliiton vastaiset ja natsimyönteiset kirjat. Tyrnävällä poistettiin kahden päivän sisällä 43 kirjaa, muun muassa Hitlerin teokset, Hjalmeri Siilasvuon Suomussalmen taistelut, Pentti Haanpään Korpisota ja Väestönsuojelukäsikirja. (Matinoli & Asunmaa 2005, 292.) Kolmipäiväisessä johtokunnan kokouksessa käytiin läpi koko kirjasto. Viimeiseksi kokouspäiväksi oli kutsuttu myös konstaapeli Leppänen. Valtion kirjastotoimiston kirjeen numero 24 määräyksestä poistettiin luvattomina 48 kirjaa. ”Luvattomina poistetut kirjat paketoitiin ja konstaapeli Leppänen sulki paketin lakkasinetillä ja vietiin varastoon.” Kokouksessa kirjattiin, että näiden poistojen ja 48 kateissa olevan kirjan vähentämisen jälkeen jää kantakirjaston luetteloon 1427 kappaletta kirjoja. (TKP, 24.3., 25.3. ja 2.5.1946.) Vuonna 1982 kirjastolautakunta päätti, että nämä vuoden 1945 asetuksella kielletyt kirjat säilytetään varastossa ja kortistoidaan asianmukaisesti (TKLP, 18.8.1982).

Sodan jälkeen valtio jatkoi taas kirjastojen tukemista. Tyrnävällä vuoden 1947 lopussa kirjaston johtokunnan kokouksessa keskusteltiin kirjaston talousarviosta ja päätettiin ehdottaa vuodelle 1948 50 000 markkaa, josta 50 prosenttia korvaa valtio. Summasta aiottiin käyttää kirjojen ostoon noin 35 000 markkaa ja kirjastohuoneen vuokraan, kirjaston hoitoon ja muihin tarvikkeisiin noin 15 000 markkaa. (TKP, 7.11.1947.) Tilivuoden 1948 lopussa siteitä oli 1540, lainaajia oli ollut 106, joista alle 18-vuotiaita oli ollut 16. Lainaksi oli annettu 1635 sidettä. Kirjasto oli avoinna maanantaisin ja torstaisin kello 18–20. Toimintakertomuksessa mainitaan lainausasemat Tyrnävän Suutarinkylässä ja Ängeslevän Murrossa. (TKT, 1948.)

Kirjastojen tarkastaja Mirja Räsänen oli läsnä vuoden 1951 lokakuun kirjaston johtokunnan kokouksessa. Mirja Räsänen selitti tehneensä täydellisen kirjaston tarkastuksen ja vanhojen ja kuluneiden kirjojen poistamisen. Tarkastaja oli tyytyväinen kirjaston verrattain hyvään ja vilkkaaseen käyttöön.

Hän antoi samalla ohjeita kirjaston vastaisesta hoidosta. Hän antoi tunnustuksen erikoisesti kirjastonhoitajalle "uhrautuvasta ja tunnollisesta hoidosta, siitä ahtaudesta huolimatta joka meidän nykyisessä kirjasto huoneessa vallitsee". Tarkastajalta saatiin myös suositukset hankittavista kirjoista. Samassa kokouksessa kunnansihteeri Kellokumpu teki selkoa paloaseman yhteyteen tehtävästä lisähuoneistosta, josta oli esitetty ajatus, että se käytettäisiin kirjastohuoneistona. Johtokunta tutustui piirrettyyn suunnitelmaan. Suunnitelmaa pidettiin hyvin onnistuneena, ja johtokunta päätti tehdä kunnanvaltuustolle kirjallisen esityksen. Myös ylimääräistä valtionapua päätettiin hakea 10 prosenttia. (TKP, 22.10.1951.)

8 TYRNÄVÄN KIRJASTO 1950-LUVULTA 2000-LUVULLE

8.1 Laajennettua kirjastotoimintaa paloaseman yläkerrassa 1953–1994

Kunnantalossa 25.5.1953 pidetyssä johtokunnan kokouksessa keskusteltiin kirjaston järjestämisestä uuteen huoneistoon. Siirtoon päätettiin pyytää kunnan kuorma-autoa. Kirjastojen tarkastajalta oli tiedusteltu, voidaanko entinen kirjastonhoitaja hyväksyä hoitamaan uudelleen järjestettyä kirjastoa. Kirjaston tarkastaja ei katsonut olevan mitään estettä toimen edelleen hoitamiselle, joten johtokunta päätti palkata Hilja Pylkkään edelleen hoitamaan kirjastoa. (TKP, 25.5.1953.)

KUVA 2 Tyrnävän vanha paloasema (Eeva-Liisa Matinoli, 7.10.2014)

Kirjaston toiminta alkoi selkiytyä, sillä kirjaston johtokunta hyväksyi vuonna 1954 kirjastolaitoksen mallisäännöt A. sellaisenaan ja päätti esittää ne valtuuston vahvistettavaksi. Kirjaston käyttöohjeista päätettiin, että kirjastoa saa käyttää jokainen 12-vuotias kunnan jäsen. Kirjastoa käyttävistä vieraskuntalaisista päätettiin, että heidän pitää antaa 1000 markkaa etumaksua, joka annetaan takaisin, kun kirjat palautetaan. Sakkomaksuksi päätettiin 25 markkaa kirjasta viikolta. Muutoin käyttöohjeet siis hyväksyttiin sellaisenaan. (TKP, 12.9.1954.)

Kirjaston haluttiin myös näkyvän paremmin ulospäin, sillä kirjastoon päätettiin hankkia ulkonimikilpi. Kirjastoa päätettiin mainostaa kirjajulisteissa. Johtokunta keskusteli myös laajennetun kirjastotoiminnan mahdollisuuksista, etupäässä opintokerhon puitteissa. (TKP, 20.2.1955.) Myöhemmin toimintaa edelleen kehitettiin, sillä johtokunta keskusteli lastenkirjallisuudesta. Lasten- ja nuortenkirjojen tarpeellisuus todettiin. Kirjastoon päätettiin perustaa nuorten osasto, johon annetaan lisää varoja 50 000 markkaa raittiuslautakunnalta käytettäväksi nuoriso- ja raittiuskirjallisuuden ja nuorten aikakauslehtien hankintaan kantakirjastoon. Kirjastoon päätettiin myös perustaa kotiseutu-osasto, jonne kerätään kaikki pitäjää koskeva aineisto. Samassa kokouksessa keskusteltiin edelleen laajennetusta kirjastotoiminnasta. (TKP, 4.3.1955.)

Vuoden 1955 lopulta alkaen kirjaston johtokunnan kokouksissa käsitellään, paitsi tavanomaisia talousasioita, kirja- ja lehtivalintoja ja muita hankintoja, myös laajempaa yhteiskunnallista toimintaa. Lokakuussa 1955 keskusteltiin opintokerhotoiminnasta ja päätettiin yrittää kirjallisuuserhoa. Vapaata opintotoimintaa, lähinnä opintokerhotoimintaa pohdittiin ja päätettiin, että muun muassa järjestöjen edustajia kutsutaan kokoukseen. (TKP, 30.10.1955.) Voisi sanoa, että kirjasto alkoi hakea yhteistyökumppaneita. Marraskuussa käytiin ”vilkas keskustelu, jonka tuloksena päätettiin ehdottaa kunnanvaltuustolle, että se täydentäisi kirjaston johtokuntaa lisäjäsenillä, joiden avustuksella kirjaston johtokunta pitäisi vireillä vapaata opintotoimintaa sekä saisi oikeuden käyttää tarpeen mukaan kokouksissaan asiantuntijoita”. (TKP, 5.11.1955.) Laajennetun kerhotoiminnan puitteissa tapahtuvan luentotoiminnan aiheiksi ehdotettiin yhteiskuntatietoa, liikenneopetusta, puhetekniikkaa, psykologiaa, puutarhaopetusta ja maa- ja kotitaloutta (TKP, 6.11.1955). Toukokuussa 1957 kirjastossa päätettiin järjestää satutunti (TKP, 5.5.1957). Vuonna 1972 kirjastolautakunta päätti, että satutunteja järjestetään noin kerran kuukaudessa (TKLP, 14.2.1972).

Tyrnävän Ylipään kirjasto päätettiin hyväksyä lainausasemaksi, jonne lähetettäviksi hyväksytyt kirjat on aina kerran vuodessa palautettava, jolloin saa samalla uudet kirjat mukaansa. Lainausasema tuli kantakirjaston johtokunnan alaiseksi. (TKP, 19.2.1956.) Lainausasema Ängeslevän Ylipäähän hyväksyttiin periaatteessa, jos saadaan pätevä hoitaja ja sopiva paikka. Samoin hyväksyttiin periaatteessa Suutarinkylän lainausasemahanke. (TKP, 2.3.1958.) Myöhemmin samana vuonna molemmat lainausasemat hyväksyttiin. Suutarinkylän lainausasemaa oli lupautunut hoitamaan opettaja Sylvi Ylisuutari. Lainausasema tulisi toimimaan koulun huoneistossa ja kirjamäärä olisi 60 kappaletta vuodessa. Ängeslevän Ylipäähän perustettavaa lainausasemaa oli lupautunut hoitamaan maanviljelijä Tauno Julku, ja se tulisi sijaitsemaan hänen asunnossaan. Myös tällä lainausasemalla kirjamäärä olisi 60 kappaletta vuodessa. (TKP, 5.11.1958.)

Kirjasto pyrki myös saamaan aikaan ”yhteistoimintaa yhteiskoulun ja kirjaston kesken molempia edistävässä hengessä”. Oppilaiden kirjojen tarpeet katsottiin olevan syytä huomioida suuressa määrin, sillä keväällä 1958 koulun 147 oppilaasta 126 oppilaalla oli lainauskortti kirjastossa. Vuonna 1961 päätettiin pyytää yhteiskoulun opettajilta ehdotuksia varsinkin tietokirjallisuuden hankintaan. (TKP, 29.9.1958, 2.10.1961.) Kotilainauksia todettiin olleen vuonna 1958 7554. Laajennetusta kirjastotoiminnasta keskusteltiin ja todettiin, ettei mihinkään lisätoimenpiteisiin ole mahdollisuuksia. ”Kotiseutuaiheista kirjallisuutta päätettiin ryhtyä keräämään paikallisten koulujen ja liikkeiden vuosikertomusten muodossa.” (TKP, 18.2.1959). Vuonna 1957 kirjastolautakunta kehitti ajatusta kanta-Limingan yhteisestä paikallishistoriasta, ”Limingan seudun historiasta” (TKP, 26.6.1957; Matinoli & Asunmaa 2005, 292). Samassa yhteydessä entinen tyrnäväläinen opettaja Juho Kalliokoski ehdotti kirjeitse Tyrnävälle omaa kotiseutuhistoriateosta (Matinoli & Asunmaa 2005, 292).

Laajennettu kirjastotoiminta oli nähtävästi kuihtunut, sillä valtion kirjastotoimiston johtaja, maisteri Kaarina Ranta oli kirjeessä huomauttanut Tyrnävän kirjastolle esitelmätoiminnan henkiin herättämisestä erittäin kannatettavana laajennettuna kirjastotoimintana. Sen perusteella oli ryhdytty hankkimaan esitelmätoimintajoukkoja. (TKP, 7.10.1959.) Kaarina Ranta sanoo kirjeessään Tyrnävän kirjastolle olleen erittäin rohkaisevaa kuulla, että esitelmätoiminta pääsee taas jatkumaan Tyrnävän kirjastossa. Kirjeessä kehoitetaan myös saamaan tätä asiaa tunnetuksi uutisilla ja haastatteluilla lehdistä, eikä vain kirjastoammattivaen lehdistä vaan nimenomaan suuren yleisön lehdistä ja myös vaikkapa Maaseudun Tulevaisuudessa tai Maakansassa ja myös Oulun alueradiossa. ”Pitäisi saada ihmiset huomaamaan, että maaseudullakin voidaan toimia ja opiskella ja kehittää itseään, kunhan ennakkoluulot voitetaan. Ehkäpä sellaisen käsityksen yleistyminen osaltaan lisäisi maalla viihtymisen tunnetta.” (Ranta, kirje 30.9.1959.)

Uusi kirjastolaki vuodelta 1961 muutti valtionavun kiinteäksi. Maalaiskunnissa valtionapu oli 2/3 käyttömenoista, jonka lisäksi oli mahdollista saada 10 prosenttia harkinnanvaraista avustusta. Tyrnävälläkin määrärahat lisääntyivät. (Matinoli & Asunmaa 2005, 292.) Tyrnävän kirjaston valtionapu kolminkertaistui, vuonna 1961 se oli 461 346 markkaa (TKP, 2.10.1961). Kirjastontarkastaja Vieno Lehväslaiho puuttui Tyrnävän kirjaston puutteelliseen välineistöön vuonna 1962. Tietokirjoista piti tehdä kortit ja kortistot täytyi yhdistää. Lisäksi kirjastoon tarvittiin kirjoituskone ja puhelin. Myös kerhotoimintaa suositeltiin. Muuten arvostelu oli myönteinen. Kirjaston tilat olivat tarkastajan mukaan hyvät, samoin kirjavalinta. (TKP, 10.4.1962.) Viimeinen Tyrnävän kantakirjaston johtokunnan

pöytäkirja on kokouksesta 7.6.1963 (TKP, 7.6.1963). Sen jälkeen kirjastoasioista vastaa pääkirjaston lautakunta (TKLP, 9.10.1963).

Kirjastoon kuuluneita sivupisteitä kuten lainausasemia, piirikirjastoja ja siirtokirjakokoelmia on ollut Tyrnävällä eri puolilla kuntaa, eniten 1970-luvulla: Ängeslevän Ylipäässä, Suutarinkylässä, Murrossa, vanhainkodilla (laitoskirjasto) ja keskikoululla sekä Tyrnävän Ylipäässä. Opettaja Jaakko Saariaho lahjoitti vuonna 1950 Tyrnävän Ylipäähän 114 kirjaa. (Matinolli & Asunmaa 2005, 292.)

Ilmeisesti 1970-luvulla siirtokirjakokoelmista lainaaminen alkoi vähetä. Kirjastolautakunta päätti lopettaa Murron siirtokirjakokoelman vuoden 1975 alusta (TKLP, 28.10.1974). Seuraavana vuonna päätettiin lopettaa 1.1.1975 Suutarinkylän siirtokirjakokoelma toiminnan puutteen takia (TKLP, 17.2.1975). Kirjastolautakunta keskusteli uudesta kirjastotalohankkeesta jo vuonna 1980 ja ehdotti hankkeen lisäämistä kuntasuunnitteluun (TKLP, 5.5.1980). Vuonna 1982 keskusteltiin jälleen siirtokokoelmien vähäisestä käytöstä. Tyrnävän Ylipään ja Ängeslevän Ylipään siirtokokoelmat päätettiin lakkauttaa 31.7.1982. Uuden kirjastotalon hanke oli edennyt, sillä kuntasuunnitelmaesityksessä oli tavoitteena saada uusi kirjastorakennus vuonna 1988. (TKLP, 31.5.1982.) Toteutus oli mahdollista aikaisintaan vuosikymmenen lopulla (TKLP, 18.8.1982).

Paloaseman yläkerran 119 neliömetrin kirjastossa kirjastonhoitajina ovat toimineet rouvat Elvi Elisilä, Kyllikki Asikainen ja Taina Salmenhaara. Salmenhaara työskenteli kirjaston palveluksessa noin 32 vuoden ajan vuodesta 1957 vuoteen 1989. Kirjastonhoito oli pitkään sivutoimista, mutta muuttui vuonna 1981 päätoimiseksi yli 3000 asukkaan kunnissa. Tyrnävällä kunnanvaltuusto perusti päätoimiset virat jo vuonna 1980. Ensimmäinen muodollisesti pätevä kirjastonhoitaja oli Raija Seppänen vuosina 1981–1982, sitten Marja Berg vuosina 1986–1990. Vuonna 1987 kirjastonhoitajan virka oli muuttunut uuden lainsäädännön johdosta kirjastotoimen johtajan viraksi. Vuonna 1990 siihen nimitettiin Mirjam Lehtiaho. (Matinolli & Asunmaa 2005, 292–293.)

Tyrnävän kunnan tekstissä kuntatiedotteeseen helmikuussa 1987 sanotaan kirjaston toimivan nykyään vain yhden pisteen eli pääkirjaston voimalla. Sen lisäksi vanhainkodilla on siirtokokoelma. Kirjastossa ilmeneviin puutteisiin kiinnitetään huomiota. Puutteista ensimmäisenä mainitaan sijainti toisessa kerroksessa, joka seikka varmasti sulkee osalta kuntalaisia pois mahdollisuuden käyttää kirjastoa. Lisäksi syrjempänä asuvien todetaan olevan huonommassa asemassa, koska kirjastopisteitä on vain yksi. Musiikin tarjonnan sanotaan olevan puutteellista, sillä äänilevyjä ei ole ollen-

kaan eikä kuuntelupaikkoja mahdu kirjastoon. Kirjaston tiloja sanotaan täysin riittämättömiksi. ”Tämän hetken tärkein tavoite on uusien kirjastotilojen saaminen, joka on kuitenkin vielä vuosien päässä. Näissä tiloissa ei toimintoja juuri kehitetä.” (Teksti Tyrnävän kuntatiedotteeseen, helmikuu 1987.) Kirjastolautakunnan toimintakertomuksessa sanotaan kirjaston toimivan edelleen ahtaissa ja epäasiallisissa tiloissa, mutta huutavimpaan tilanpuutteeseen saadun apua, kun asuntohuoneisto saatiin loppuvuodesta työtiloiksi ja varastoksi. (Tyrnävän kirjastolautakunnan toimintakertomus, kuntaan 27.4.1988.) Kirjastoon ei päässyt pyörätuolilla, lastenvaunuilla eikä kärryillä. Se oli ahdas paikka. ”Rahaa pitää anoa, moneen kertaan, joka vuosi tein hakemuksia.” Lääninhallituksessa oli monia ollut hakemassa rahaa, viimein tuli Tyrnävän vuoro. Rahat saatiin mahdollisesti valtion lisäbudjetissa, yhtäkkiä hyvin pian. Lääninhallitukseen, opetusministeriöön, yhdet piirustukset lähetettiin, mutta paikka oli epävarma. Mirjam Lehtiaho muisteli, että silloinen kunnanjohtaja Simo Koskenniemi oli sanonut, että tehdään tuohon myllyyn se kirjasto. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.)

Kirjastolautakunta oli halunnut kiinnittää kunnanhallituksen huomiota siihen, että määrärahakehityksessä Tyrnävän kirjasto oli 1980-luvulla jäänyt selvästi jälkeen Oulun läänin keskiarvosta. Vuonna 1986 valtionosuuteen oikeuttavat käyttömenot asukasta kohti olivat Tyrnävällä 108,1 markkaa ja naapurikunnassa Limingassa 163,6 markkaa. Koko läänin keskiarvon oli 153,6 markkaa. Vain kahdessa kunnassa oli rahaa käytetty vähemmän kuin Tyrnävällä. Kirjojen lukumäärä asukasta kohti oli vuonna 1986 Tyrnävällä 5,5, kun koko läänin keskiarvo oli 7,5. Kuitenkin Tyrnävän kirjaston käyttö oli lainausmäärillä mitattuna lisääntynyt vuonna 1986 7,5 prosenttia, kun vastaava luku Oulun läänissä oli 5,2 prosenttia ja koko maassa 3,5 prosenttia. Tammi-lokakuussa 1987 lainaus oli lisääntynyt jo 15 prosenttia. Erityisesti oli noussut tietokirjalainaus. Edeltävän kesän kadon pelättiin karsivan kunnan budjettia ja myös kirjastopalvelujen entisestään supistuvan. Kirjastolautakunta toivoi, että kunnanhallitus ei karsisi talousarvioesityksessään kirjastomäärärahoista. (TKLP, 2.11.1987.)

TAULUKKO 7. Tilastotietoja Tyrnävän kirjastolaitoksesta 1950–1990 (Rinne kangas)

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Kirjoja	1696	2555	3916	5304	6628	8406	12508	18089	25720
Lehtiä	–	7	8	16	20	22	36	73	79
AV-ain.	–	–	–	–	–	–	–	227	996
Lainaa jia,	343	300	310	449	587	650	924	1027	1165
joista < 15-v.	30	84	140	188	326	311	341	313	375
Lainoja	3617	4862	6355	8537	12896	16969	35046	47029	64259
Avo inna vk.-t.	4	6–8	6–8	6–8	5–10	6–12	12–18	32,5	30–35
Muita palv.-p.	2	1	3	3	4	3	2	1	1

Taulukosta 7 nähdään, että aineistomäärät kasvavat tasaisesti ja 1950-luvun puolivälistä kirjastoon tilataan myös lehtiä. Lainaustmäärät ja lainaajien luku kasvavat. Kirjaston aukioloajat jatkavat kasvuaan, mutta toimipisteet vähenevät. Uutena aineistolajina tulee 1980-luvulla audio-visuaalinen aineisto.

Paloaseman kirjastotilasta tuli yleinen kohtaamispaikka. Siellä järjestettiin esitelmiä, elokuvaesityksiä, satutunteja ja kirjailijavierailuja. Kirjaston aukioloajat ovat jatkaneet kasvuaan. Vuonna 1916 kirjasto oli auki kahdesti viikossa yhteensä kahden tunnin ajan, 1950-luvulla 5–8 tuntia viikossa ja 1960-luvulla muutamana päivänä viikossa yhteensä alle 10 tuntia. Lainausten lisääntyminen 1970-luvulla johti aukioloaikojen pidentämiseen. Tarvittiin myös lisää virkailijoita. Kirjastojen tehtäväksi tuli myös AV-materiaalin lainaaminen. Videokasetteja alettiin lainata vuonna 1988. (Matinolli & Asunmaa 2005, 292.)

8.2 Suurten muutosten vuosikymmenet: ”maailman kaunein Myllykirjasto” 1994–

Tyrnävän Osuusmeijerin myllyrakennus valmistui vuonna 1919. Osuusmeijeri myi vanhan myllyrakennuksen kunnalle uudeksi kirjastorakennukseksi vuonna 1992. Meijerin jättämä henkinen ja taloudellinen perinne vaikuttaa edelleen, sillä kulttuurihistoriallisesti arvokkaasta tehdasympäristöstä on uudessa käytössään tullut paikkakunnan kehityksen näkyvä merkki. Rakennusten käyttötarkoituksen muuttamista monet kuitenkin epäilivät. Arveltiin, että rakennusten perustat eivät kestä, 28-metrinen savupiippu sortuu eikä valtionavustuksia saada. Rakennukset ovat kuitenkin kestäneet ja avustuksia on saatu työvoimahallinnosta, ympäristöministeriöstä, asuntohallinnosta ja museovirastosta. Kirjasto on meijerialueen rakennuksista ensimmäinen uuteen käyttötarkoitukseen valmistunut. (Matinoli & Asunmaa 2005, 229, 231, 242.)

Äyräs (1995, 14) esittelee Tyrnävän uutta Myllykirjastoa ja Oriveden vuonna 1993 uusittua yleistä kirjastoa Scandinavian Public Library Quarterlyn lukijoille. Kirjastojen rakentaminen Suomessa on lihavien vuosien jälkeen vähentynyt. 1980-luvulla rakennettiin noin 20 uutta kirjastoa joka vuosi, mutta 1990-luvulla luku on supistunut alle kymmeneen ja 1995 ei ollut valtion budjetissa varattu ollenkaan rahaa uusien kirjastojen rakennusprojekteihin. Kunnalliset suunnitelmat eivät yleensä toteudu ilman valtionosuuksia. Kirjastorakentamiseen on 1990-luvulla tullut uusia piirteitä. Toisaalta vanhoja rakennuksia remontoidaan ja muutetaan kirjastoiksi ja toisaalta olemassa olevia kirjasto-kiinteistöjä muunnellaan ja parannetaan. Tyrnävän ja Oriveden kirjastot esitellään epätavallisina kirjastorakennuksina, joissa molemmissa kirjasto on sijoitettu olemassa olevaan rakennukseen, joka Tyrnävällä sitoo sen läheisesti alueen historiaan ja perinteisiin ja Orivedellä tuttuun kaupunkikuvaan.

Tyrnävällä kirjaston tarina yhdistyy paikkakunnan teollisuushistoriaan, meijerin, juustolan, myllyn ja sahan historiaan. Vaikka toiminnot loppuivat, rakennukset ja muistot lähihistorian aktiivisista vuosista jäivät jäljelle. Tyrnävän meijerialue on kokonaisuutena ainutlaatuinen Pohjois-Suomessa ja Suomen ympäristöministeriö on luokitellut sen teollisuusympäristöksi, jolla on suuri kulttuuri- ja historiallinen arvo. Kaikki rakennukset ovat Tyrnävän ensimmäisen kadun, Meijerikadun, varrella. Syyskuussa 1991 kunnallisvaltuusto päätti, että kunta ostaa koko alueen kaikkine rakennuksineen ja samalla pääkirjasto päätettiin sijoittaa myllyyn. Näiden tuloksena alue palautuisi taas toiminnaltaan vilkkaaksi ja säilyttäisi tärkeytensä kunnan sydämenä. Kirjaston tilat, joissa on otettu huomioon muutakin kuin kirjaston toiminnot, tarjoavat kävijöille myönteisiä mielikuvia ja muistoja. Vanhan

myllyn muuttaminen kirjastotiloiksi vaati paljon suurempia ponnisteluja kuin uudisrakennuksen rakentaminen, mutta lopputuloksena on kaunis ja tehokas pääkirjasto kylän keskellä perinteikkäässä ympäristössä. (Äyräs 1995, 15–16.)

Tyrnävän yleisen kirjaston pinta-alaksi tuli 434 neliometriä ja bruttopinta-alaksi 619 neliometriä. Rakennustilavuudeksi tuli 3 300 kuutiometriä. Rakennuskustannukset olivat 5,3 miljoonaa markkaa, kalusteet ja välineet maksoivat 350 000 markkaa ja pohjatyöt 500 000 markkaa. Valtionapua saatiin 2,7 miljoonaa markkaa. Kirjaston kokoelmiin kuului 28 000 kirjaa, musiikkiäänitteitä, äänikirjoja, kielikurseja, sanomalehtiä ja aikakauslehtiä. Tyrnävän kirjaston vuosilainaus oli 70 000 ja vuosittainen käyntimäärä 30 000. Väestöä 1995 oli noin 4000 henkeä. (Äyräs 1995, 16.)

8.2.1 Rakennussuojelualoite

Tyrnävän kunnan kunnanhallitus oli jo 4.5.1983 hakenut kirjastohankkeelle kouluhallituksen hyväksyntää tehtyään samana vuonna rakentamistarpeen tutkimuksen ja kunnanvaltuuston hyväksytyä toteuttamisohjelman ensimmäisen vaiheen. Kouluhallitus ei kuitenkaan käsitellyt hakemusta, koska hanke ei lääninhallituksen kiireellisyysjärjestyksen mukaan ollut toteuttamisvuorossa. (TKLP, 11.4.1989.)

Haastatteluilla on haettu kokemustietoa ja asiantuntijatietoa. Lähetin 16.9.2014 postitse haastattelupyynnön kirjjeen Taina Salmenhaaralle ja Arja Pulliselle. Haastattelukysymykset laitoin pyyntöön liitteeksi. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyön liitteenä (liite 2). Taina Salmenhaara otti minuun puhelimitse yhteyttä 17.9.2014. Korkeaan ikäänsä ja eräisiin muihin syihin vedoten hän ei ollut halukas haastatteluun, mutta suhtautui kuitenkin muuten myönteisesti opinnäytetyöhöni.

Sen jälkeen kävin Tyrnävän kirjastossa 17.9.2014 haastattelemassa Arja Pullista. Hän katsoi, ettei pysty vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, koska on työskennellyt Tyrnävän kirjastossa vain 10 vuotta. Kirjastovirkailija Helena Rinnekangas oli osan haastattelutilannetta läsnä, ja hän vastasi joihinkin kysymyksiin. Hän on työskennellyt Tyrnävän kirjastossa vuodesta 1991 alkaen. Haastattelu kesti noin 1 tunnin. Sain Tyrnävän kirjastosta vinkin haastatella sähköpostitse Tyrnävän entistä kunnanjohtajaa, kansanedustaja Tapani Töllä, koska häneltä saisi hyvin tietoa ja hän on kiinnostunut kirjastosta ja myös historiasta. Lähetin haastattelupyynnön kysymyksineen sähköpostitse 17.9., ja Tapani Töllä vastasi 22.9.2014. Sain Tyrnävän kirjastosta myös vinkin pyytää haastattelua

Mirjam Lehtiaholta, joka oli Tyrnävän kirjaston johtajana silloin, kun kirjasto siirtyi vanhaan myllyyn. Lähetin haastattelupyynnön kysymyksineen postitse 18.9.2014. Mirjam Lehtiaho suostui, ja haastattelu pidettiin 3.10.2014 Oulun kaupunginkirjaston pääkirjastolla. Se kesti kaiken kaikkiaan noin 2,5 tuntia. Haastateltavat suhtautuivat haastatteluihin myönteisesti eikä muitakaan ongelmia ilmennyt. Minulla oli välineinä vain lehtiö ja kynä. Kysymykset olivat asiakysymyksiä, joita haastateltavat olivat pohtineet etukäteen, josta syystä en katso nauhurin käyttämättömyyden vähentäneen haastattelujen luotettavuutta.

Uuden kirjastotalon rakentaminen Tyrnävälle oli lääninhallituksen kiireellisyysjärjestyksen mukaan ajankohtainen vuonna 1992. Kunnanhallitus oli päättänyt kokouksessaan 24.5.1989 asettaa työryhmän hoitamaan kirjastohanketta. Työryhmä oli kokoontunut useita kertoja pääasiallisena tehtävänäään valmistella rakennuspaikan valintaa ja tarkistaa aikoinaan laadittua huonetilaohjelmaa. (TVP, 16.1.1990.) Tyrnävän Osuusmeijerin hallitus oli kirjeellään 2.7.1990 tarjonnut vanhaa meijerialuetta rakennuksineen Tyrnävän kunnalle 3,1 miljoonan markan hintaan. Kunnassa kattorajana pidettiin 2 miljoonan markan hintaa. Kunnan tulisi saada valtionosuutta vähintään 30 prosenttia kustannuksista. Valtionosuutta haettaisiin koko alueen säilytettäväksi tarkoitettujen rakennusten, myllyn, hallintorakennuksen ja alkuperäisen meijerirakennuksen hankintaan. Tyrnävän Osuusmeijerin tarjous esiteltäisiin valtuustolle kauppahinnan määrittelyä varten. Kunnanhallituksessa esitys oli hyväksytty yksimielisesti 11.7.1990, ja kunnanvaltuusto hyväksyi kunnanhallituksen esityksen sellaisenaan paitsi, että pöytäkirjaan merkittiin kolmen valtuutetun mielipide, minkä mukaan Tyrnävän Osuusmeijerille tarjottava kattohinta olisi pitänyt alentaa 1,5 miljoonaan markkaan. (TVP, 8.8.1990.) Kunnanhallituksen ”yksimielistä hyväksyntää” oli edeltänyt kahden kunnanhallituksen jäsenen eroaminen, koska he olivat suuttuneet päätöksestä (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014).

Kirjastolautakunta kävi huhtikuussa 1991 keskustelun myllyrakennuksen saneeraamisesta kirjastoksi käytyään ensin tutustumiskäynnillä myllyssä. Vuonna 1919 rakennettu mylly on kulttuurihistoriallisesti arvokas teollisuuskiinteistö, jonka kaltaisia rakennuksia on vähän Oulun läänin maalaiskunnissa. Valtionavustus, 30 prosenttia kauppahinnasta, saataisiin vain, jos myllyyn tulee kunnan toimintaa kuten kirjasto. Koulutoimentarkastaja Ulla Kokko oli mukana ja kertoi, että näiltä näkyimiltä Tyrnävä saisi valtion avun kirjaston rakentamiseksi vuonna 1993. Tyrnävän hanke oli hänestä mielenkiintoinen mutta vaativa: myllyrakennus sijaitsee hyvällä paikalla, sen pinta-ala on normin mukainen, mutta ongelmana hankkeessa on toiminnallisuus, koska henkilökuntaa on vain 3–4 henkilöä. Kaksikerroksisessa rakennuksessa on tällöin vaikeaa toimia. Kirjastonjohtaja epäili myös, saako myllystä riittävän käytännöllisen ja lämpimän. Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen vuonna

1990 myllystä tekemän kuntotutkimuksen mukaan ulkoseinät olivat lämmöneristävyydeltään heikkoja ja lisäksi oli paljon ikkunapinta-alaa. Arkkitehti Pentti Myllymäen mukaan tällaiset ongelmat oli ehkä mahdollista ratkaista lisärakentamisella ja ikkunoiden hyvällä laitolalla. Peruskysymys arkkitehdin mukaan oli, kestävätkö perusrakenteet kirjastoksi saneeraamisen. Keskustelun päätös oli, että kirjastolautakunta suhtautuu myönteisesti myllyn kirjastoksi saneeraamiseen. (TKLP, 15.4.1991.)

Ympäristöministeriö oli 20.5.1991 antanut päätöksensä 600 000 markan avustuksesta edellyttäen, että tiloilla olevaan myllyrakennukseen tulee kirjasto. Myllyrakennuksen kunnosta oli tehty kaksi selvitystä. Niiden perusteella kirjastorakentaminen oli todettu mahdolliseksi. Kunnanvaltuusto hyväksyi kaupan. Kuntasuunnitelmassa kirjastorakentaminen ajoittuisi vuodelle 1992. Yksi valtuuteista jätti merkittäväksi kirjallisena eriävän mielipiteen pöytäkirjaan. Hän ilmaisi vastustavansa meijerin alueen ostamista kirjaston paikaksi, koska kirjastohanke tulisi 4,15 miljoonaa markkaa kalliimmaksi kuin uusi kirjasto jo valitulle paikalle rakennettuna. Hän piti ”suurimmalta osaltaan rakennuskelvotonta maata” olevan tontin hintaa liian korkeana. Lisäksi myllyyn rakennettava kirjasto aiheuttaisi kymmenkertaiset lämmityskustannukset uuteen rakennukseen verrattuna. (TVP, 4.9.1991.) Alustava kustannusarvio oli 5,4 miljoonaa markkaa (TVP, 26.9.1991). Valtio hyväksyi rakentamisen. ”Kirjaston kannalta merkittävin tapahtuma oli kirjaston toteuttamisohjelma I vaiheen hyväksyminen opetushallituksessa 24.10.1991. Vanha myllyrakennus muutetaan kunnan pääkirjaston kirjastotiloiksi, josta valtion osuuteen oikeuttava hyötypinta-ala on enintään 420 m².” (Tyrnävän kirjastolautakunnan toimintakertomus vuodelta 1991.) Tavoitteena rakentamistyöhön ryhtymiseen oli kesäkuu 1993 (TVP, 7.6.1993).

KUVA 3 Tyrvävän Myllykirjasto (Eeva-Liisa Matinoli, 16.10.2014)

Tyrvävä on ”kauhean kotiseutuhenkkinen”. Jos esiintymässä oli tyrnäväläinen, tuli tilaisuuteen paljon ihmisiä. Jos järjestettiin vaikka tasokas musiikkitapahtuma ilman tyrnäväläisiä esiintyjä, ei tilaisuuteen tullut paljon ketään. Tällainen vanhakantaisuus saattoi vaikuttaa myös palveluun joidenkin ihmisten pitäessä itseään oikeutettuina erityiskohteluun. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.) Kotiseutuhenkisyydellä, joka Tyrvävän kirjaston historiassa on ilmennyt myös kotiseutukokoelmien keräämisenä alkaen vuodesta 1955, on todennäköisesti ollut vaikutusta siinä, että kirjaston rakentaminen vanhaan myllyyn lopulta hyväksyttiin.

Tapani Tölli oli Tyrvävän kunnanjohtajana niinä vuosina, kun ajatusta uusista kirjastotiloista alettiin kehittää. Tyrvävä tarvitsi uudet tilat kirjastolle. Vanhat tilat olivat auttamattoman ahtaat. Tiloja mietittiin. Idea vanhan myllyn kunnostamiseksi kirjastoksi kypsyi vähitellen. Merkittävä tekijä oli, että meijerialue oli luokiteltu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi ympäristöksi. Yksi merkittävä tekijä oli, että ympäristöministeriö myönsi avustusta alueen ostamiseen sillä ehdolla, että myllyyn rakennetaan kirjasto. Lääninhallitus suhtautui hankkeeseen hyvin myötämielisesti. Kunnassa oli aluksi vain muutama, jotka olivat asiasta innostuneita. Hanke vaati kypsyttelyä. Valtuusto piti ylimääräisen seminaarikokouksenkin, jossa punnittiin hankkeen etuja ja haittoja. Vähitellen innostus kasvoi ja valtuusto oli yhtä lukuun ottamatta yksimielinen. Epäilyksiäkin oli, mutta päätökseen sitouduttiin myös siksi, koska valtiovallan asenteellinen tuki oli hyvä. Nähtiin, että hanke onnistuessaan on suuri mahdollisuus. Kun hankkeen suunnitelmat esiteltiin valtuustolle, nähtiin, että lopputulos voi olla

upea. Kirjaston henkilökunnasta (esim. kirjaston johtaja) osa vastusti hanketta, jopa aktiivisesti perustellen sillä, että tilat olivat useammassa kerroksessa. Myönteiseen päätökseen vaikutti myös se, että hankkeeseen saatiin normaali kirjaston rakentamisen valtioapu. (Tölli, sähköpostihaastattelu 22.9.2014.) Ilman valtionapua hankkeen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista. Tyrnävän paloaseman kirjastossa joka paikka oli täynnä kirjoja, siellä oli kylmää, sillä patterit menivät välillä kylmiksi, yläkertaan johtavat portaat olivat jyrkät – Tyrnävälle saatiin viime hetken päätös. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.)

Arja Pullinen sanoi, että kaikki kirjaston henkilökunnasta eivät suinkaan olleet pitäneet ajatuksesta sijoittaa kirjasto vanhaan myllyyn, vaan sitä oli epäilty. Epäilijöihin oli kuulunut myös silloinen kirjastonjohtaja Mirjam Lehtiaho. Arja Pullinen sanoi olevansa henkilökohtaisesti tyytyväinen: kaikkea ei tarvitse repiä maan tasalle, vaan vanhaa on hyvä säilyttää. (Pullinen, haastattelu 17.9.2014.) Mirjam Lehtiaho sanoi henkilökunnan alussa suhtautuneen epäluuloisesti. Myllyssä käytiin katsomassa tiloja: pikkuisessa montussa oli vettä lattialla, rakennuksessa oli hirveän iso muuri ja sen vieressä piippu, ja sisällä oli höyrykone, koska rakennuksessa oli ollut myös saha. Vierailijat menivät kapeita tikkaita ylös ja sisään luukusta ja olivat palatessaan aivan jauhunpölyssä. Mirjam Lehtiaho sanoi olleensa aika äskettäin Lahdessa kuuntelemassa kirjastorakentamisesta Anneli Äyrästä. Myllyssä oli ”niin hirveästi sellaista, mikä ei sopinut”. Palvelu parani uudessa kirjastossa. Myllykirjasto oli kokonaan uusi kirjasto. Atk:hon siirtyminen ja rakentaminen tapahtuivat yhtä aikaa, joten henkilökunta joutui lujille: piti siirtää 30 000 kirjaa ja musiikki rekisteriin ja laittaa aineistoon tarrat. Rekisteriä FINTEC:iin ruvettiin tekemään jo paloaseman kirjastossa. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.)

8.2.2 Kirjasto vanhan myllyn ja meijerin tiloissa

Tyrnävän kirjasto haki Suomen kirjastoseuralta kannustusrahaa 30 000 markkaa mikrotietokoneen, CD-ROM:in lukulaitteen, WP-ohjelman sekä joidenkin CD-ROM-levyjen hankkimiseksi Tyrnävän pääkirjastoon. Perusteluissa mainitaan, että Tyrnävän pääkirjasto muuttaa kesällä uuteen kirjastorakennukseen, jossa otetaan käyttöön atk-järjestelmä: mikroverkko, johon kuuluu aluksi 5 miktoa.

Ohjelmistoksi on valittu FINTEC. Kirjastoksi saneerataan parhaillaan vanhaa kulttuurihistoriallisesti arvokasta myllyrakennusta. EKA-kustannuksiin myönnetty raha ei riitä kuin pieneltä osin peittämään atk-järjestelmästä aiheutuneet kustannukset, joten anomme kannustusrahaa. Koululaiset käyttävät Tyrnävällä paljon kirjastoa esitelmien ja ryhmätöi-

den tekemiseen, koska koulun kirjasto on pieni. Asukasluku on kunnassa jatkuvasti kohonnut. Täällä on myös paljon aikuisopiskelijoita, jotka tarvitsisivat em. laitteita. (Lehtiaho, kirje 9.3.1994.)

Ihmiset olivat olleet kauhuissaan ja päivitelleet, ette kai te nyt sinne tee sitä. Mukulakivikadusta oli myös valitettu. Kirjastossa oli alun perin se puute, että hyllytilaa oli liian vähän, vaikka kirjamäärä asukasta kohden oli Tyrnävällä pienempi kuin yleensä. Hyllyjä lisättiin, vaikkakin eri toimittajalta tilattuna – alkuperäisellä oli ilmeisesti ollut erimielisyyksiä arkkitehtien kanssa, sillä siellä ei tilausta otettu vastaan. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.) Joku asiakkaista oli pitänyt ajatusta kirjastosta vanhassa myllyssä niin sopimattomana, ettei ollut aikonut sinne jalallaan astua – eikä sitten ollut sitä tehnyt, kun kerran oli niin sanonut. Haastattelutilanteeseen osallistui joidenkin kysymysten kohdalla myös kirjastovirkailija Helena Rinnekangas, joka sanoi asiakkaiden olleen tyytyväisiä, varsinkin sellaisten ihmisten, jotka olivat käyneet myllyssä: vanhat ihmiset kertoivat, millaista myllyssä oli sen toimiessa ollut. Kirjastossa oli käynyt ”mahdoton määrä vierailijoita”, ulkomaisia arkkitehtejä, kirjastoa on esitelty espanjan- ja japaninkielisissä lehdissä ja se on saanut Viisikanta-palkinnon. (Pullinen, haastattelu 17.9.2014.) Myös American Library Associationin silloinen presidentti Roberta Stevens on käynyt katsomassa Tyrnävän kirjastoa osallistuessaan Oulun kansallisille kirjastopäiville kesäkuussa 2011 (Kirjastokaista.fi 2011, viitattu 11.11.2014). Hänen ensivaikutelmansa oli, että Myllykirjasto on kaunis, huokuu historiallisuutta ja vastaa hyvin paikallisten tarpeisiin (Kirstinä 2011, viitattu 11.11.2014). Tapani Tölli (sähköpostihaastattelu 22.9.2014) sanoi asiakkailta rakentamisen aikaan olleen epäluuloja. Kun rakennus valmistui, kaikki olivat hyvin innostuneita ja jopa ihastuneita ja ovat edelleen. Vanhan rakennuksen saneeraaminen kirjastoksi ei tullut sen kaltaimmaksi kuin uudisrakennuskaan (Mäkinen 2010, viitattu 11.11.2014).

Uuden kirjaston avajaiset 7.8.1994 olivat iso kansanjuhla, johon koko Tyrnävä kutsuttiin. Se oli historiallinen juhla, koko kunnan juhla. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.) Kirjaston käyttö vilkastui uuden kirjaston myötä. Vuonna 1996 lähes 1700 kuntalaista lainasi kirjaston aineistoa, ja lainoja oli noin 82 000. Uusin tulokas kirjastossa oli Internet. Sen käyttö tapahtui kirjastokorttia vastaan. ”Internet on tarkoitettu asialliseen käyttöön – ei pelikäyttöön, eikä törkeyksien tutkimiseen!” (Tyrnävän kuntatiedote, 16.4.1997.) Vuonna 1987 lainaajia oli ollut 1109 ja lainauksia 57 920, vuonna 1991 vastaavat luvut olivat 1261 ja 66 110. Tiedoista vuodesta 1987 vuoteen 1991 käy ilmi, että Tyrnävän kirjastossa lainauksia / asukas ja kirjoja / asukas oli läänin keskiarvoa vähemmän. Myös käyttömenot asukasta kohden olivat läänin keskiarvoa alemmat. (Tyrnävän kunnan kunnalliskertomus vuodelta 1991, 12.) Elokuussa 2004 Myllykirjaston 10-vuotispäiviä juhlittiin taas koko kunnan voimin (Kirjastolehti 2004, viitattu 10.11.2014).

Vuonna 2001 tapahtunut kuntaliitos Temmeksen kanssa vaikuttaa, sillä nyt Tyrnävällä on lähikirjastokin. Myös Temmeksellä tarvitaan kirjastoa. (Pullinen, haastattelu 17.9.2014.) Tapani Töllin (sähköpostihaastattelu 22.9.2014) mukaan Tyrnävän kirjasto on kehittynyt pienestä lainakirjastosta monipuoliseksi tietopalveluyksiköksi, jonka valikoima on ajankohtainen ja monipuolinen. Kirjastoon liittyy vahvasti myös muu kulttuuri. Erinomaisen lisän tuovat säännölliset taidenäyttelyt. Erityistä merkitystä Tyrnävällä on ollut osaavalla henkilökunnalla, uskollisilla asiakkailla ja hyvillä aukioloajoilla.

Suurimmat muutokset, mitä Tyrnävän kirjastossa koskaan on tapahtunut, olivat 1990-luvulla. Tyrnävän väkiluku kasvoi, kun Murto kaavoitettiin. Tosin osa heistä käyttää Kempeleen kirjastoa. Muhoksella oli kirjastoauto ja he olivat myymässä Tyrnävälle aikaa, että se kiertäisi myös Murrossa. Valtuustossa asiaa ei kuitenkaan hyväksytty. Kasvavassa kunnassa piti rakentaa kouluja ja kirjasto, ja Temmes liittyi Tyrnävään. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.)

KUVA 4 Tyrnävän Myllykirjasto sisältä, 1. kerros (Eeva-Liisa Matinoli, 16.10.2014)

KUVA 5 Tyrnävän Myllykirjasto sisältä, 2. kerros (Eeva-Liisa Matinoli, 16.10.2014)

Vuonna 2010 kirjasto sai lisätilaa käyttöönsä vuonna 1906 valmistuneesta meijeristä, joka ennen remonttia oli toiminut kunnan varastorakennuksena: meijeriin siirrettiin kirjaston lehtisali ja asiakkaiden käytössä olevat tietokoneet, ja myllyn ja meijerin väliin rakennettiin yhdyskäytävä (Oulun kaupunki 2013, viitattu 11.11.2014).

KUVA 6 Lehtisali (Eeva-Liisa Matinoli, 16.10.2014)

Myllykirjaston lainausmäärät ovat lisääntyneet vuoteen 2010 asti, mutta vuonna 2013 vähän laskeneet. Tyrnävällä lainausluvut asukasta kohden ovat alle 20:n. Taulukossa 8 näkyy kehitys vuodesta 1995 vuoteen 2013. Vuonna 1995 asukasluku oli 4083 (Yleisen kirjaston toimintatilasto Vuosi 1995).

TAULUKKO 8. Tilastotietoja Tyrnävän kirjastolaitoksesta 1995–2013 (Yleisen kirjaston toimintatieto Vuosi 1995; Rinnekangas; Kirjastot.fi 2014, viitattu 5.11.2014)

	1995	2000		2005	2010	2013
Kirjoja	31163	34804		47268	46738	46960
Aika- kauslehtiä	85	108		100	147	103
AV-ain.	7241	4378	Muuta ain.	5468	6419	6897
Lainaa- jia,	1783	1725		2409	2394	2385
joista < 15- vuotiaita	500	381				
Lainoja	80164	79895		110706	121642	120467
Asukasluku	4083	4273		5616	6320	6613
Lainaus yht. / asukas	19,6	18,70		19,71	19,25	18,22
Avoinna tuntia viikossa	33	36	Avoinna tuntia vuodessa	2973	2630	2633
Muita palve- lupaikkoja	1	3		1 sivukirj.	1 sivukirj.	1 sivukirj.

8.3 Outi-kirjastoyhteistyö ja tulevaisuuden haasteet

Kirjastotyön sisällössä suurin muutos on tapahtunut viimeisellä vuosikymmenellä. Suurin yksittäinen muutos on ollut Outi-kirjastoihin liittyminen vuoden 2004 alussa. Se antaa tukea, sillä isolta kimpalta, isosta porukasta, saa vertaistukea. Oulun kaupunginkirjaston liittyminen Outi-kirjastoihin helpottaa ohjelmisto- yms. asioissa, järjestämisissä ja sopimuksissa. Tyrnävältä lähtee aineistoa kaksi kertaa viikossa muihin kirjastoihin ja tulee kaksi kertaa viikossa muista kirjastoista. Järjestelmä antaa muille mahdollisuuden tutustua Tyrnävän aineistoihin. Aineisto seisoi muuten hyllyssä. Yksi ongelma kuitenkin on: uutuudet lähtevät Tyrnävältä, negatiivistakin järjestelmässä Tyrnävän kannalta on. (Pullinen, haastattelu 17.9.2014.)

Murron alue Tyrnävällä on ollut vähän ongelmallinen, koska siellä ei ole kirjastoa, mutta sekä lapset että aikuiset haluavat lukea. Osa käy Kempeleen kirjastossa. Tyrnävä alkoi neljä vuotta sitten ostaa Muhoksen kunnalta kirjastoautopalveluja Murtoon ja Tyrnävän Markkuulle. Arja Pullinen sanoi olevansa kiitollinen päättäjille siitä, että Tyrnävällä on saatu pitää aineistomäärärahat. Hän piti tärkeänä, että palkattaisiin lastenkirjastotyöhön erikoistunut kirjastovirkailija. Kirjasto ennalta ehkäisee sosiaalisia ongelmia yhdessä nuoriso- ja liikuntatoimen kanssa. Kirjasto on kunnan tärkein nähtävyys, ja siitä johtuen rahoitus on saatu hyvin pidettyä. (Pullinen, haastattelu 17.9.2014.) Tapani Töllin (sähköpostihaastattelu 22.9.2014) mukaan tulevaisuus koko kirjastolaitoksessa on haasteellinen, mutta kirjasto kuuluu säilytettäviin peruspalveluihin.

Sähköiset ym. muutokset ovat suuria muutoksia. Internet ja e-kirjat muuttavat toimintaympäristöä. Ihmiset Tyrnävällä olivat innostuneita Internetistä. Mirjam Lehtiaho sanoi itsekin olleensa innostunut. Myllykirjasto oli iso muutos: laajennettu kirjasto on kunnan päänähtävyys. Tyrnävällä on monilapsisia perheitä, jotka käyttävät kirjaston palveluja. Se, etteivät rahat enää ole ”korvamerkittyjä”, on huono asia. Tyrnäväläiset ovat miellyttäviä, mukavia asiakkaita, osa on lukenut paljon ja käy kirjastossa säännöllisesti – ”siistiä porukkaa”. (Lehtiaho, haastattelu 3.10.2014.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tyrnävä on pitkään ollut maatalousvaltainen kunta. Sen kehittämisessä osuustoiminnalla on ollut suuri merkitys. Kirjaston alkuna oli eräiden sivistyksestä kiinnostuneiden ihmisten harrastuneisuus. He käyttivät omia talojansa kirjakokoelmien säilytys- ja lainauspaikkoina. Toiminta oli yhdistysluonteista ja perustui vapaaehtoisuuteen. Lukuyhtiö perustettiin Tyrnävällä vuonna 1866. Lainaajilta perittiin lukurahaa. Lukurahasta valitettiin, ja se poistettiin todennäköisesti vuonna 1884.

Tyrnävän kirjaston perustamisvuotena pidetään vuotta 1871, koska lainaustoiminta alkoi silloin. Toiminta oli pitkään epävarmalla pohjalla, sillä kirjaston toiminta perustui satunnaisesti saataviin varoihin. Lukurahan poistamista voidaan pitää yhtenä askeleena kohti yleistä kirjastoa. Vuonna 1895 kunnankokous päätti, että kunnan koiraverorahat annetaan kirjastolle. Rahasta oli puutetta, mutta Tyrnävällä kerättiin tarpeen vaatiessa rahaa järjestämällä iltamia ja arpajaisia. Kantakirjaston johtokunta päätti, että Tyrnävän kirjasto liitetään Kansanvalistusseuran jäseneksi vuoden 1913 alusta alkaen. Kirjastotoiminta ei ole missään vaiheessa kokonaan loppunut, sillä uuden kirjaston perustamisesta ei asiakirjoissa eikä muissa lähteissä ole tietoja. Myöhemmin kirjaston paikaksi vakiintui kirkonkylän kansakoulu, jossa sitä hoitivat kansakoulunopettajat. Kirjasto toimi myös Lukkarilassa ja postiasemalla, jossa postinhoitaja oli kirjastonhoitajana. Tilat ovat usein olleet vaatimatomat ja puutteelliset. Sivukylien kirjastopalveluiden järjestäminen oli jatkuvasti esillä. Uusia lainausasemia perustettiin usein.

Kirjaston toiminta alkoi saada vakiintuneempia muotoja, kun kirjasto sai vuonna 1953 tilat paloaseman yläkerrasta. Tyrnävän maatalousvaltaisuus näkyy kehityksessä. Maaseudulla asuvat ihmiset tarvitsevat tietokirjallisuutta mutta myös kaunokirjallisuutta mielensä virkistykseksi. Tyrnävän kirjastossa pyrittiin 1950-luvulla laajennettuun kirjastotoimintaan opintokerhojen ja niiden yhteydessä toteutettavan esitelmätoiminnan avulla. Valtiovalta suhtautui tähän toimintaan hyvin myönteisesti. Kun se hiipui, kehoitettiin kirjastoa pyrkimään sen henkiin herättämiseen.

Kirjasto pyrki toimimaan Tyrnävän asukkaiden hyväksi järjestämällä opintokerhotoimintaa ja esitelmätilaisuuksia. Se pyrki yhteistyöhön yhteiskoulun kanssa. Myös satutunteja pidettiin. Lainausasemia, piirikirjastoja tai siirtokokoelmia pidettiin yllä eri puolilla kuntaa. Tyrnävälläkin kirjastomäärärahat lisääntyivät vuoden 1961 kirjastolain seurauksena. Kirjastoon saatiin pätevyysvaatimukset täyt-

täviä kirjastonhoitajia. 1970-luvulla siirtokokoelmien käyttö väheni tai jopa loppui kokonaan. Kirjastolautakunta lakkautti osan ja myöhemmin 1980-luvulla vielä loputkin niin, että Tyrnävälle jäi vain pääkirjasto ja yksi siirtokokoelma vanhainkodille. Kunnan väkiluku nousi, lainaus lisääntyi huomattavasti, mutta kirjasto toimi edelleen ahtaissa ja puutteellisissa tiloissa paloaseman toisessa kerroksessa. Tyrnävän kirjaston määrärahat jäivät 1980-luvulla selvästi jälkeen Oulun läänin kuntien keskiarvosta ja maan keskiarvosta.

Paloaseman tilat olivat ahtaat ja kapeat kierreportaat tekivät osalle asiakkaista mahdottomaksi päästä kirjastoon. Lisäksi tilat olivat ajoittain kylmät. Henkilöstön tilat olivat puutteelliset. Uuden kirjastorakennuksen tarpeesta oli kunnassa keskusteltu jo 1980-luvun alusta. Päätöksentekoprosessit ja asioiden käyminen eri kunnan- ja valtionhallinnon viranomaisissa vie aikaa. Kuntien mahdollisuudet itse rahoittaa kirjastotaloja ovat rajalliset. Pienen kunnan on suuria kuntia vaikeampi rahoittaa tällaisia suuria hankkeita itse, varsinkin kun, kuten Tyrnävän kohdalla, kasvavalla kunnalla oli myös muita suuria hankkeita. Kirjastoa ei katsottu voitavan rakentaa muuten kuin valtion avustamana. Kirjastorakentamiseen käytettävissä olevat valtion resurssit olivat kuitenkin 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa niukat, ja tarpeita oli paljon. Tyrnävä joutui odottamaan vuoroaan, sillä Oulun läänissä oli muitakin kuntia odottamassa kirjastorakentamispäätöstä. Uudet kirjastotilat tarvittiin ja rahat rakentamiseen saatiin. Kun sitten alkoi tapahtua, tapahtui kerralla paljon.

Aika 1950-luvulta Myllykirjaston perustamiseen oli kirjastohenkilöstön puurtamista ahtaissa ja puutteellisissa toimitiloissa. Vuoden 1961 kirjastolain vaikutuksesta valtionapu kuitenkin kolminkertaisui. Tyrnävän kirjastolaitoksen kehitys on aina 1990-luvulle ollut palvelujen vähittäistä paranemista. Mitään mullistavaa ei ole vuosikymmeniin tapahtunut. Tyrnävän kirjastopalveluissa alkoi uusi luku, kun Myllykirjasto aloitti toimintansa. Vanhan myllyn saneeraaminen kirjastoksi ja atk:hon siirtyminen tapahtuivat Tyrnävällä yhtäaikaaisesti. Palvelujen parantuessa lainaaminen lisääntyi ja kävijöitä oli aikaisempaa enemmän. Lainaja- ja lainausmäärät ovat kuitenkin kääntyneet 2000-luvulla hienoiseen laskuun. Toiminta monipuolistui. Uudessa kirjastossa oli tilaa musiikinkuunteluun. Kirjastossa järjestetään kulttuuritilaisuuksia ja pidetään taidenäyttelyjä. Näin suurten muutosten yhtäaikaisuudessa Tyrnävän kirjaston kehitys varmaankin poikkeaa useimmista kirjastoista Suomessa.

Tyrnävän kirjasto on nyt kunnan päänähtävyys. Sitä on ihailtu ja käyty katsomassa ulkomailtakin. Kirjastolle tästä on ollut se hyöty, että siihen on oltu valmiimpia käyttämään rahaa aiempaa auliimmin, joten kirjasto on saanut rahaa aineistoihin. Kirjastojen tulevaisuus Suomessa vaikuttaa epävarmalta. Tyrnävällä kirjastorakentaminen oli toisaalta pakon sanelemaa, sillä toimintaa olisi ollut

hyvin vaikeaa jatkaa vanhalla paloasemalla. Vanhan myllyn saneeraaminen kirjastoksi ei tullut maksamaan uutta kirjastorakennusta enempää. Jälkeenpäin ajateltuna Tyrnävän päätös saneerata vanha mylly kirjastoksi osoittautui hyväksi päätökseksi. Päätös syntyi monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta, ja se vaati kypsyttelyä. Epäilijöitä oli Tyrnävällä paljon enemmän kuin innostuneita, mutta päätös saatiin aikaan. Kiinnostus kirjastoa kohtaan on ollut suurempaa kuin Tyrnävällä koskaan olisi osattu odottaa.

10 POHDINTA

Tyrnävän kirjastolaitoksen historia on ollut tutkimustehtävänä antoisa ja mielenkiintoinen. Työn aikataulu on ollut välissä olleen kesäloman takia väljä. Aloituseminaari oli huhtikuun puolivälissä. Olin heinä-elokuussa 4,5 viikkoa kesätyöntekijänä Oulun kaupunginkirjaston pääkirjastossa. Kirjoitin jonkin verran alkuluvuista työssä ollessani, sillä työpäiväni olivat 6-tuntisia ja aamuvuoroina saattoi hyvin jäädä kirjastoon pariksi kolmeksi tunniksi perehtymään yleisten kirjastojen historiaan.

En ole opiskellut historiaa. Pitäisin itse opinnäytetyötäni maallikon tekemänä historian tutkimuksena. Työn alussa yleisten kirjastojen historiaa oli vähän vaikeaa hahmottaa kokonaisuutena, mistä johtuen työn rajauksissa oli ongelmia. Tässä vaiheessa jouduin karsimaan tekstiäni, jotta opinnäytetyöni ei paisuisi kohtuuttomasti, vaan kehityksestä ja niihin vaikuttaneista tekijöistä olennaiset asiat nousisivat esiin. Suomen yleisten kirjastojen kehitykseen vaikuttaneet tekijät ovat vaikuttaneet myös Tyrnävän kirjaston kehityksessä. Yleisten tekijöiden lisäksi ovat vaikuttaneet paikalliset tekijät. Suurta apua minulle on ollut siitä, että minulla on ollut käytössäni Tyrnävästä vuonna 2005 ilmestynyt paikallishistoria.

Asiakirjalähteitä oli käytettävissä runsaasti. Asiakirjoihin perehtyminen Tyrnävän kirjastossa ja Tyrnävän kunnantalolla on ollut mielenkiintoista. Myös Tyrnävän kirjaston varhaisvaiheista löytyi tietoja, mutta asiakirjoissa on aukkoja. Löytyvän aineiston avulla oli kuitenkin mahdollista tutkia Tyrnävän kirjaston vaiheita, sillä vaikka kantakirjaston pöytäkirjoissa oli useiden vuosien aukkoja, oli noilta vuosilta kuitenkin käytettävissä vuosi- ja tilikertomuksia ja toimintakertomuksia. Käsinkirjotettuja asiakirjoja ei ollut vaikeaa lukea, sillä vain silloin tällöin en saanut joistakin sanoista selvää.

Olen oppinut tiedonhakuja ja kokonaisuuksien hahmottamista. Olen asiakirjoja lukiessani samalla perehtynyt kunnalliseen päätöksentekoon. Siitä saatava kuva syvenee, kun konkreettisesti näkee, kuinka monivaiheisia päätöksentekoprosessit yhteiskunnassamme ovat. Kaiken kaikkiaan arkistolähteitä oli käytettävissä hyvin paljon. Materiaalin runsaudesta johtuen jouduin asiakirjoja läpikäydessäni jatkuvasti pohtimaan eri asioiden merkityksellisyyttä. Pidin kuitenkin mielessäni sen, että tehtäväni on pyrkiä saamaan vastaukset tutkimuskysymyksiini. Tarkastelunäkökulmani oli kirjaston sijainti. Kirjaston sijainti asettaa kirjaston toiminnalle tietynlaiset puitteet. Sijainti vaikuttaa palveluun: ”hyvällä paikalla” sijaitsevaan kirjastoon on helpompi löytää kuin syrjässä sijaitsevaan, ja kirjaston tilat vaikuttavat palveluihin ja viihtyvyyteen.

Tyrnävä on maalaispaikkakunta, joten merkittävänä tapahtumina olen pitänyt sellaisia palveluissa tai toimintamalleissa tapahtuneita muutoksia, joilla voi ajatella olevan vaikutusta ja arvoa maaseudun, tässä tapauksessa Tyrnävän, eri-ikäisille asukkaille. Sysäys toiminnan muutokseen on joskus tullut paikalliselta tasolta, kuten silloin kun päätettiin perustaa kotiseutuosasto. Joskus taas vaikuttavana tekijänä on ollut valtio pitäessään jotakin toimintaa, kuten Tyrnävällä esitelmätoimintaa, hyvin suotavana laajennettuna kirjastotoimintana. Olen tutkimuksessani pyrkinyt esittämään asiat kronologisesti, vaikka se ei aina ole ollut helppoa materiaalin moniaineisuuden ja osittaisten risitiiritaisuuksien takia. Aikajärjestys tuo esitykseen selkeyttä ja helpottaa lukemista.

Olen käyttänyt asiakirjalähteinä pääasiassa kantakirjaston johtokunnan, kirjastolautakunnan ja kunnanvaltuuston kokouksien pöytäkirjoja. Nämä lähteet ovat ”kovia”. Lähteitä lukemalla olen pyrkinyt hahmottelemaan Tyrnävän kirjastolaitoksen kehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Lähde puhuu, kun siltä kysytään jotakin, kuten Kalela edellä sanoo (luku 2.3.1). Haastattelujen avulla olen saanut asioista myös muistitietoa, näkökulmia ja mielipiteitä. Nämä ovat ”pehmeää” tietoa. Usean menetelmän käyttäminen lisää tutkimuksen validiutta. Aineistoja tulkitessani olen pyrkinyt hahmotamaan kehitystä kokonaisuutena, mutta myös kiinnittämään huomiota joihinkin yksityiskohtiin, jotka tuovat lisävalaistusta kirjaston toiminnan kehittymiselle. Yhteistyö tilaajan kanssa on sujunut hyvin. Olen saanut Tyrnävän kirjastossa tukea ja myös hyviä neuvoja mahdollisista henkilöistä, joiden haastattelu toisi tutkimuskysymyksiini lisävalaistusta. Katson saaneeni tutkimuskysymyksistäni vastauksen erityisesti viimeiseen, Myllykirjaston syntymistä koskevaan.

Haastattelut toivat paljon kokemuksellista tietoa ja asiantuntijätietoa. Haastattelukysymykset pyrin saamaan selkeiksi ja ytimekkäiksi niin, että saisin kohtuullisen vähäisellä määrällä kysymyksiä mahdollisimman paljon tietoa. Katson onnistuneeni tässä hyvin. En kuitenkaan ollut huomannut, että kysymys 1 ja kysymys 6 ovat osittain päällekkäisiä. Yli 30 vuotta Tyrnävän kirjastossa työskennelleen henkilön haastattelu olisi ollut kiinnostavaa saada, mutta siinä en onnistunut, sillä kyseinen henkilö ei ollut haastateltavissa.

Kantakirjaston pöytäkirjoja tutkiessani kiinnittyi huomioni kirjalaintoihin. Monet johtokunnan kokouksista olivat kirjanvalintakokouksia. Yksi tutkimuskohde voisi olla, miten kirjastotarkastajien ja Kansanvalistusseuran suositukset ja Arvosteleva kirjaluetelo ovat olleet vaikuttamassa kirja- ja lehtivalintoihin ja miten tarjonnan lisääntyminen ja resurssit vaikuttavat. Tyrnävän kirjaston talouden kehittyminen voisi olla myös yksi jatkotutkimusaihe, sillä kunnalta saatu rahoitus on ainakin

1980-luvulla selvästi jäänyt jälkeen Oulun läänin kuntien myöntämästä rahoituksesta. Yksi mahdollinen jatkotutkimusaihe voisi olla Temmeksen kirjasto. Temmeksen kirjasto on kuntaliitoksen myötä muuttunut kunnan pääkirjastosta lähikirjastoksi. Voisi tutkia sitä, miten palvelut ovat muuttuneet tai sitä, miten asiakkaat ovat ottaneet muutoksen vastaan. Tyrnävän kirjaston Muhoksen kunnalta osattamat kirjastoautopalvelut voisi myös olla jatkotutkimusaihe. Voisi tutkia sekä käyttäjiä että käyttäjätyytyväisyyttä. Tyrnävän Myllykirjastosta on kirjoitettu paljon, joten yksi mahdollinen tutkimusaihe on lehti- ja muiden mahdollisten kirjoitusten analysointi.

Lopuksi tahtoisin lainata runovihkosesta Runoja kirjaston innoittamana (22, 28) kahta runoa, jotka kuvaavat Tyrnävän perinteisiin sitoutumista ja eteenpäin kurottamista ja tulevaisuudenuskoa. Ne tulevat esiin myös Tyrnävän kirjaston vaiheissa: kotiseutuhenkisyys on ollut voimakasta, mutta toisaalta ”uusille tulille” on oltu avoimia ja rohkeasti uskallettu tarttua epävarmoilta vaikuttaviin vaihtoehtoihin.

Olen tyytyväinen, että minulla on ollut eilinen. Olen onnellinen, että minulla on tämä päivä. Olen iloinen, että minulla on vapaa isänmaa. Olen iloinen, että minulla on perhe ja ystäviä. Olen iloinen, että minulla on koti Tyrnävällä. (nimimerkki ToJu)

Kirjoitan, sillä: Tahdon jatkuvan tyrnäväläisen sopeutuvuuden elämään. Tahdon jatkuvan tyrnäväläisen hymyn toisilleen. Tahdon jatkuvan tyrnäväläisen, hyväksyvän suhteen uuteen ihmiseen. Tahdon jatkuvan tyrnäväläisen paremman elämän. Tahdon alkavan hyväksynnän uusille ajatuksille. (nimimerkki ToJu)

LÄHTEET

Alanko, A. 2006. Kyläkirjasto maalaiskansan valistajana. *Hiidenkivi* 13 (3), 15–17.

Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uud. p. Tampere: Vastapaino.

Eskola, E. 1999. Kirjastotoiminta vakiintuu – kirjasto harrastuksena. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 115–146.

Henriksson, K.-E. 1946. Juho Pynnisen herätysshuudon satavuotismuisto. Teoksessa Suomen kirjastoseura (toim.) *Pynnisen perintö. Kirjastoliikkeemme varhaishistoriaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 7–41.

Hietala, M. 1999. Kirjastojen perustaminen: Historiallista taustaa. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 9–28.

Hietala, M. 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino, 15–28.

Häkli, E. 1991. Lukemisen historia. Suomalaiset – kirjan kansa? Teoksessa M. Kivelä (toim.) *Kirja Suomessa 500 vuotta*. Helsinki: Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatuimikunta, 33–41.

Järvelin, I. 1999. 1950-luku: Kehityksen vuosikymmen. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) *Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 147–162.

Kalela, J. 2002. *Historiantutkimus ja historia*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, J. 2001. *Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia*. Teoksessa J. Kalela & I. Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia. Tietolipas 177*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 11–25.

Kananen, J. 2008. *Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kannila, H. 1946. Edelläkävijä. Reginakoulun kirjasto Anjalassa. Teoksessa Suomen kirjastoseura (toim.) Pynnisen perintö. Kirjastoliikkeemme varhaishistoriaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 76–101.

Karjalainen, M. 1977. Kansankirjastojen kehitys Suomessa vuosina 1802–1906. [Helsinki]: Kirjastopalvelu Oy.

Katajala, K. 1990. Historiikinkirjoittajan opas. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kirjastokaista.fi. 2011. President of the ALA Roberta Stevens interviewed. Viitattu 11.11.2014, <http://www.kirjastokaista.fi/president-of-the-ala-roberta-stevens-interviewed/>.

Kirjastolehti 2004. Tyrnävän Myllykirjasto täytti 10 vuotta. Viitattu 10.11.2014, <https://archive.today/l23lY>

Kirjastot.fi 2014. Tilastohaku. Viitattu 5.11.2014, <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/tilastohaku.aspx>.

Kirstinä, A. 2011. Ikimuistoinen vierailu. Viitattu 11.11.2014, http://www.rantalakeus.fi/edoris?tem=rl_lsearch&search_iddoc=5322145.

Kuusanmäki, J. 1994. Kunnalliset asiakirjat. Teoksessa E. Orrman & E. Pispala (toim.) Suomen historian asiakirjalähteet. Helsinki: Kansallisarkisto ja WSOY, 215–227.

Laitinen, K. 1991. Vanha kirja. Kirjan puoli vuosituhatta. Teoksessa M. Kivelä (toim.) Kirja Suomessa 500 vuotta. Helsinki: Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatoimikunta, 19–26.

Lehtiaho, M. 1994. Kirjastotoimenjohtaja. Tyrnävän pääkirjasto. Kirje Suomen kirjastoseuralle 9.3.1994. Tyrnävän kunnan arkisto. Tyrnävä.

Lehtiaho, M. 2014. Kirjastotoimenjohtaja. Tyrnävän pääkirjasto. Haastattelu 3.10.2014. Tekijän hallussa.

Matinolli, K. & Asunmaa, M. 2005. Merestä noussut maa. Tyrnävä 1800–2000. Tyrnävä: Tyrnävän kunta.

Mäkinen, I. 1999. Heittämällä tulevaisuuteen: Kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 163–214.

Mäkinen, I. 2009b. 1800-luvun alkupuoli: Kohti kansankirjastoja. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 73–135.

Mäkinen, I. 2009d. Kirjasto fennomaanien kansansivistysohjelmassa. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 151–213.

Mäkinen, I. 2009a. Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: Yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 13–72.

Mäkinen, I. 2009e. Kirjastot ja venäläistämismuutokset. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 214–222.

Mäkinen, I. 2009c. Pitäjänkirjastojen läpimurto. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 136–150.

Mäkinen, P. 2010. Meijerialue muistuttaa Tyrnävän historiasta. Viitattu 11.11.2014, <http://www.projektuutiset.fi/fi/artikkelit/tyrnavan-kirjasto>.

Okko, M. 1991. Kirjastolaitos. Kansankirjastojen synty. Teoksessa M. Kivelä (toim.) Kirja Suomessa 500 vuotta. Helsinki: Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatuimikunta, 83–93.

Onnela, S. & Orrman, E. 1994. Lääninhallinnon ja muun valtionhallinnon arkistot. Teoksessa E. Orrman & E. Pispala (toim.) Suomen historian asiakirjalähteet. Helsinki: Kansallisarkisto ja WSOY, 129–143.

Oulun kaupunki 2013. OUTI – kirjastojen toimintakertomus 2012. Viitattu 11.11.2014, http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=b81f40e3-b316-414c-95c7-7eb9d9efa1d4&groupId=78400.

Pullinen, A. 2014. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja. Tyrnävän pääkirjasto. Haastattelu 17.9.2014. Tekijän hallussa.

Pynninen, J. 1946. Pitäjän-kirjastosta, muutamia sanoja. Teoksessa Suomen kirjastoseura (toim.) Pynnisen perintö. Kirjastoliikkeen varhaishistoriaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 41–54.

Ranta, K. 1959. Johtaja. Valtion kirjastotoimisto. Kirje Tyrnävän kirjastolle. 30.9.1959. Tyrnävän kunnan arkisto. Tyrnävä.

Rekisteri-ilmoitus. 1913. Tyrnävä.

Rinne kangas, H. (ei julkaisuvuotta). Tilastoluonnos. Tyrnävän kunnan arkisto.

Runoja kirjaston innoittamana. (ei julkaisuvuotta). (ei julkaisupaikkaa).

Schadewitz, L. 1903. Suomen Kansankirjastot. Tilastollinen katsaus maamme kansankirjasto-oloihin 1900-luvun alussa. Kansanvalistus-seuran toimituksia 129. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Teksti Tyrnävän kuntatiedotteeseen. 1987. Tyrnävä.

Tilastokeskus 2011. Suomi on kirjastojen käytön kärkimaa Kuinka kauan vielä? Viitattu 24.11.2014, http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-06-30_001.html.

Tilastokeskus 2014. Kuntien avainluvut. Tyrnävä. Viitattu 20.11.2014, <http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/859.html>.

Tyrnävän kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1877. 1882. 1884. 1892. 1894. 1895. 1911. 1912. 1914. 1916. 1923. 1938. 1946. 1947. 1951. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1961. 1962. 1963. Tyrnävä.

Tyrnävän kantakirjaston toimintakertomus. 1930. 1935. 1936. 1948. Tyrnävä.

Tyrnävän kantakirjaston vuosi- ja tilikertomus. 1912. 1922. 1925. Tyrnävä.

Tyrnävän kantakirjaston vuosikertomus. 1910. 1911. 1940. 1945. Tyrnävä.

Tyrnävän kantakirjaston vuosikertomus ja talouskatsaus. 1915. Tyrnävä.

Tyrnävän kirjastolautakunnan kokousten pöytäkirjat. 1963. 1970. 1972. 1974. 1975. 1980. 1982. 1987. 1989. 1991. Tyrnävä.

Tyrnävän kirjastolautakunnan toimintakertomus. 1987. 1991. Tyrnävä.

Tyrnävän kunnan kunnalliskertomus vuodelta 1991. Tyrnävä.

Tyrnävän kunnanvaltuuston pöytäkirjat. 1990. 1991. 1993. Tyrnävä.

Tyrnävän kunta 2014a. Asukkaalle. Viitattu 11.11.2014, <http://www.tyrnava.fi/asukkaalle/>.

Tyrnävän kunta 2014b. Vierailijalle / Matkailuinfo. Viitattu 12.11.2014, <http://www.tyrnava.fi/vierailijalle/matkailuinfo/index.php>.

Tyrnävän kuntakokouksen pöytäkirjat. 1880. 1892. Tyrnävä.

Tyrnävän kuntatiedote. 1997. Tyrnävä.

Tölli, T. 2014. Kansanedustaja. Suomen eduskunta. Sähköpostihaastattelu 22.9.2014. Tekijän halussa.

Vatanen, P. 1999. Sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan: Kirjastot amerikkalaistuvat. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 29–94.

Vatanen, P. 2002. Sääty-yhteiskunnan kirjastosta kansalaisyhteiskunnan kirjastoksi. Yleisten kirjastojemme murroskausi 1890-luvulta 1920-luvulle. Bibliotheca historica 74. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vatanen, P. 2009. Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Finland Oy, 223–289.

Wahlroos, L. 2000. Opas historiakirjan tekijälle. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Werkko, K. (toim.) 1879. Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lasten-kirjastoista ynnä luku-yhdistyksistä ja luennoista Vuoteen 1875. Jyväskylä: Toimittajan kustantama.

Yleisen kirjaston toimintatilasto. Vuosi 1995. Tyrnävä.

Äyräs, A. 1995. Two Finnish Libraries of the 90s. Scandinavian Public Library Quarterly 28 (2), 14-17.

LIITTEET

LYHENTEET

LIITE 1

Käytettyjen arkistomateriaalien tekstiviitteiden lyhennemerkinnyt:

TKkP + pvm ja vuosi = Tyrnävän kuntakokouksen pöytäkirjat

TKLP + pvm ja vuosi = Tyrnävän kirjastolautakunnan kokousten pöytäkirjat

TKP + pvm ja vuosi = Tyrnävän kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjat

TKT + vuosi = Tyrnävän kantakirjaston toimintakertomus

TVP + pvm ja vuosi = Tyrnävän kunnanvaltuuston pöytäkirjat

Teemat:

Ensimmäinen: Tyrnävän kirjaston kehityksessä vaikuttaneet tekijät

Toinen: Myllykirjasto

1. Miten arvioisitte Tyrnävän kirjastolaitoksen kehitystä yleisesti?
2. Onko joillakin tietyillä tekijöillä / asioilla ollut erityistä merkitystä?
3. Miten Myllykirjaston kaltainen suuri edistysaskel oli mahdollista toteuttaa? – valtio, kunnan myöntämielisyys, henkilökunta, tyytymättömyys tiloihin paloaseman yläkerrassa?
4. Miten kirjastossa suhtauduttiin ajatukseen sijoittaa kirjasto vanhaan myllyyn, suojelukohteeseen?
5. Miten asiakkaat ottivat uuden Myllykirjaston vastaan?
6. Miten koette kirjastotyön sisällön Tyrnävän kirjastossa muuttuneen vuosikymmenten myötä, miltä tulevaisuus näyttää? – rahoitus kunnalta?